

EESTI KOOSTÖÖ KOGU

Hariduse kättesaadavus
lasteaiast täiskasvanukoolituseni

Konverentsi materjalid
26.-27. oktoober 2007
Tallinn

ISBN 978-9949-15-681-8

Saateks

Hea lugeja!

Sinu ees on hariduse kättesaadavusega seonduvat kajastav konverentsi materjalide kogumik. Kõik see, mis nendel lehtedel kirjas, kõlas enam kui kahesajale kuulajale 26.-27. oktoobril 2007.a Tallinna Ülikooli aulas.

Loodan, et palju sellest materjalist pakub huvi nii konverentsist osavõtnutele kui ka teistele, kes täna valutavad südant meie hariduse käekäigu üle.

Aastate jooksul on tuhanded inimesed arutlenud kitsaskohtade üle koolivõrgus, hariduse sisus jne. Kujunenud seisukohad ja ettepanekud lahendada rida probleeme ühel või teisel viisil pole siiski andnud loodetud tulemusi. Loomulikult rõõmustab meid iga lapse edusamm. Aga me võime, ja vahel ka peame mõtlema sellele, mis hinnaga on edu saavutatud ja kas see viitab ka püsivusele, kas kättevõidetu on garantiiks koolisüsteemi jätkusuutlikkusele?

Hariduse kättesaadavus ja sellega seotud teised haridusküsimused olid meil ühise diskussiooni objektiks kogu aasta jooksul. Samas peame ka 2007 aasta lõpus tõdema, et häid lahendusi kas pole veel leitud või napib ressursi nii vahendite kui inimeste näol. Üheks tulemuseks on siiski laienev ja arenev koostöö paljude osapoolte vahel. Parimad otsused hariduses sünnivad konsensuse alusel.

Konverentsipäevil jäi kõlama, et õpilaste arvamust tuleb rohkem kuulata ja ka arvestada. Ka õpetaja roll sotsiaalsel nõustamisel vajab selgitamist. Meie õpetajad ei võtvat pahatihti õpilasi ega vanemaid võrdväärse partnerina? Kutsekooli mainet on vaja tõsta ka üldhariduskooli õpetajate ja lapsevanemate hulgas - kasvõi täienduskoolituse kaudu. Lapsevanema koolitus koos lapse alusharidusega. Põhihariduses võimenduvad alushariduses lahendamata küsimused. Vastust otsiti muuhulgas küsimusele, mille järgi me koole paika paneme - kas kilomeetrite, laste arvu või õpikeskkonna kvaliteeti arvestavalt? Koolivõrgu korrastamine olgu siiski riiklik otsus, mille prioriteediks tugev põhikool.

Enam tuleb väärtustada oskustele suunatud haridust. Keskkooli haridus on siiski terviklik haridus, mitte vaid ettevalmistus järgmiseks astmeks. Ülikooliharidus olgu kättesaadav kõigile andekatele noortele ilma, et nad peaksid end jagama õpingute ja elatusvahendite hankimise vahel. Ülikoolid ise tehku end avatumaks koos oma teaduspotsiaali ja seniste saavutuste tutvustamisega.

Täiskasvanute hariduses olgu selgem vahe oskuste täiendamise ja huvikoolituse vahel. Valmisolek elukestvaks õppeks on meil madal. Jne.

Seega peaksite käesolevas toimetises leidma palju kaasamõtlemakutsuvat kõigi haridusastmete ja koolitüüpide ning ka elukestva õppe üle.

Konverentsi jätkule ja tulevikule mõeldes on oluline, kuidas tervikliku haridusstrateegiani jõuda ja mil moel see ellu viia. Igal haridustasemel on riigile olulisi, kuid seni lahendamata ülesandeid. Riik peab otsuse tegema haridusstrateegias tervikuna.

Viime konverentsi seisukohad ja ettepanekud seadusandja, täitevvõimuni ning avalikkuseni, jätkame koostööd hoides arengujätkudel silma peal.

Mati Salundi
Sihtasutuse Eesti Koostöö Kogu
Programmijuht

Sisukord

EESTI HARIDUSSÜSTEEM VAJAB TUGEVAMAT VUNDAMENTI, P.KREITZBERG	5
HARIDUSE KÄTTESAADAVUS SOOMES - TUGEVUSED, NÕRKUSED JA TULEVIKU VÄLJAKUTSED, S.KARJALAINEN	10
VAJADUS HÜPATA ÜLE OMA VARJU, T.LUKAS.....	13
ALUSHARIDUSE PROBLEEMIDEST, K.LAND	21
ALUSHARIDUSE KÄTTESAADAVUS 2007, M.NAPP	21
KES VASTUTAB LAPSE TERVISE EEST? T.TÕEMETS.....	27
ÕPETAJA TÖÖST LASTEAIAS, Ü.TÕNUMAA	28
SUJUVAD ÜLEMINEKUD KOOLIEELSES EAS, K.KAMPUS.....	30
VASTUTUS KOOLIEELSES EAS LAPSE KASVUKESKKONNA KUJUNDAMISEL, H.KALA	34
LASTE ARENGU JÄLGIMINE JA HINDAMINE, ERIVAJADUSTE VARAJANE MÄRKAMINE KOOLIEELSES LASTEASUTUSES, P.HÄIDKIND	37
KVALITEETNE PÕHIHARIDUS, E.EISENSCHMIDT.....	39
KOOLIKOHUSTUSE MITTETÄITMISE PSÜHHOSOTSIAALSSED PÕHJUSED, A.TIKO.....	41
PÕHIHARIDUSE KÄTTESAADAVUSEST, T.KRUUSIMÄGI	44
KODU JA KOOLI KOOSTÖÖST, M.RATNIK.....	46
PÕHIHARIDUSE KÄTTESAADAVUSEST ÕPILASTE SILMADE LÄBI, R.LANG	47
KESKHARIDUSE KÄTTESAADAVUS, A.PUNG	49
HARIDUSE KÄTTESAADAVUS ÕPILASE VAATENURGAST, M.PIIPUU	52
GÜMNAASIUMI-TÜÜPI KOOLI EELISTEST KESKKOOLI-TÜÜPI KOOLI EES, O.OJAVEER	53
KUTSEHARIDUSEST JÄRVAMAAL,R.OSELIN	54
ÜLDKESKHARIDUSE JA KUTSEHARIDUSE KÄTTESAADAVUS JÄRVAMAAL, Ü.VAHTRAMÄE.....	55
KELLEKS SAADA? MIS AMETIT ÕPPIDA? T.RANDMA.....	56
REGIONAALARENGUTEST HARIDUSES, V.REIMAA	58
TUDENGID JA TÖÖTAMINE - MÜÜDID, TEGELIKKUS JA VÄLJAKUTSED, E.VELDRE	58
LÕIMUMISPROBLEEMID KÕRGKOOLIS, I.ZUJEVA	61
KÕRGHARIDUSE KÄTTESAADAVUSE LAIEMAST TAUSTAST, E.GRAUBERG.....	61
TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOI ROLLIST KÕRGHARIDUSE KÄTTESAADAVUSES, A.KEEVALLIK.....	62
TARTU ÜLIKOOI RAHVUSLIKKUSEST JA RAHVUSVAHELISUSEST, B.KLAAS	63
RAKENDUSKÕRGKOOLIDE JA ÜLIKOOI ERINEVUSED JA LÄHENEMISED, A.ALTMAE.....	63
ELUKESTEV ÕPE KUI ÜHISKONNA MAKROSOTSIAALNE INDIKAATOR, A.TOOTS	65
SUUNAD TÄISKASVANUHARIDUSES, A.PUNG	66
TÖÖANDJA JA ELUKESTEV ÕPE, T-S.VERTMANN.....	67
TÖÖTAJATE TÄIEND- JA ÜMBERÕPE – ELUKESTVA ÕPPE LAHUTAMATU OSA, H.TALIGA.....	70
KOKKUVÕTTEKS, P.KREITZBERG	72

Eesti haridussüsteem vajab tugevamat vundamenti

Peeter Kreitzberg

Täna ei aruta me mitte ainult homseid ja ülehomseid haridusküsimusi, vaid pikemaia arenguperspektiive ja haridussüsteemi arengu põhimõtteid. Selleks, et vaadata ettepoole, tuleb heita pilk tagasi. Esmalt peame tunnistama illusiooni purunemist – haridusajades pikemaajaliste kokkulepeteni jõudmine on üpris raske, kohati tundub lausa võimatu.

Oleme teinud mitmeid katseid panemaks paika haridusstrateegiat, kuid edutult. Paljud inimesed on isegi seisukohal, et Eestil puudub hariduspoliitika. Jah, üleriigilist, kõigile või vähemasti enamusele vastuvõetavat poliitikat, mida haridus, nii nagu välispoliitikagi, oma kaugeleulatuva järjepidevust eeldava toimega nõuaks, pole. Ühtne arusaam puudub ka hariduskorralduse aluspõhimõtetes. Ühed näevad koolis tavalist turumajanduslike põhimõtete alusel funktsioneerivat institutsiooni, mis lähtub klient-teenindaja suhtest ja võistleb teiste koolidega õpilaspeade ja parema rahastamise eest. Teised tahaksid koolivõrgu planeerimist, ühtlast kvaliteetset haridust üle riigi territooriumi ja seeläbi võrdseid haridusvõimalusi. Lihtsustatult võiks öelda, et peamine dilemma on: **kas võistlus või võrdsed võimalused**. Võib ka teisiti: kas igaühe haridus on tema enda asi või on igaühe haridus otsapidi meie kõigi asi. Võib küsida ka nii: kas ebavõrdsete võimalustega valdade koolid või võrdsete võimalustega Eesti koolid. Need on lihtsad küsimused, millele vastamisest johtuvad paraku suured erinevused hariduskorralduses ja laste ning noorte haridusvõimalustes. Üks on selge: mida kaugemale oma haridusteel jõuavad madalate sündivusaastate lapsed, seda teravamaks muutuvad hariduse territoriaalse kättesaadavuse ja koolivõrguga seonduvad probleemid. Seda enam käib võitlus ühe või teise haridusasutuse ellujäämise või privileegide eest, mis suurendab tõenäosust kvaliteetse hariduse koondumiseks suurematesse keskustesse. Kas peame sellega minnalaskvas stiilis kaasa minema või peame oma hariduskorralduse vundamenti muutma? Kas koolidevahelises võistluses kujunev koolivõrk on pikas perspektiivis lahenduseks. Uus-Meremaa kogemus näitab, et ei ole. See viib suurele hariduslikule kihistumisele, kus lõpuks valivad koolid õpilasi, mitte õpilased kooli. Kas kitsaste ainealaste kriteeriumide ainutähtsaks pidamine selles võistluses on lahendus. Ei ole. Hariduse tähendus on võistluse käigus ahenenud miinimumini. Haridus on muutunud esiteks riigieksamitulemusteks ja teiseks individuaalse majandusliku kasusaamise vahendiks.

Võistlus rahastamise eest käib erinevate haridustasandite vahel ja ka iga üksiku haridustasandi sees. Konverentsi pealkirjas kajastuv: Lasteaiast täiskasvanukoolituseni – viitab ühtsele haridussüsteemile, kus ei tohiks päevast päeva käibida ülikoolide süüdistused gümnaasiumide suhtes, kui viletsasti viimased valmistavad noori ette ülikooli astumiseks, gümnaasiumide ohked viletsa põhihariduse pärast, algkoolide etteheited laste viletsa alushariduse pärast jne. Kui ülikool ja gümnaasium tahavad endale võimekaid õppureid, tuleb luua head arengutingimused lasteaias. Alusharidus, mis on inimese saatuses sageli kõige otsustavama tähtsusega, on paraku kõige väiksema tähelepanu all. Kõrgemate haridustasandite esindajatena oleme rahul kasinate ruutmeetrite ja kuupmeetritega lasteaedades, oleme rahul sellega, et äärmiselt vastutusrikas lasteaia õpetaja ja eriti abiõpetaja töö on palganumbrite kaudu tunnustatud teisejärguliseks. Täiesti teenimatult. Seepärast pidasid konverentsi korraldajad tarvilikuks, et arutame hariduse kättesaadavusega seonduvat alusharidusest kuni täiskasvanu hariduseni ühiselt kõigi haridustasanditega määratlemaks end ühe ja sama haridusketi erinevateks lülideks.

Esmapilgul näib hariduse ebapiisav kättesaadavus olevat Aafrika arenguriikide, kus alusharidus on paljudele luksus, probleem. Loodetavasti on käesoleval konverentsil võimalik aru saada, et hariduse kättesaadavusega tasub meilgi tegelda, mis sest, et imetleme oma tormilist majanduskasvu, mis näitab küll vaibumise märke. Illustreerigu meie olukorda algatuseks kolm lihtsat fakti. Esiteks, meie enam kui 40%-s omavalitsustes ei piisa lasteaia kohti, teiseks 60% üliõpilasi töötab suure koormusega, et kindlustada endale kõrgharidus. Midagi ligilähedast ei kohta me üheski OECD riigis. Ja kolmandaks, täiskasvanu hariduses on hõivatud vaid 6% töötajatest, samas kui Skandinaaviamaades küünib see 20%.-ni ja üle selle. Samas oleme jõudnud olukorda, kus meie majandus ootab ümberstruktureerimist.

Kas ülalkirjeldatu on fataalne paratamatus või meie senine valik? See on olnud meie valik, mille üle enam pole põhjust uhkust tunda. Kas kujunenud olukord meie hariduskorralduses viitab meie majandusarengu jätkusuutlikkusele? See on vähetõenäoline, pigem viitab see ühepäevamentaliteedile. Tõsiste häiretega hariduskorralduses kiiret majanduskasvu jätkata pole võimalik.

Oleme äärmuste riik – meie teadlased uute Euroopa liidu riikide seas ühed parimad *current contenti* artiklite kirjutajad, samas oleme Euroopa Liidus ühed viletsamad patentide arvukuselt ja innovatsiooni tasemelt. Oleme suurima naisüliõpilaste arvuga, oleme ühed madalamate maksude, aga samas ka madala eluea ning kodanikuaktiivsusega riik. Oleme Euroopas üks suurima majanduskasvuga riik, aga samas ka suurima HIV-i nakatanute arvu tõusuga riik. Oleme esirinnas majandusliku kihistumise ja liiklusõnnetustega. Statistika surub meile vägisi peale järeldust, et oleme ebakaines olekus riik. Kas viitab see kõik sellele, et riiki juhivad suhteliselt lühikese edu perspektiiviga kildkondlikud huvid, kas turg on alistanud riigi ja inimeste mõtlemise. Suur riskeerimine inimressursiga tekitab mulje, et meid ei huvita kollektiivne edasikestmine.

Kui me räägime hariduse kättesaadavusest, siis räägime mistahes taseme kvaliteetse hariduse võrdsest kättesaadavusest kõigile Eestimaa lastele ja noortele sõltumata nende isiklikest rahalistest võimalustest, elukohast ja rahvusest. Mis on Soome, maailma kõige elamisväärseks paigaks kuulutatud riigi haridusfenomen? Sellele on antud palju subjektiivseid tõlgendusi. Fakt on aga see, et Soome koolide haridustase on ühtlane üle riigi territooriumi. Helsingist Lapimaani. Kvaliteetne haridus on kättesaadav kõikjal. Kas pole meil sealt õppida mitte seda, et kui üks kool eksisteerib, seni peab seal olema hea hariduskeskkond. Koolide järk-järguline hääbumine võistluses pearaha ja hariduskeskkonna eest tähendab seda, et aastaid eksisteerivad meil koolid, mille hariduskeskkond pole rahuldav. Võitlus koolide vahel on tekitanud suure haridusliku kihistumise meie laste hariduslikus keskkonnas. Samas aga ajendanud ka kõik koolid pidama lootusetut võistlust edasikestmise eest!

Kindlasti ei iseloomusta tugevat kooli ainult õpilaste suur arv. Mõneski väikeses koolis on suurepärase hariduskeskkond ja tublid õpetajad. Pealegi asub naaberkool üsna kaugel. Meie esimese iseseisvuse ajal pandi koole kinni eeskätt nõrga hariduskeskkonna pärast. Kuid tõsi on ka see, et mõnelgi väga tillukesel koolil on võimalused väiksemad, noorte hea ettevalmistusega õpetajate saamine kordi raskem. Me oleme võib-olla sulgenud mõnegi kooli ülekohtuselt, kuid tõsi on ilmselt ka seegi, et mõnikord hoiame jäärapäiselt käigus lähestikku asuvaid pooltühje koole, mida lahutab 10-15 minuti bussisõitu. Raha eest, millega kütame ja valgustame tühjust, võiks lastele haridust anda. Üsna ebapopulaarne, kuid möödapääsmatu on küsida: mis on lapse hariduse seisukohast parem: kas hoida käigus kahte või enam pooltühja lähestikku paiknevat kooli või organiseerida korralik koolibussisüsteem ja koondada nad kokku üheks kooliks? Saan aru, et see on valus küsimus, olen kuulnud ja kuulen edaspidigi massilist hukkamõistu, kuid samas olen veendunud, et üritades säilitada kõiki väikeseid koole oleme silmitsi palju suurema ohuga nad kõik kaotada. Lapsevanemad lahendavad sageli ise koolivõrgu küsimused pannes oma lapsed suurematesse või tugevatesse koolidesse. Realiteet on praegu selline, et 5% meie esimesse klassi astujatest läheb algkoolidesse, 20% põhikoolidesse ja 75% keskkoolidesse/gümnaasiumidesse. Kõige rohkem oleme sulgenud tõenäoliselt algkoole. Koolide sulgemise vastupanuliikumise põhiskeem näib olevat gümnaasiumi muutmine põhikooliks, põhikoolide muutmine algkooliks. Võib-olla mõnikord oleks hoopis mõistlikum pidada mitme valla peale ühte korralikku põhikooli või neis valdades, kus on algkool ja põhikool või mitu põhikooli, koondada nad üheks. Kas on alati mõistlik pidada koolivõrgu säilitamise võistlust astme võrra vähendamise algoritmi teel: gümnaasiumist põhikool, põhikoolist algkool ja seejärel, kui midagi enam teha pole, algkool kinni. Mõnigi kord on ehk mõistlikum koolide liitmine, mitte astme võrra vähendamine. Muutused on paratamatud. Seniste muutuste illustreerimiseks olgu öeldud, et 1932.a. oli meil ligi 1300 algkooli, aga praegu kõigest 80 ringis. Võrreldes 15 aasta taguse ajaga oleme täiesti uues olukorras. Sellega ei taha ma öelda, et algkoolidel pole kohta meie koolisüsteemis. Kindlasti on. Algkoolid, kus on hea ettevalmistusega õpetajad ja nõutav hariduskeskkond, on parim, mida võime ette kujutada. Kui aga ainsaks argumendiks jääb kodulähedus ja sellega ei kaasne kvaliteetset hariduskeskkonda, siis sellega enam nõustuda ei saa.

Koolivõrgul on praegu tendents koonduda linnadesse, maakonna keskustesse. Ja mitte ainult gümnaasiumiastmes, vaid ka põhikooli astmes. Võitlesime 10 ja enam aastat tagasi maakoolide elujõu eest ega kujutanud ette, et hakkame sulgema 10-20 kooli aastas. Olen olnud kogu aeg vastu tasaarveldussüsteemile, mis laastab maakooli ja ei motiveeri linnasi oluliselt rekonstrueerima oma koolivõrku. Meil puudub praegu koolipassisüsteem, mis annaks selgema pildi meie koolivõrgust ja selle otstarbekusest.

Hariduse kvaliteet on kõigi koolide, ka algkoolide edasikestmise põhiline argument. Sealjuures ei ole õige hariduse kvaliteedi taandamine vaid riigieksami tulemusteks või ainealasteks hinneteks. Kitsas edu kultus nii ühiskonnas kui koolis ei ole jätkusuutlik.

Mõnigi kord tundub, et lapsed on selleks, et ülal pidada kooli. Kui rahastamishuvid panevad gümnaasiume kutsuma võimalikult suurt hulka oma põhikooli lõpetajaid omaenda gümnaasiumiastmesse, vältides kutsekoolide esindajate kontakte põhikooliastme lõpetajatega, siis on kooli käekäik vastandatud õppija ja ilmselt ka riigi huvidele.

Kordamist vajab lihtne tõde: **kool on laste jaoks, mitte lapsed kooli jaoks**. Nii nagu haigla on patsientide jaoks, mitte patsiendid haigla jaoks. **Koolivõrgu nurgakiviks on tugev põhikool**, kus on hea ettevalmistusega õpetajad, kuhu noored õpetajad riskivad tööle tulla kartmata kooli sulgemise pärast töökohta kaotada, mille hariduskeskkond veenab lapsevanemaid oma lapsi sinna kooli panema ja mitte maakonnakeskusesse pagema. Põhikool peab muutuma paljude noorte jaoks huvihariduskeskuseks. Paljud koolid, eriti maapiirkonna koolid võiksid töötada pikapäeva režiimil pakkudes õpilastele huvikohaseid tegevusvõimalusi ka peale tunde. Kui muudaksime ka tasaarveldamise kohustuse omavalitsuste vahel, siis need 3 muudatust kokku parandavad oluliselt väiksemate koolide vereringet laiendades nii algkoolide kui põhikoolide funktsioone. Sellega tekib ka õigustus tihedamale koolivõrgule. Loodan, et meie koolid valmistuvad huvitegevuse avardamiseks aastal 2009, kui riigieelarvest hakatakse rahastama iga vanuses 6-19 eluaastat lapse ja noore huviharidust pearaha põhimõttel.

Ma ei näe mingit põhjust rõõmustamiseks, kui sajad muukeelsed andekad noored lahkuvad Eestist omandamaks kõrgharidust Venemaal ja Lääne-Euroopas. Tõsi, sealt on võimalik saada head haridust. Kui aga motiiviks on eemaletõugatuse tunne ja soov mitte tagasi tulla, siis see on juba kurjast. Muukeelse hariduse küsimustele lähenemine peaks olema ennekõike pedagoogiline ja vähem politiseeritud. Keele ja integratsiooniküsimuste lahendamine on viljakam lasteaias ja põhikoolis kui gümnaasiumis. Euroopa noored õpivad paljudes riikides eemal kodumaast. Õpivad selles keeles, kus nad asuvad. Kõik Eestimaa noored peavad saama eeskätt hea hariduse. Paljude meie ideaal on eestikeelne kool üle Eesti. Sellega tuleb edasi liikuda evolutsiooniliselt. Muulaste, kes eesti keeles aru ei saa, õpetamine eesti keeles tähendab neid haridusest ilma jätta.

Hariduse kättesaadavusel on palju aspekte. Kui maakoolis või ka linnakoolis puudub korralik hariduskeskkond, mille hulka liigituvad õppevahendid kõigis ainetes, spordisaal, söökla, haritud ja motiveeritud õpetajad, ringijuhid, siis me ei saa rääkida hariduse kättesaadavusest selle sõna tõsisest mõttes. Oleme tasapisi harjumas isegi sellega, et hulk tunde jääb andmata õpetajate puudumisel. Seda mitte ainult väikestes koolides, vaid ka suurtes ja pealinnas. Oleme harjumas sellega, et me ei tea, kus suur hulk meie lapsi elab, millise omavalitsuse koolis nad peaksid oma koolikohustust täitma. Riigikontrolli andmetel on nende hulk 3500. . Oleme leppimas sellega, et tuhatkond last kukub igal aastal meie põhikoolist välja. Kui põhihariduseta inimesi on meil natuke üle 4%, siis kinnipidamisasutustes on nende inimeste osakaal üle 20% . Harimatus destabiliseerib meie sisejulgeolekut enam kui välisvaenlane. Harimatus laastab riigieelarvet. Põhihariduseta inimesed lähevad oma elu jooksul Euroopa liidu liikmesriikidele maksma 0,5 kuni 2 miljonit Eurot kõikvõimalike abirahade, toetuste, vanglate ja politsei rahastamise näol.

Kui kvaliteetne haridus koondub juba põhihariduse tasandil maakonnakeskustesse, siis ei saa me rääkida hariduse kättesaadavusest. Kui 70% põhikooli lõpetajaid siirdub gümnaasiumidesse ja alla 30% kutsekoolidesse, siis paljudele jääb nende võimete ja kalduvustekohane haridus kättesaamatuks. Me tunnustame seda ju ametlikult – lugedes riigieksami edukalt sooritatuks 20% riigieksamitulemuse

juures. Kaotavad nii õppijad kui riik. Kui koolide rahastamishuvid kujundavad õpilaste liikumist kordi enam kui karjäärinõustamine, võib paljudele lastele neile sobiv haridus jääda kättesaamatuks.

Oleme palju rääkinud sellest, et gümnaasiumid ja kutseõppeasutused peaksid olema juhitud samalt administratiivtasandilt, et paremini planeerida koolivõrku ja vältida mõttetut konkurentsi nende vahel. See ei tööta õppijate huvides. Olen ühte meelt nende haridusnimestega, kes toetavad gümnaasiumiastme riigistamist ja kutsekoole ja gümnaasiume ühendavate koolipiirkondade loomist. Lisaks kõigele soodustab see ka vaheseinte kadumist gümnaasiumi ja kutsekooli vahel, nii et õppijad saaksid vabalt valida aineid teisest koolitüübist. Pole kahtlust, et lähiaastatel kaovad paljud gümnaasiumid ja keskkoolid. Samas ei tohi see koondada gümnaasiumiharidust ainult suurematesse linnadesse. Gümnaasiumiastme ja põhikooliastme lahutamine linnades eri koolideks annab gümnaasiumile selgemad funktsioonid. Samas vajab maapiirkond hoopis integreeritud koolitüüpi, kus ühe ja sama katuse all on 1-12. klaasini gümnaasium koos kutsekooliga. Selleks, et säilitada hariduse territoriaalne kättesaadavus. Koolikorraldus peab muutuma paindlikumaks.

Eesti majandusareng on jõudnud arenguetappi, kus edasimineku tähendab justkui vertikaalseinast ülesminekut. Odava tööjõu aeg on läbi. Nagu öeldud, meie innovatsiooni tase on üks madalamaid Euroopa Liidus vaatamata kõrgharidust omandavate noorte tohutule hulgale. Äkki pole see alati kõrgharidus, mida meie riik ja üliõpilased vajavad. Kas koolide huvid ei asu kõrgemal avalikust huvist. Avalik õiguslikel ülikoolidel tegelikult ju puudub avalikku huvi kajastav mehhanism. Ülikoole juhivad nõukogud, mis koosnevad nende endi liikmetest. Hiljutine OECD raport Eesti kõrghariduse kohta tõigi ühe kõige kriitilisema punktina välja kuratooriumi olematu mõju ühe või teise ülikooli otsustele. Mille poolest üldse erinevad meie avalik õiguslikud kõrgkoolid ja eraõiguslikud? Valdav enamik tasulises õppes õppijaid õpib avalik õiguslikes ülikoolides. Samas on meie õigusruumis eraõiguslikud kõrgkoolid defineeritud kui erahuvide esindajad. Kas on see ikka nii? Euroopas tähendab erakool valdavalt teistsugust õppekava võrreldes riigi – või munitsipaalkooliga. Rahastamise alused on aga pea samasugused. Võib-olla peaksime sisse viima sellise vastuvõtusüsteemi, et vastuvõtt riikliku koolitustellimuse osas kuulutatakse välja akrediteeritud eriala jaoks, ja iga ülikooli sissesaanu valib seejärel ise kõrgkooli, kus ta seda omandab. Ehk oleks see õigem lahendus määratlemaks ühe või teise kõrgkooli hariduse kvaliteeti selle asemel, et kasutada komisjone, kus ühele konkurendile on antud õigus teise kohta otsuseid langetada.

Hariduskorralduse alusdilemma on: kas **haridus on individuaalne või sotsiaalne väärtus**.

Kohtusin mõni nädal tagasi Soome üliõpilasesinduse delegatsiooniga. Nad küsisid: kas meie ettevõtjad ei saa aru, et panustades suuremate maksude kaudu üliõpilaste õppemaksuvabasse õppimisse, lõikavad pikemas perspektiivis suuremat kasu just nemad ise. Paraku oleme sunnitud tunnistama, et meie tõde on teistsugune.

Oletan, et Eesti on rohkem kui ükski teine riik meie ümber asetanud panuse haridusele kui individuaalsele väärtusele, haritusele kui individuaalsele vastutusele. Need, kes peavad haridust enam sotsiaalseks väärtuseks, eelistavad suuremat ja solidaarsemat rahastamist kohalikust ja riigieelarvest. Nad rõhuvad sellele, et haritud inimesed loovad teistele töökohti, nad on seaduskuulekad ega kasuta sotsiaalhoolekande vahendeid. Nad asetsevad eelarve tulupoolel. Madala haridusega inimestele tuleb teha suuri sisejulgeoleku kulutusi, nad on viletsama tervisega, seega tarbivad nad keskmiselt suuremat osa ravikindlustusrahadest. Need, kes näevad hariduses individuaalset väärtust, vaatlevad haridust kui isikliku kasu allikat, mis tuleb endale ka ise kindlustada. Kas siis parema kooli valiku teel, tasulise huvihariduse ja kõrghariduse kaudu. Haridusriskid ja haridusvastutus delegeeritakse suurel määral lapsevanematele ja õppivatele noortele.

Kui haridust vaadelda individuaalse hüvena, siis kujundavad koolivõrku ja teatud määral ka hariduse sisu üksteisega konkureerivad koolid ning hariduse ühtlane territoriaalne kättesaadavus pole üldse probleemiks, või see piirdub vaid hariduse madalamate astmetega. Eesti hariduskorraldus lähtub pigem haridusest kui individuaalsest väärtusest.

Üsna selgesti paistab taoline lähenemine silma huvihariduse valdkonnas, mis on paljuski tasuline ja mittejõukohane paljudele peredele. Me tolereerime omavalitsuste vägagi erinevat võimekust

hariduskeskkonna kindlustamisel. Endiselt on lasteaija õpetajate palkade vahed omavalitsuste vahel väga suured. Maapiirkonnas rahastatakse õpilaste huviharidust 3 korda vähem kui linnas. Kas me ei peaks mõtlema **-eesti kool** selle asemel, et mõelda **valla kool**. Mida annab meile erinevates tingimustes asuvate koolide vaheline võistlus õpilaste eest?

Need, kes lähtuvad haridusest kui sotsiaalsest väärtusest, muretsevad sellepärast, et kõigis piirkondades oleks lastel ja noortel juurdepääs kvaliteetsele haridusele alates alusharidusest kuni isegi doktoriõppeni, kasvõi e-õppimise võimaluste läbi. Nad tahavad noorte haridusvõimalused lahti siduda vanemate rahakoti paksusest, nad eelistavad tasuta haridust, õigemini eelarvest rahastatud haridust. Õiguses haridusele nähakse põhilist inimõigust, mis teeb võimalikuks kõik teised inimõigused. Ettevõtlusvabadus, mis iseloomustab läänelikke ühiskondi, viib ülisuure kihistumiseni ja võtab paljudelt igasuguse vabaduse, kui seda ei tasakaalusta võrdsed haridusvõimalused, hariduse kättesaadavus kõigile. Kui võtta pikem ajaline perspektiiv, siis jätkusuutlikumad on egalitaarse haridussüsteemiga riigid. Eriti oluline on noorte haridusriskide maandamine väikeste riikide puhul, kes on inimressursi üldise seisundi suhtes tundlikumad kui suured riigid.

Kui kõik panna võistlema raskuse tõstmises, jooksmises, raha kogumises, mistahes kitsas valdkonnas, siis edu saadab väheseid. Meie viimaste aastate haridust iseloomustab kitsas edu kultus – riigieksami tulemused. Kui täiskasvanute ühiskond ajab sageli taga raha, siis noorem põlvkond hindeid, et pääseda rahale ligemale. Vastavalt hariduse tähenduse kitsenemisele kitseneb ka õppijate õpimotivatsioon: individuaalne karjäär, majanduslik edu, teistest parem olemine. Pole siis imestada, kui meie elukeskkond muutub mõneski mõttes ebaturvalisemaks, et mitte öelda vägivaldsemaks, vaatamata majanduskasvule.

Kõigis arenenud riikides on kujunenud normiks keskhariduse omandamine. Kas ei peaks me võtma endale eesmärgiks, et kõigile noortele tuleb luua ja tagada õppimisvõimalused kuni 18 aastaseks saamiseni, mis tähendab haridussüsteemi suuremat paindlikkust. See ei tähenda kohustuslikku gümnaasiumiharidust, vaid seda et kõigile leidub sobiv ja ühiskonnale vajalik haridustee. Üks kitsaskoht on põhikoolis, kus tuleb istuda kuni 17 eluaastani, et seejärel lahkuda või astuda kutsekooli. Praegune koalitsioon näeb ette töökooli sätestamist, mis võimaldab juba pärast algkooli omandada praktilisema kallakuga põhiharidust. Pikem õppeaeg tavalisest põhikoolist peab andma võimaluse jätkata ka gümnaasiumis. Samuti on meie haridussüsteemi pudelikaelaks kujunenud 3 aastane kutsekeskkool, mis ei taga mingeidki gümnaasiumiga võrreldavaid tingimusi üldhariduse omandamiseks. Tõsi, nüüd on sätestatud võimalus omandada 35 nädala jooksul pärast 3 –aastast õpet täiendavalt üldharidust, kuid riigil puudub siin selge vastutuse määr, kui paljudele seda võimaldatakse. Praegune rahaline kate on ebapiisav. Ühelt poolt ei tohi haridussüsteem viia tupikuteni, teiselt poolt ei saa ta ignoreerida õppijate võimeid ja kalduvusi. Nende 2 põhimõtte paindlik ühitamine peaks olema lahendus.

Meie hariduskorraldus on autonoomia ja ka detsentraliseerimise sildi all üledetsentraliseeritud. Üldhariduskooli puudutavate koolivõrgu otsuste langetamine valdade tasandil ei võimalda koolivõrku otstarbekalt planeerida, viib väga suurte erinevusteni laste hariduskeskkonnas, alates õppevahendite varustatuselt kuni õpetajate palkadeni.

Eesti vajab paindlikku koolisüsteemi, erinevate lahendustega, mis säilitaks hariduse territoriaalse kättesaadavuse. Siia võiks liigitada ka regionaalse kõrghariduse edasiarenemise. Rootsisis loodi 90-tel kümmekond uut regionaalset kõrgkooli. Tagajärjeks oli regionaalsete arengukeskuste, et mitte öelda mootorite teke, uue ettevõtluskeskkonna loomine, ööhõive paranemine. Miks peab tõmbekeskuseks olema kaubamaja. Selleks võib vabalt olla kool. Tema tõmbeaeg on veidi pikem.

Olen veendunud, et peame oluliselt panustama hariduse paremale kättesaadavusele ja võtma oma hariduskorralduslike otsuste aluseks võrdsete haridusvõimaluste põhimõtte.

Hariduse kättesaadavus Soomes - tugevused, nõrkused ja tuleviku väljakutsed

Sakari Karjalainen

Soovin kõigepealt tänada Eestipoolseid kutsujaid selle eest, et saan osaleda sellel konverentsil. Hariduspoliitikaga seonduvate rahvuslike teadmiste ja kogemuste vahetamine on väga kasulik kõigile osapooltele. Eriti kasulikud on rahvusvahelised statistilised võrdlused ja hindamised, mille tegemises on silmapaistnud ennekõike OECD. Nii Soome kui Eesti on sellest kasu saanud. Soomes hinnati viimati hariduse seaduslikkust ja kõrgema astme haridust.

Ühe maa kogemused ja haridussüsteemi puudutavad otsused ei ole otseselt ülekantavad teise maa konteksti. Haridussüsteem ja haridust puudutavad ühiskondlikud olud on eri maades üsna erinevad. See, mis toimib Eestis hästi, ei pruugi tingimata Soomes sama hästi toimida ja vastupidi.

Kogemuste vahetamises ja võrdlemises on tähtis see, et õpiks vaatama oma maa olukorda uue vaatenurga alt.

Sellest seisukohast lähtuvalt käsitlengi mõningaid Soome otsustusi, mis puudutavad hariduse kättesaadavust. Kõike ei suuda siinkohal käsitleda. Jätan näiteks täiesti käsitlemata täiskasvanute koolituse kättesaadavusega seonduva.

Kättesaadavus on hariduspoliitika põhiküsimus. See on oluline nii ühiskondliku õiguspärasuse kui ka koolitatud tööjõu piisavuse seisukohalt. Hariduse kättesaadavuse kõrval on teised olulised küsimused hariduse kvaliteet ja hariduse tõhusus ning mõju.

Hariduse kättesaadavust võib käsitleda nii üksikisiku kui ühiskonna seisukohast. Üksikisiku puhul on küsimus hariduslikest õigustest. Soomes on õigus haridusele põhiõigus, mis tagatakse seadusandluses määratud korras õigusena tasuta põhiharidusele üldise koolikohustuse kaudu. Haridusalaste õiguste hulka kuulub ka see, et riik ja kohalik omavalitsus peavad tagama igale Soomes elavale isikule ühesuguse võimaluse saada võimetele ja vajadustele vastavalt ka muud koolitust ning võimalust arendada ennast varanduslikust olukorrast sõltumata.

Tavaliselt on kõigil tööl olevail täiskasvanuil kas kõrgem või kutsealane haridus.

Soome haridussüsteem jaotatakse haridusastmetesse. Üldiselt vaid allpool oleva astme õpingud sooritanu saab õppida ülevalpool olevas haridusastmes. Eesmärgid seatakse iga haridussektori seadusandluse alusel. Lisaks seadusandlusele kuuluvad kvaliteedikindlustusse õppekavade alused, hariduse korraldamise- ja tegevusload ning välishindamine. Oluliseks osaks kvaliteedikindlustuses on õpetajate pädevusi puudutavad regulatsioonid.

Soome haridussüsteemi moodustavad

- 9-aastane üldhariduslik põhiharidus (põhikool), enne mida on lastel õigus osaleda 1 aasta kestvas eelõpetuses
- põhikoolile järgnev haridus, mille moodustavad kutseõpe ja gümnaasiumiharidus
- kõrgharidus, mida antakse kutsekõrgkoolides ja ülikoolides.

Täiskasvanute koolitust pakutakse kõigis haridusastmetes ja osa sellest on kraadiõppesse viiv haridus.

Edasi tuleb juttu hariduse kättesaadavusest eri haridusastmetes ja toon välja mõned sellega seonduvad probleemid.

Eelkooliealistel lastel on Soomes õigus kohaliku omavalitsuse poolt pakutavale päevahoiule. Vanemad saavad valida, kas päevahoid toimub lasteaias, perepäevahoius või kodus. Päevahoid on tasuline. Eelõpetus toimub aasta enne koolikohustuse algust, 6-aastastele lastele, ja eesmärgiks on osana alusharidusest soodustada õpieelduste kujunemist. Kohalikul omavalitsusel on seadusega sätestatud kohustus korraldada eelõpetust.

Vanemad otsustavad lapse osalemise eelõpetuses. Eelõpetus on tasuta. Eelõpetuses osalejatel on õigus tasuta transpordile.

Eelõpetus Soomes toimub nii koolide kui lasteaedade juures. Iga viies laps on eelõpetuses kooli juures ja neli last viiest osaleb eelõpetuses lasteaia juures. Siin erineb Soome näiteks Prantsusmaast, kus eelõpetus toimub juba 3-4 a. lastele ja tehakse seda ainult kooliviisiliselt. Rahvusvahelises võrdluses on Soomes laste osalemine eelõpetuses vähesem kui OECD maades keskmiselt. Põhjuseks on see, et näit. 5 a. lastest on ainult pooled lasteaedades, aga rahvusvaheliselt loetakse see vanus eelõpetuse alla kuuluvaks. See-est 6-aastastest lastest osaleb eelõpetuses 96%, mis OECD maade hulgas on kõrgeim näitaja. Eelõpetuse olukorda võib pidada heaks, kuigi mingil määral on probleemiks liiga suur laste arv rühmas.

Põhiharidus on tasuta üldharidus vastavale vanusegrupile. Tasuta on ka hädavajalikud õppevahendid ja õpikud, vajalik koolitransport ja koolitoit. Põhihariduse korraldamine on kohaliku omavalitsuse kohustus, kuid KOV saab koolituse korraldamiseks riigilt osalist rahastamist.

Põhikooli läbinud õpilane on sooritanud koolikohustuse. Põhikooli läbimine annab kompetentsuse asuda õppima järgmisele haridusastmele.

Soome 15-aaastaste õpilaste suurepäraseid tulemusi PISA-haridusuuringutes on seletatud muuhulgas põhikooli ühtse koolikorraldusega. Näit. Saksamaal ja Austrias jagatakse õpilased eri õpisuundadesse 10-12 a. vanuses. Samamoodi jagati Soomes enne 1970-aastate põhikooliuuendust lapsed vastavas vanuses keskkoolis või rahvakoolis käivateks õpilasteks.

Põhihariduse kättesaadavusega on Soomes ka probleeme. Näiteks pikad kooliteekonnad hõredalt asustatud piirkondades, teatud piirkondades liiga suured klassid ning pagulasperede lastele jääb puudu toetusest. Põhikoolide võrgustik on viimastel aastatel muutunud. Aastast 1999 kuni aastani 2004 on koolide arv vähenenud 300 võrra. 2004 a. oli koole 3700. Enim on vähenenud väikeste –50 lapsega-koolide arv. Nende osakaal kõikidest koolidest on umbes 30%.

Koolivõrgu kitsenemise põhjuseks on vanuserühmade vähenemine ja elanikkonna siirdumine hõredalt asustatud piirkondadest tihedamini asustatud piirkondadesse. Maapiirkondade kõrvaliste külade lastel, eriti Lapimaal ja Ida-Soomes, on pikad kooliteed. Koolipäevast kulub neil liiga palju sõitmisele. Ka Soome parlament on sellele tähelepanu pööranud, kui käsitles aasta tagasi valitsuse poolt antud hariduspoliitika selgitusi.

Põhikooli klasside suurusest ei ole hetkel täpset statistikat. Haridusminister ongi otsustanud saada asjast põhjaliku ülevaate ja edaspidi jälgitakse klasside suurust väga täpselt. Praegune valitsus on võtnud üheks põhiliseks eesmärgiks hariduse kvaliteedi parendamise. Üheks komponendiks siinjuures on õpilaste arvu vähendamine klassis.

Pagulasperede laste kooliskäimise toetamiseks on KOVidele antud spetsiaalselt raha nende laste soome ja rootsi keele ning pere oma emakeele õpetamise täiendamiseks. Pagulaste hariduse vallas on veel palju arenguruumi. Pagulaste lastest jätkab õpinguid teise astme hariduses vähem võrreldes teiste noortega.

Koolilaste heaolule pööratakse mitmeti tähelepanu. Üks näide: augustis 2004 jõustus laste hommiku- ja õhtutegevusi puudutav seadustik. Selle all mõeldakse tundide välist ringi-või vabaaja tegevust, mis on suunatud põhikooli 1. ja 2. kl. ning erivajadustega lastele. Kohalik omavalitsus otsustab selle korraldamise üle ja selles osalemine on vabatahtlik. KOV võib seda üksi korraldada või teha seda koos

teiste KOVidega või hankida korraldamine seltsidelt, ühendustelt jm. KOV võib aidata ka teenuse osutajaid. KOV ei ole aga kohustatud seda tegevust korraldama. Riik eraldab selleks ka omapoolset rahastust.

Seaduslikkuse tagamiseks hariduse kättesaadavusel on oluline, et erivajadustega lastele oleks piisavalt teenuseid. Põhikooli seaduse kohaselt on õpilastel, kellel on kergeid õppimis- ja kohanemiskasvusi, õigus saada eriopetust muu õpetuse kõrval. See on eriti aktuaalne, kuna paari nädala pärast esitatakse haridusministeeriumile eriopetuse arendamist uurinud töörühma raport.

Teise astme haridusse siirdumine on tähtis etapp, kus ei tohiks kaotada ühtki noort. Soomes peetakse oluliseks, et põhikooli lõpetanud noored jätkaksid õpinguid. Nii teeb õnneks 95%. Gümnaasiumi läheb u. 53% ja ametiõppesse u. 40 %. Umbes 2% siirdub põhikooli lisaõppesse ehk n.ö. kümnendasse klassi. Selle eesmärgiks on parandada noorte valmisolekut siirduda gümnaasiumi või ametiõppesse. Valitsus on seadnud eesmärgiks, et järgmisel aastal siirduks õpinguid jätkama 98 % põhikooli lõpetajatest.

Gümnaasiumi õppe kättesaadavus on viimastel aastatel olnud hea, vanuserühmade vähenemise tulemusena on pidanud väiksemaid gümnaasiume ühendama. See lisab kooliteele pikkust. 2004 a. oli Soomes 435 gümnaasiumi. Hariduse võrdõiguslikkuse seisukohast teeb muret, et naisõpilasi oli 57 % ja meesõpilasi 43%. Piirkonniti gümnaasiumis käimise tase erineb. Kogu riigis oli see 2004 a. 57 %, kõrgeim oli see lõunapool - 66 % ja madalaim Kagu-Soomes - 49 %.

Kutseõppe arendusse on viimastel aastatel palju panustatud. Nüüd asub sellesse 3 a. õppesse õppima üha suurem osa põhikooli lõpetajatest. 2004 a. oli ametihariduse korraldajaid 190. Neist 36 kohalikku omavalitsust, KOVide ühendusi oli 56 ja erakoolitajaid 92. Haridusministeeriumi eesmärgiks on koolituse korraldamise võrgustiku moodustamine. Samuti kannustatakse koolituse korraldajaid looma kvaliteedile ja tööeluga seotusele panustavaid ametikoole. Koolituse kvaliteet on parenenud ja atraktiivsust on lisatud tänu ametioskuste võistluste korraldamisele. Just praegu on Soome õpilaste parim rühm Jaapanis valmistumas seal varsti algavateks World-Skill - võistlusteks.

Ametialase koolituse üheks probleemiks on liigne õpingutele keskendumine. Seetõttu katkestab aastas õpingud u. 10% õppijatest. On soovitatud vähendada õpingute poolelijätmist ja parendada õpetamise kvaliteeti tulemusrahastamisega, mis täiendaks õpilaste arvule põhinevat riiklikku rahastamist.

Ühiskonna toimivuse ja arengu seisukohast on vältimatu, et äritegevuse ja avaliku teenuse pakkujatele jätkuks pädevat ja koolitatud tööjõudu. Samas see tööjõud ei tohiks olla tööta. Probleemiks on see, kui üheaegselt on põud koolitatud tööjõust ja osa ametialaselt koolitatud noortest on töötud. See probleem on Soomes päevakorral just praegu ja Matti Vanhaneni II valitsus ongi moodustanud erilise töörühma asja olemuse väljaselgitamiseks.

Koolituse kvantitatiivne mõõtmine ja määratlemine on eriti raske. Parimal juhul suudame ennustada koolitatud tööjõu tulevase vajaduse ja mõõta ametikoolituse ja kõrghariduse koolituse alustajate arvu vastavalt sellele. Tööjõuvajaduse ennustamine on põhinenud kahel teguril: *esiteks* ennustustele tööjõu pensionile jäämisest, püsivate haiguste või suremusest tingituna ja *teiseks* tegevusalade laienemisest või kokkukuivamisest tingitud ennustustele.

Tööjõudu suudetakse ette ennustada üsna hästi. Majanduskasvu ennustamine erinevatel tegevusaladel on aga raske. Globaliseerumine on muutnud selle eriti raskeks. Tootmise ja tööjõu suurem liikuvus on suureks väljakutseks koolitusvajadustele. Üks suur väljakutse on globaliseerumise mõju tööjõu vajadusele ning sellele tuginevalt koolitusvajaduse õige mõõtmine.

Sellel probleemid ei piirdu. Tuleb otsustada, kui suur osa tulevastest töötajatest peaks olema kutsehariduse tasemel, kui suur osa kõrgkooli tasemel. Kui see on selge, saab koostada koolitus- ja ametialased uurimiseesmärgid.

Õpinguid alustavate õppijate kohtade arv ei saa olla sama kui taotletud lõpetajate arv. Kahjuks on asi problemaatilisem. Soomes keskmiselt 75% õpinguid alustanud noortest ka lõpetab õpingud. See on

samamoodi nii kutsehariduses kui ka kõrghariduses. Seega alustajatele peaks kohti olema tunduvalt rohkem.

Ülikoolides ja kutsekõrgkoolides on igal aastal sisseastumiskohti pakkuda 70%-le keskmisest vanuserühmast. Ka kutseõppesse sisseastujatega on sama lugu. Kohtade arv moodustab u. 70% vanuserühma suurusest. Kokku on kohti alustajatele 1,4 kordne arv vanuserühma suurusega võrreldes.

Kõik noored ei pääse aga siiski soovitud õppesse. Kutsehariduse seisukohast on probleemiks see, et ühed erialad on populaarsemad kui teised. Kõrgkoolis on probleemiks õpingute alustamise hilinemine. Pooled noortest lähevad kõrgekooli, aga ainult osa pääseb alustama õpinguid samal aastal, kui nad sisseastumise sooritasid. Kõrgkooli kohtade eest "võitleb" igal aastal mitmesse vanuserühma kuuluvaid noori ja sellepärast ei jätku kõikidele soovijatele kohti.

Millest see on tingitud, et ainult $\frac{3}{4}$ alustajatest lõpetab? On mitmeid põhjusi. Mõned vahetavad eriala. Mõnel hilineb lõpetamine töökäimise pärast. Mõned jätavad hoopis pooleli.

Eriala vahetamine on õppija seisukohast aktsepteeritav ja isegi mõttekas. Haridussüsteemi seisukohast tähendab see siiski ebaefektiivsust, mida tuleks vähendada. Õpingute kiirendamine ja katkestamise vähendamine on koolituspoliitika üks suuremaid väljakutseid. Peaminister M. Vanhaneni II valitsus on võtnud õpingute katkestamise vähendamise oma peamiseks eesmärgiks. Hariduse kvaliteedi ja tööelust lähtumise parendamine on üks olulisematest viisidest. Tulemuslikkust kannustatakse ka rahastamise abil.

Haridusministeerium viimistleb parajasti hariduse ja uuringute arengukava aastateks 2007-2012. Seal määratletakse hariduse arengu eesmärgid ja otsustakse hariduse planeerimine. Valitsus teeb otsuse arengukava osas detsembris.

Rääkisin hariduse kättesaadavusest, kuid tahaksin rõhutada, et hariduse kvaliteedile, tõhususele ja mõjule panustamine on samamoodi oluline. Soome praeguse valitsuse programm püüab haridust sihiteadlikult edendada kõikide nende tegurite osas.

Soovin konverentsile edu ja soovin ühtlasi, et te nende päevade jooksul mõtleksite välja palju uusi ideid haridussüsteemi edendamiseks.

Vajadus hüpata üle oma varju

Tõnis Lukas

Esimesel jaanuaril 2007 oli Eestis 1 342 409 elanikku, neist ca miljoni emakeel on eesti keel. Meid on vähe, kuid meil on oma riik, oma keel, oma kultuur, mida me tahame hoida. Tahame olla riigina konkurentsivõimeline ja mitte nii, et ainult üksikisik mõtleb oma konkurentsivõimele, vaid peame tervikuna mõtlema kogu ühiskonna konkurentsivõimele.

Selleks peame me väga tähtsaks kõigi inimeste võimalusi kvaliteetsele haridusele ligipääsuks ja seda mitte ainult koolis, vaid kõikjal, kust haridust omandada on võimalik. Soovime, et see pisik nakataks kõiki, et õppimine jätkuks kogu elu. Peame andma võimaluse avaneda kõigil annetel, sest oleme väikerahvas ja meil on ühiskond, kel on võetud väga suur eesmärk – seatud siht teha kõiki asju ise. Kui te vaid mõtlete, mida me oma miljoni kolmesaja tuhandega kõike praegu ära ei tee: valvame piiri, juhime bussi, õpetame lapsi – tegelikult ei ole me kavandanudki seda kellelgi teisel teha lasta. Maailmatasemel haridussüsteem peaks olema alusharidusest kuni doktoriõppeni tervik ning pakkuma teaduse tegemise võimalusi kõigile. Kuidas seda 1,3 miljoniga teha? Kui me selle maailmale ette näitame, siis oleme suure asja ära teinud. Ma rõhutan hariduse puhul sõnu **kõigi** ja **kvaliteetse**, meil on vaja anda võimalused kõigile oma annete väljaarendamiseks ja pakkuda kvaliteetset õpet, arvestades seda, võrdselt kehvad võimalused, mis kõiki ei rahulda, ei ole mingi lahendus. Kvaliteedist on võrdsuse rõhutamine juures vähe räägitud, aga minu jaoks on need kaks asja väga seotud. Minu kohus on olla pisut konkreetsem ja öelda ka, mis Haridus- ja teadusministeerium vastavates lõigetes

kavandab, st mul on kaks väljakutset: rääkida tervikust, olla süsteemne ja samal ajal kõnelda eri aspektidest, natuke detailsemalt.

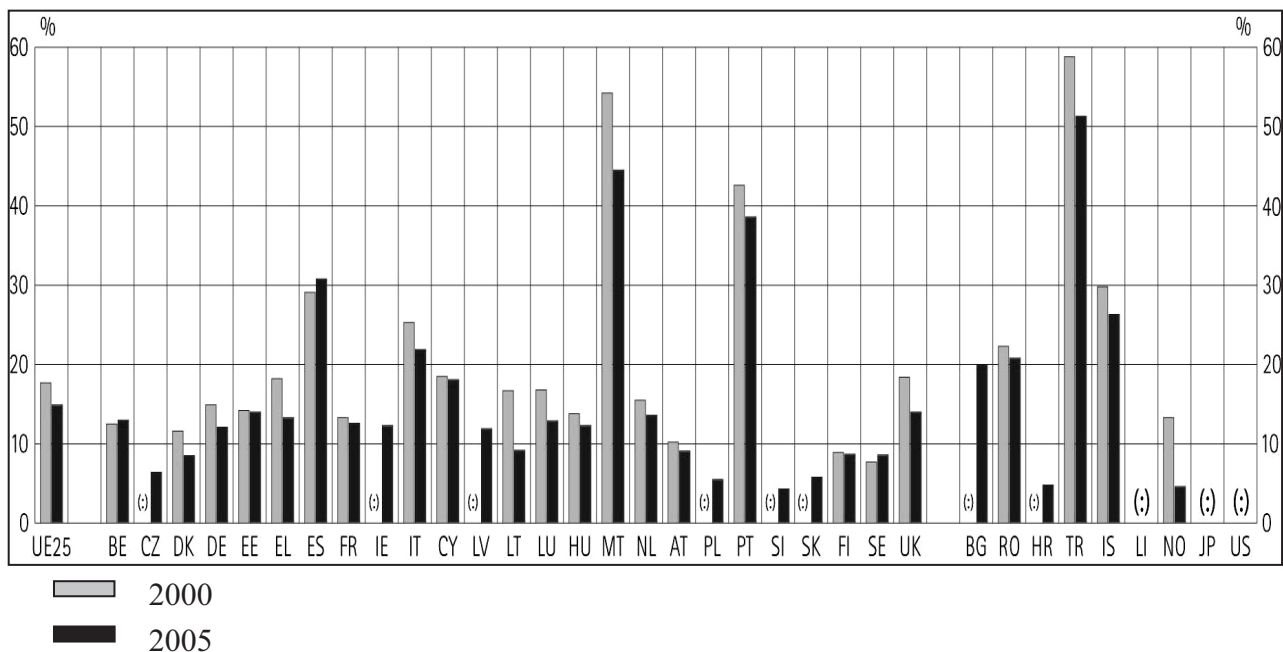
Meie väike riik peab suutma kõik oma lapsed üle lugeda. On kujunenud omaette mantraks väljend, et tuhat last aastas kaob meil kusagile ära. Võib öelda, et seda numbrit ja sõnumit on alati võimalik õgvendada, sest kõik need tuhat ei ole alati päris tuhat ja kõik need tuhat ei kao ka päriselt ära. Kuid selge on see, et ühel väikesel rahval ei tohi ükski laps kaduma minna ning me ei saa süüdistada ainult statistika ebajärjekindlust ja nõ. omavahel ristiminekut. Muidugi, lihtne on öelda, et Eesti Hariduse Infosüsteem ja rahvastikuregister tuleks anda riskasutamisse nii, et see annaks täieliku ülevaate, kes lastest kus on, aga see on ainult üks pool asjast. Teine pool on, et osa neist lastest jääb tööpoolest ree pealt maha ja meie asi on vaadata, kuidas nad ree peale tagasi saaksid. Väljalangevuse määr aastati on meil liiga kõrge ja aastaks 2013 on eesmärk seda tuntuvalt vähendada. Ma usun, et me suudame seda paljude meetmete koosmõjul teha.

Joonis 1. Väljalangevuse sihttasemed. Allikas: Tark ja tegus rahvas

Õpingute katkestamine (väljalangevus)	Väljalangevuse määr põhikooli III astmes (7.-9. kl) ning gümnaasiumi 1. aastal (10. kl)	05/06. õa 7.-9. kl 1,5% 10. kl 1,6%	06/07. õa 7-9. kl 1,5% 10. kl 1,5% 2013 alla 1%

Mis neist inimestest saab, kes on korraks peatunud oma haridusteel, kas aastaks kõrvale jäänud, mõned kauemaks?

Joonis 2. Haridussüsteemist varakult väljalangejate (18-24aastaste osakaal, kel on vaid põhiharidus või vähem ning kes koolituses ei osale) osakaal ei ületa 10%

Nagu ütlesin, paljud saavad ree peale tagasi ja meil on olemas rahvusvaheline võrdlus 18-24 aastaste inimeste osakaalust, kellel on vaid põhiharidus, mis meil on tasemena pürgimuslik või kohustuslik. Aga seal on ka need, kes põhihariduseni ei ulatu ja tegelikult inimene, kel on ainult põhiharidus ja kes edaspidi midagi ei tee, et end harida, ei ole ju õnnelik inimene. Nii et see protsent, mis sellest vanusegrupist on vaid põhiharidusega või veel vähema haridustasemega, peaks meid tegema valvsaks, kuigi Euroopa võrdlusetasemel ei paista me sugugi halvasti välja. Keskmise tõstavad kõrgele

Hispaania, Itaalia, Küpros, Malta ja Portugal. Me oleme oma 14%-ga 2005. aastal Euroopa Liidu keskmise lähedal (14,9%), samal ajal on meie edenemise kiirus aastatel 2000-2005 liiga madal, vaid 0,2% viie aastaga. Järelikult kõik meetmed, millest on räägitud, mida on kavandatud, ei ole veel statistikas selgelt oma mõju avaldanud. Me peame väljalangevusega ja madala haritusega pidama põhimõttelist võitlust ja mitte ainult loosungite tasemel, vaid võtma asjakohaseid meetmeid ja seda järjepidevalt.

Tuleb alustada algusest. Juba stardis ei tohi olla kaotajaid. Euroopa komisjoni teatises Euroopa Nõukogule ja Euroopa parlamendile „Haridus- ja koolitussüsteemide tõhusus ja võrdsed võimalused” rõhutatakse, et laste saavutuste ja sotsiaalse kohanemise seisukohalt toovad kõige suuremat kasu eelhariduse programmid. Uuringud tõestavad, et kui investeerida varasesse õppimisse, siis järgnevatel eluetappidel on asi palju lihtsam. Me soovime, et lapsed oleksid kooliks hästi ette valmistatud, kuid mitte selles mõttes, et nad viiakse juba 6-aastaselt „eelgümnaasiumisse”, kus nad hakkavad õppima nagu noored vanainimesed. Tähtis on toetada lapse arengut ja koolivalmiduse kujunemist eelõppes aasta enne kooli, loomulikult vastavate meetoditega, mis annaks aluse ka edasisele loominguks, nagu seda teeb näiteks Hea Alguse koolkond, aga ka muud meetodid. Meie eesmärgiks võiks olla lähiajal peaaegu kõigile lastele eelkooli või koolieelse hariduse võimaldamine. On selge, et päris 100% ei saavuta kunagi, ikka on grupe, kes sellest kõrvale jäävad. Nagu praegu Soome ministereiumi asekancler kõneles, neil on see protsent 96. Me ei hakka siin uhkustama, et Eestis käib lasteaedades protsentuaalselt rohkem lapsi kui Soomes. See ei ole võibolla tähtiski, võibolla me oleme siin oma nõukogude aja pärandiga prantsuse koolkonna päris head järgijad olnud. Oluline on, et lasteaed ei oleks vaid lastehoid ning et edasimine kooli oleks väga ladus. Eesmärgiks on, et 2010 aastal oleks 95% lastest osalenud eelõppes, (siin oleme pisut Soomest maas) ja 2013. aastaks 98% lastest.

Joonis 3. Eelõpetuse sihttasemed. Allikas: Tark ja tegus rahvas

Indikaator	Selgitus	Praegune tase	Soovitud tase
Eelõpetuses osalemine	6-aastaste lasteaia käivate laste arv suhtena 6-aastaste laste koguarvu	2004 88,1%	2007 >90%
		2005 87,3%	2010 95%
		2006 87,1%	2013 98%

On väga palju erinevaid viise, kuidas eelõpetust korraldada, selleks on raha vaja. Aga nagu ütlesin, see on kindlasti lapse isiksuse ja loominguks kujunemise üks võtmeperiood ning siin me ei tohiks koonerdada. Seda enam, et riik on algatanud järgmiseks aastaks mahuka riikliku programmi nii lasteaiakohtade juurdeloomiseks kui ka lasteaiaõpetajatele palgamaksimise toetamiseks.

Joonis 4. Eelõpetuse mudelid

Riik rahastab 6aastaste õpet täismahus	303 552 000 krooni
Riik rahastab, lähtudes algklassi õpilase koha rahastamise põhimõttest	168 000 000 krooni
Riik rahastab 6 aastaste õpet osaaajaliselt	88 620 000 krooni
Riik tasub lapsevanema osalustasu	86 400 000 krooni
Riik rahastab, lähtudes kooli ettevalmistusrühma rahastamise põhimõtetest	10 330 000 krooni
Riik tasub vähekindlustatud perede osalustasu	9 720 000 krooni

Ma arvan, et seda programmi tuleks lähiaastatel arendada nii, et ka eelõpetuse lahendused mahuksid sinna sisse. Nagu te näete, kõige väiksem rahaline tarve on siis, kui me ainult vähekindlustatud pered välja valime, aga kui me teeme midagi ulatuslikumalt, on rahanumbrid suuremad. Kordan ikkagi, et see ei tohiks meid kohutada – eelõpetus on alushariduse üks väga oluline komponent.

Põhikool ja gümnaasium – kättesaadavus ja kvaliteet. Põhi- ja gümnaasiumihariduse kättesaadavusest ja kvaliteedist rääkides peetakse silmas esimesel puhul enamasti koolivõrku, teisel puhul enamasti riigieksamite tulemusi. Veidi harvemini on juttu õpetajast ja õppekavast. Õpetajatelt nõutakse ju kõiksugu asju: et nad oleks noored, ilusad, head – samas ka hästi koolitatud, kogemustega ja pidevalt täiendaks ennast. Et õppekava lubaks arendada iga lapse individuaalsust ja eripära, aga samas järgiks ka mingeid standardeid, tagaks konkurentsivõime Euroopa hariduspõllul. Ja ka selleks peavad õpetajad lapsi ette valmistama. Ühesõnaga – nõuded õpetajale on poolnaljaga öeldes kui üliinimesele.

Muidugi on oluline, kes laste ees klassis seisab, ja on oluline ka, et koolikeskkond oleks terviklik. Kui vaatame õpetajaskonna vanuselist struktuuri, siis peab ütleva, et samm- sammult aastate lõikes õpetajaskond siiski vananeb ja noori tuleb liiga vähe juurde. Ma ütlesingi, et mitte vanemaid õpetajaid ei ole Eesti koolides liiga palju, vaid noori õpetajaid on liiga vähe.

Joonis 5. Õpetajaskonna vanuseline struktuur

	2004/2005	2006/2007
30 ja nooremad	12%	12%
31-40	23%	22%
41-50	30%	31%
51-60	22%	23%
61 ja vanemad	12%	11%

Et võimaluste võrdsus tulevikus, ka regionaalselt, sõltub väga palju sellest, kas koolitatud õpetajad on lapsi õpetamas või mitte, siis on see teema tänasel konverentsil kindlasti väga oluline. On tehtud märkusi, miks me räägime ainult noortest õpetajatest, räägime ka nendest, kes on koolitatud, kuid ei tööta koolis. Jah loomulikult, kõigi kooli toomine, aineõpetajate kooli toomine, seal kus nendest puudus on, on oluline. Aga samas peame murranguni jõudma ka üliõpilaste mõttelaadis, nende noorte mõttelaadis, kes sel hetkel, kui nad tegelikult on pedagoogiliselt ja ainealaselt ette valmistatud, ikka mõtlevad ja kahtlevad, kas minna kooli või mitte. Ka siis, kui pakkumisi on palju ja mõnedes piirkondades on neid pakkumisi palju ja erinevaid. Meie asi on, et need noored, kes ülikoolist läheksid, teeksid otsuse kooli minna, sest see võib olla otsus kogu eluks. Aga kui nad teevad otsuse: „ei, ma ei lähe kooli”, võivad nad ka selle teha kogu eluks. Seetõttu on alla 30aastaste õpetajate osakaal kindlasti indikaator, mida peaksime jälgima. Praeguste asjaolude jätkumisel on need protsendid niisugused, nagu tabelist näha, aga selleks, et koolidele pidevalt vajalikku järelkasvu tagada, peaksime jõudma 15% ja ka suuremate protsentideni.

Joonis 6. Noorte õpetajate sihttasemed

Noorte õpetajate osakaal üldhariduses	30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal õpetajate koguarvust	04/05 12,4% 06/07 12,5%	2008 12,5% edasi: 12,5%
---------------------------------------	---	----------------------------	----------------------------

Selleks on praegu välja pakutud terve pakett meetmeid, millest vaid üks on õpetaja lähtetoetus, millest on viimasel ajal juttu olnud. Muide, seda asja on tore vaadata kahe kandi pealt – see näitabki, et kirik on ehitatud keset küla, kui seda kirikut näeb mõlemalt poolt. Peaks ju olema võimalik ette kujutada, et näiteks ajalehe esiküljel ei ole mitte pealkiri: „Tartu ja Tallinna noored jäävad 200 000 kroonist ilma”, vaid äkki oleks seal hoopis pealkiri: „Maakoolide ja väikelinnade õpetajad saavad 200 000 krooni”. Aga see on meie üldise meelelaadi küsimus.

Õpetajate palgateema loob üldise fooni ja see on kahtlemata ka haridusvõimaluste võrdsuse puhul üks põhiküsimusi. Palgavahendite tõusuks on järgmisel aastal planeeritud täiendavalt üle 550 miljoni krooni. Praegune pearahasüsteem oli siin juba jutuks ja ta on tõesti teinud oma töö. Mõnes mõttes on see olnud vajalik: koolivõrku on korrastatud, nõrgad, väiksemad koolid, kes ka pidid kaduma, on kadunud, ent kuskil on piir, kus pearaha tekitab liiga mõttetut konkurentsi. Ammu oleks vaja seda süsteemi muuta.

Joonis 7. Õppeasutuste tüübid aastate lõikes. Märkus: Õppeasutuste arv õppeaasta alguses.

Õppeasutuse tüüp ning aasta							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
algkoolid	155	132	117	110	98	93	85
põhikoolid	289	282	279	276	267	265	264
gümnaasiumid	241	240	240	239	238	240	236

Nüüd oleme jõudnud niikaugele, et järgmisel aastal rahastamissüsteem muutub. Ma ei räägiks süsteemist endast pikalt, näitan teile praegu erinevate õppeasutuste tüüpide arvu kujunemist viimastel aastatel ning seda, et algkoolide ja põhikoolide täituvus on vähenenud viimastel aastatel 25%. Munitsipaal-üldhariduskoolides, kus on gümnaasiumiaste, on gümnaasium oma suurte aastakäikudega veel optimismi toitnud, seal on vähenemine väiksem, seega ka raha suhteliselt rohkem. Omavalitsused on vaadanud, et meil on gümnaasiumiaste, suurt probleemi ei ole ja ei ole teinud väga perspektiivseid otsuseid. Üldiselt on minu meelest liiga palju naagutud maakoolidega ja valdadega, miks nad oma koolivõrku ei korrasta. Tegelikult ootab üht-teist tegemist ka linnades ja just linnades on koolide ühendamine kindlasti lähiajal vajalik.

Joonis 8. Munitsipaalomandis olevate algkoolide täituvus 2001-2006 vähenenud 25%

Õppeaasta	Õpilasi kokku	Tegelik avatud 1. ja/või 2. kooliastmete arv	Keskmine õpilaste arv koolis
2001/2002	7 053	125	56
2002/2003	5 593	112	50
2003/2004	4 867	107	45
2004/2005	4 425	98	45
2005/2006	3 962	89	45
2006/2007	3 549	83	43

Joonis 9. Munitsipaalomandis olevate põhikoolide täituvus 2001-2006 vähenenud 25%

Õppeaasta	Õpilasi kokku	Tegelik avatud 3. kooliastme arv	Keskmine õpilaste arv koolis
2001/2002	40 730	239	170
2002/2003	39 102	240	163
2003/2004	37 041	237	156
2004/2005	33 626	227	148
2005/2006	30 936	226	137
2006/2007	28 462	224	127

Joonis 10. Gümnaasiumiastmega munitsipaalüldhariduskoolides on õpilaste keskmine arv koolis vähenenud (aastate 2001-2006 lõikes kokku 16%)

Õppeaasta	Õpilasi kokku	Tegelik avatud gümnaasiumiastmete arv	Keskmine õpilaste arv koolis
2001/2002	151 868	224	678
2002/2003	147 881	222	666
2003/2004	142 674	222	643
2004/2005	137 939	223	619
2005/2006	130 738	220	594
2006/2007	124 036	218	569

Joonis 11. Muutused piirkonniti.

Maakond	tegelik 2001/2002	võimalik 2007/2008 sündistatistika alusel	võimalik 2013/2014 sündistatistika alusel	2007/2008 vs 2001/2002	2013/2014 vs 2007/2008	Muutus 2013/2014 vs 2001/2002
Harju maakond	36 845	25 920	33 320	-30%	29%	-10%
Tartu maakond	11 626	9 276	10 110	-20%	9%	-13%
Ida-Viru maakond	11 676	9 258	9 560	-21%	3%	-18%
Eesti kokku	106 556	77 264	81 440	-27%	5%	-24%
Järva maakond	3 500	2 478	2 300	-29%	-7%	-34%
Lääne-Viru maakond	6 068	4 476	3 930	-26%	-12%	-35%
Valga maakond	3 153	2 293	2 030	-27%	-12%	-36%
Pärnu maakond	7 958	5 405	5 080	-32%	-6%	-36%
Viljandi maakond	5 051	3 788	3 120	-25%	-18%	-38%
Rapla maakond	3 529	2 392	2 160	-32%	-10%	-39%
Põlva maakond	2 858	2 051	1 740	-28%	-15%	-39%
Võru maakond	3 596	2 555	2 090	-29%	-18%	-42%
Jõgeva maakond	3 547	2 618	2 050	-26%	-22%	-42%

Lääne maakond	2 591	1 831	1 490	-29%	-19%	-43%
Saare maakond	3 492	2 207	1 930	-37%	-13%	-45%
Hiiu maakond	1 066	721	560	-32%	-23%	-48%

(Statistikaameti uutel andmetel põhinevad täpsustatud andmed, kus 2001/2002 tegelikule algklasside õpilaste arvule on lisatud järgmise põlvkonnana 25% 1994 aastal sündinud, 1995-1999 sündinud ja 75% 2000 sündide arv ja 2013/2014 õppeaastale lisatud 25% aastal 2000 sündinutest, 2001-2005 sündinud ning 75% 2006. aastal sündinuist. Esimeses võrdlusveerus veerus on kirjeldatud tänase olukorra muutust võrreldes 2001/2002 õppeaastaga ning teises võrdlusveerus sisuliselt maakondade potentsiaali tänase õpilaste arvu säilitamiseks pikas perspektiivis. Tegelikult on Harju maakonna algklasside õpilaste arv tunduvalt suurem sünnistatistikas näidatust, suhteliselt samal tasemel püsib Pärnu ja Rapla maakonna õpilaste arv. Kõige enam, üle 10% on vähenenud sünnistatistika põhjal ennustatava arvuga võrreldes õpilaste arv Ida-Virumaal, Hiiumaal ja Järvamaal. 2013/2014 andmed ümardatud suurenevalt järgmise täiskümneliseni.)

Mulle on räägitud, et meil on sündimusboom. Kujutage ette, 12 tuhandelt lapselt aastas oleme jõudnud 14 tuhandeni. Nüüd on meil boom! Haridusministeeriumile heidetakse ette, miks te panete koole kinni? Kõigepealt – HTM ei pane koole kinni, aga piirkonniti on neid otsuseid vastu võetud. Vaadake tabelit. Need lapsed, kes sünnivad, teevad kõigile väga rõõmu, aga paraku on tendents praegu selline, et piirkonniti jaotuvad nad väga ebaühtlaselt. Kui võrrelda 2001-2002. aastat perspektiiviga aastail 2013-2014, näete, kuidas elanikkond ja lapsed koonduvad Harju maakonda ja Tartu maakonda – tegemist on suurte linnadega maakondadega. Samas väheneb Hiiu maakonnas potentsiaalsete õpilaste arv 48% ja Saare maakonnas 45%, see tähendab et sündimuse boom meid päästma ei tule, eriti kogu Eestis mitte.

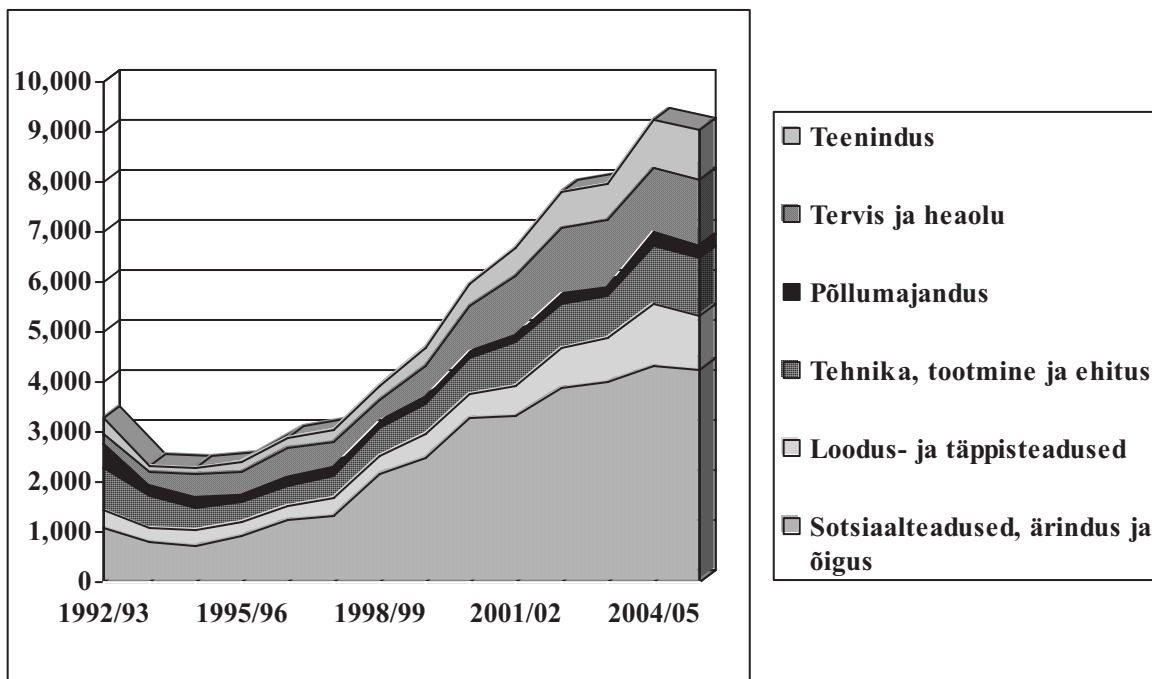
Gümnaasiumist tahaksin ka natuke rääkida. Olen nõus, et meie rahastamismudel on välja töötatud vaatega, et valdavaks koolitüübiks Eestis peaks olema tugev põhikool, aga tingimused selleks luuakse ka mujal – see on süsteemi üks osa. Tugeva põhikooli kujunemist puudutab kaasa arvatud pisut ka see, kuidas me vaatame gümnaasiumi kui niisugust. Gümnaasiumi puhul peame väljuma niisugusest koolitüübi konkurentsist, kus vahendeid ei valita. Gümnaasium ei ole üks automaatne voolujupp 1-12 klassilisest tsüklist, vaid on eraldi põhikoolist: eraldi nõuetega, eraldi tasemega, seal käimine ei ole kohustuslik. Riiklikult sätestatud kohustuslik haridussüsteemis olemise iga peaks olema 18. eluaastani, sest liiga vara noori ettevalmistamatult tööturule paisata ei ole meil õigus. Gümnaasiumides, selleks et korralikud õpetajad saaksid hea koormuse ja oleksid huvitatud sinna tööle minema, peaks tegelikult olema 3-5 klassikomplekti. Ma ei ütle aga, et väiksemad tõmbekeskuste gümnaasiumid peaksid päris ära kaduma, küll aga tuleks gümnaasiumidesse teha sisseastumiseksamid. Õpilased ja ka nende vanemad peaksid pärast põhikooli lõpetamist ütlema korra STOPP, et kõik ei läheks mitte alati tõmbetuulega otse gümnaasiumisse, vaid kaaluks ka kutsehariduse võimalusi. Tuleviku mõttes on see väga oluline, et vaataksime gümnaasiumi natuke teise pilguga, kui me seni oleme oma automatismis vaadanud; et saaksime olla Soomega mingilgi määral võrreldavad.

Peaksin sel konverentsil vastama Eesti Õpilasesinduste Liidu, Eesti Õpetajate Liidu ja Eesti Lastevanemate Liidu pöördumisele, kus puudutati väga palju võrdseid võimalusi ja kurdeti Eesti kooli praeguse olukorra üle. Olen paljude märkustega nõus. Oleme mitmetes asjades juba meetmeid võtnud ja teeme seda koostöös nendesamade liitudega. Meil on sõlmitud koostöölepped ja liitudel on võetud kohustus meile pidevalt ettepanekuid teha. Täna nende ettepanekute eest ja kindlasti käsitleme kõiki mainitud asju ka eraldi – nii õppekavaarendust, kus on lähiaja sammud planeeritud ja ka pikem strateegia olemas, kui ka kutse- ja karjäärinõustamist, mis peab muutuma kooli loomulikuks osaks. HTM võtab siin juhtiva rolli, et leppida erinevate ametkondade vahel kokku, kuidas teha nii, et inimesel, perekonnal, koolil oleks selge, kust vajalikku nõu saada. Rahad selleks on ka lähiajaks kavandatud, nii riigi kui ka Euroopa Sotsiaalfondi vahendid, mille raames töötatakse välja õppe- ja karjäärinõustamise programm.

Soovin, et tulevikus oleks koolis rohkem naeru, loovust ja loomingulisust; et seda oleks ka koolist väljaspool – nii nagu soovivad ka kolm nimetatud liitu. Täiesti nõus, sest õnn ei ole ainult rahas ja inimesed peaksid olema õnnelikumad. Lisan juurde, et üks oluline omadus, mida kool peaks aitama noortes inimestes kujuneda, on ettevõtlikkus. Ettevõtlikkust kui harjumuspärasest palju laiemat kategooriat tuleb arvestada ka õppekavas. Inimene on ettevõtlik ka siis, kui tal ei ole üldse raha, aga ta teeb midagi ühiskonna huvides, ka vabatahtlikud on ettevõtlikud inimesed.

Võrdsetest võimalustest kõrghariduses jõuan vaid pisut rääkida. OECD riikide võrdlustabelitest on juba palju räägitud; OECD raporti ettepanekuid on analüüsitud ning hinnatud, mida võtta, mida jätta; riigipoolsed meetmed on ka välja töötamisel. Ma näen tuleviku kõrghariduse rahastamise mudelit ikkagi koolitustellimuse põhiselt. Kindlasti peaks riik oma koolitustellimuses määratlema enam-vähem valdkonnad, ei saa olla päris nii, et tunduvalt suurem protsent kui ühiskond vajab, läheb lihtsalt õppima moodsaid erialasid või teeb käike, mida juba praegu või tulevikus kahetsetakse. Ühiskonna huvides on suunata inimesi sinna, kuhu muidu ei läheks keegi.

Joonis 12. Kõrgkooli lõpetajate arv õppevaldkondade lõikes 1992/93-2005/06 õa

Meil tuleb luua selleks tingimusi – tõmmata, vahel isegi meelitada, sest päris isevoolu me seda protsessi lasta ei saa. Üks viis selleks on kindlasti riigipoolne koolitustellimus, üks võimalik meede aga vastavad stipendiumid. Riik tellib praegu 6300 üliõpilast aastas. Kui lähiaastatel kahaneb üliõpilaskond 40% võrra ja kui riik jätab tellimuse samaks, siis liigume sinnapoole, et üliõpilaste konkurentsivõime makstakse kinni. See on meie ühiskonnale väga oluline. Üliõpilaste sotsiaalsed garantiid on selle kõrval teine oluline teema. Ma ei hakka meid Taani ja Norraga võrdlema õppetoetuste süsteemi ja mahukuse poolest, kuid väidan, et üliõpilaste sotsiaalsesse garantiidesse on liiga vähe vahendeid pandud. Loomulikult on igaühel oma valikud ja me ei saa kogu ühiskonda ideaalselt üles ehitada, aga sellele tuleb tähelepanu pöörama hakata. Kui vaadata, kui suur osa üliõpilasi töötab, ka erialaselt, et ära elada; kui vaadata paljudel erialadel õppekava pingelisust, siis on see kõik tegelikult tuleviku elu arvelt. Kui lisada see, et veel on vaja laenu juurde võtta, siis on ka see tulevikus hakkamasaamise arvelt. Me ei tohiks niisugust koormat noorte inimeste õlule panna ja õppetoetuste süsteem tuleb praegusega võrreldes ümber teha. Praegune süsteem sarnaneb rohkem stipendiumidega, ka stipendiumid peaksid tulevikus jääma. Näiteks haridusvaldkonnas avame ligi 100 stipendiumi pedagoogiliste erialade üliõpilastele ning seome selle ka natuke suundumusega, kas nad lähevad pärast kooli või mitte.

Õppetoetuste süsteem peab olema kättesaadav kõigile neile, kes seda vajavad. Järgmisel aastal tõuseb õppetoetuste raha 26%, siin on ka doktorantuuriotetus. Aasta aastalt peame kasvatama õppetoetuste osakaalu kogu avaliku sektori kõrghariduskuludest.

Lõpetuseks moraal: meie ei saa ennast samastada teiste, eriti suurte rahvastega. Me saame end võrrelda, kuid ei saa üks ühele üle võtta meist palju suuremate rahvaste mudeleid. Seega ei saa me rääkida, et matkime täpselt briti või Austraalia või USA mudelit kõrghariduses ja selle rahastamises või näiteks, et suurendame õpilaste arvu vastavuses õpetajate arvuga, st. paneme palju koole kinni. Me ei saa neid numbreid võrrelda Saksamaaga, me peame leidma oma tee. Me ei saa nõuda endilt nii palju, kui nõuavad endilt suured rahvad. Me peame endilt nõudma palju rohkem, kui seda peavad tegema suured rahvad just põhjusel, et oleme võtnud oma väikese rahvaga suure ühiskonna üles ehitada ja seetõttu peame hüppama üle oma varju.

Alushariduse probleemidest

Kaja Land

Sissejuhatuseks Vana-Kreeka filosoofi tarkus: „Hea haridus on noortele kasvamisvahendiks, vanadele lohutuseks, vaestele rikkuseks ja rikastele ehteks”. Alushariduse paneel tänasel konverentsil on kokku pandud nii, et kordame üle vanu tarkusi, räägime alushariduse probleemidest, räägime statistikast ja isiklikest töökogemustest. Mul on hea meel, et meie seas täna siin laua taga on ka alushariduse seni vähem tuntud institutsioonide esindajaid. Ma usun, et koosseis siin laua taga on ühiskonna hetkepeegeldus. Ka alushariduses ei saa enam üksi laste kallal nokitseda. Märksõnal koostöö on oluliselt suurem tähendus. Miks me täna siin oleme? Konverentse on peetud ennegi ja hulganisti ja eelmisi materjale sirvideski selgub, et valukohad on samad. Oma laste lasteaiaprobleemidest on minu jaoks saanud lastelaste lasteaiaprobleemid. „Järjekordne mokalaat?“, võime ju küsida, samadele inimestele ja samade esinejatega, muidugi on siin ka uusi nägusid. Pateetiline hüüdlause „Hakkame ometi kord tööle!” kehtib meie jaoks just sellel tingimusel, et räägime täna ja siin uuesti vanadest asjadest. Meie esinemine ongi vahend asjade edasiliikumiseks selles suunas, kuhu me kõik soovime. Demokraatlikus ühiskonnas on ka tõenäoliselt naiivne loota, et ühe konverentsi järel asjad liikuma hakkaksid. Ja teie, hea saalisviibija, te olete kõik siin vabatahtlikult. Tõenäoliselt on teil igapäev mõni südamelähedasem valdkond. Meie, alushariduse esindajad, loodame teilt tähelepanu ja kaasamõtlemisost. Kordan meie tõlgenduse konverentsi tulemuste üle Mark Twain'i sõnadega: „Meile meeldivad inimesed, kes ütlevad meile julgelt, mida mõtlevad, tingimusel, et nad mõtlevad nii nagu meie”. Kindlasti on kaasamõtlemise korral erinevaid arvamusi ja kõik on teretunud.

Alushariduse kättesaadavus 2007

Marga Napp

Töötades läbi mitmeid materjale (õigusaktid, ümarlaudade arutelude tulemused, erinevad arengukavad, strateegiad) jääb esmapilgul mulje, et kõik on korras, tööd on tehtud tublisti, mis veel oluline – pikki aastaid, kõik peaks laabuma.

Seega, alustame algusest: **Mis on alusharidus?**

Alushariduse mõiste on sätestatud kahes seaduses: *Eesti Vabariigi haridusseadus 1992*, *Koolieelse lasteasutuse seadus 1999*:

- Alusharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste ja käitumisnormide kogum, mis loob eeldused edukaks edasijõudmiseks igapäevaelus ja koolis
- Alusharidus omandatakse lasteasutuses või kodus

Oleme pikka aega diskuteerinud, mis vanusest alates algab alushariduse omandamine.

Õiguskantsler Allar Jõksi korraldatud ümarlauas 08.11.2006 „*Lasteaiakoht – kas igale lapsele?*“ jäid kõlama seisukohad, et alushariduse omandamine algab sünniga, kuid riigi poolt peaks lapsele alushariduse andmine olema tagatud alates teisest või kolmandast eluaastast. Tänapäevane riiklik regulatsioon näeb KELS § 10 redaktsiooni kohaselt ette (jõustus 03.11.2006), et kohalik omavalitsus peab lasteaia kohta tagama tema haldusalal elavale lapsele, kes on saanud üheaastaseks ja kelle vanemad seda soovivad.

Mis on koolieelne lasteasutus ja millised tema funktsioonid?

- Lasteasutus toetab lapse perekonda, soodustades lapse kasvamist ja arenemist ning tema individuaalsuse arvestamist
- Koolieelne lasteasutus on koolieast noorematele lastele hooldus ja alushariduse omandamist võimaldav õppeasutus
Koolieelse lasteasutuse seadus § 1

Kuidas on seadusandja poolt reguleeritud alushariduse küsimused? JOKK

- ÜRO lapse õiguste konventsioon (EV 1991)
- Eesti Vabariigi Haridusseadus
- Koolieelse lasteasutuse seadus
- Kohaliku omavalitsuse seadus
- Rahvatervise seadus
- Lastekaitse seadus

Sellest loetelust puuduvad alushariduse valdkonna tegevust reguleerivad määrused. Kõik valdkonnad on kaetud.

Lasteaia koha kättesaadavus

Tänapäevased statistilised andmed koolieelsete lasteasutuste võrgu kohta vabariigis 2006.a andmete alusel on järgmised:

510 lasteaeda	52 574 last
10 lastesõime	446 last
79 lasteaed – kooli lasteaiaaialisi	2 953 last
Erilasteaias	135 last
31 erilasteasutust	1 294 last
Lasteaia kohta ootama registreeritud	26 482 last

Järjekorrad muudab pikaks suurenev sündimus ja vajadusele mittevastav koolieelsete lasteasutuste arv, samas ka võimalus panna laps varakult mitmesse koolieelsesesse lasteasutusse kohta ootama. Seega võime väita, et täna puudub meie vabariigis täpne ülevaade alushariduse tegelikust kättesaadavusest lasteaia koha näol.

Tegelikult olukorra määratlemise lahendus on töös - Lastehoiu Infosüsteemi tööle rakendumisega peaks kõik lihtsalt ja selgelt ülevaatlik ja täpne olema.

Lasteaia kohtade defitsiit seejuures ei kao. 40% kohalikest omavalitsustest on puudu lasteaia kohtadest.

Valikuvabadus lapsevanemale:

- kodus kasvav laps
- lasteaia kohta kasutatav laps
- lastehoidu kasutatav laps

Väga palju valikuvõimalusi täna paraku veel ei ole.

Lisaks sellele on enamikus kohalikes omavalitsustes lapsed ebavõrdses seisus – laps saab omavalitsuselt kaudset ja otsest toetust lasteaia kohta kasutades. Nendes omavalitsustes, kus arendamisel lastehoiuteenus, võimaldatakse ka selles osas toetust kulupõhiselt. Kodus lapsega olemist ei doteerita.

Hea, et vabariigi valitsuse koalitsioonileppes on kirjas ka selle olukorra lahendamine.

Probleem:

Lasteaiakohtade nappus ja olemasolevate lasteaedade tagasihoidlikud õpi- ja kasvutingimused (vt. hariduskonverentsi materjali „Haridus õiguse ja kohustusena“ Niina Sossulina, Iiris Saluri artiklit „*Tervisekaitse probleemid koolides ja koolieelsetes lasteasutustes*“).

Kuidas lahendada: Ilmselt riigi toel, sest paljudel kohalikel omavalitsustel jääb rahalisest ressursist puudu.

Täna töötavatest lasteaedadest valdav enamus on ehitatud eelmisel sajandil ja vaevlevad ruumikitsikuses: laste kasutuses on valdavalt üks rühmatuba, kus päeva jooksul kogu tegevus toimub ja kuni 12 rühmalise lastepere tarvis üks saal - kui sedagi - nii muusika kui liikumistegevusteks. Sageli on kasinad võimalused liikumistegevuste korraldamiseks lasteaia hoovialal. Seega on pärsitud kehalise arengu võimaluste tagamine.

Lahendusi nendele probleemidele võib leida valitsusliidu programmist aastateks 2007 – 2011, milles nähakse ette riikliku investeeringute programmi *Igale lapsele lasteaiakoht!* käivitamine. Toetame seda programmi igati.

Lasteaiakohtade nappuse osas saab võimalikke lahendusi pakkuda alternatiivina lastehoiusüsteemi rakendumine, mis toetab lapsevanemat tööellu naasmisel, aga ei anna lapsele alusharidust. Alusharidus nagu iga teine haridustase vajab õppekava järgset õpetust.

Alusharidus omandatakse vastavalt haridusseaduse §24 lõikele 1 põhiliselt kodus ning selle eest vastutavad vanemad või neid asendavad isikud.

Küsimus on, kas vanem on valmis seda vastutust võtma? Kas vanem on valmis kasvama koos lapsega? Vastus tundub olema nii ja naa.

Mis saab siis kui vanem ei taha ega suuda oma lapse hea käekäigu eest vastutada?

Kas vanemaks saamine ja selleks olemine on üks oluline osa elukestvast õppes?

Kus selle õppega algust teha? Millal on selle eksami sooritamise aeg?

Mis saab siis, kui selles läbikukkunuks osunud või Sa ei ole lihtsalt valmis iseseisva õppe käigus sellega toime tulema?

See on meie Lastekaitseadusega reguleerimata. Meetmed vanema vastutuse osas puuduvad.

Lahendamata on ka lastevanemate koolitusküsimused. Sellega tegelevad lasteaia, kuid lastevanemate osalus on suhteliselt madal.

Enam on osalejaid nn. beebikoolide kaudu korraldatavatel koolitustel, see on periood, mil lapsevanem ei ole seotud töö probleemidega, tal on aega ja huvi.

Lastevanemate koolitus peaks käivituma eelkooli eas laste vanematele, et tõepoolest tagada koos kasvamise oskus, mis koolieas laste vanemate koolituse kaudu jätkuks

Kes aitab?

Tulles tagasi alushariduse mõiste ja koolieelse lasteasutuse seadustest tulenevate ülesannete juurde saame teada, et lapsevanemat toetab sellel keerulisel teel lasteaed. Täpsemini väljendudes lasteaia pedagoogid.

Tuge peaks pakkuma mitte ainult lasteaia kohta kasutatavate laste vanematele, vaid ka piirkonnas elavate laste vanematele, kes seda soovivad.

Täna on selle ülesande täitmine lasteaedade jaoks keeruline. Miks?

Teadagi:

- õpetaja töökoormus on suur – lapsi rühmas palju, palk ei rahulda;
- lisatöö eest tuleks maksta, selleks puuduvad vahendid;
- konsulteerimine ei ole pelgalt jutuajamine, vaid pidev õpiprotsess koostöös vanemaga, lisaks ka vastutuse võtmine tulemuste eest;

Kuidas lasteaed aitab?

Koostöös erinevate huvigruppidega. Kogu töö alus peaks olema lapse tervis seega koostöö perearstidega.

Väljavõte Ühiskondliku Leppe Foorumi *Kallis laps* 2005.a Tallinna ümarlaual räägitust: Vaja on infot laste tervise kohta ka lasteaiale Perearstidelt info saamine toimub vastavuses isiku andmekaitse seadusega, mistõttu ei ole kättesaadav.

Palju sõltub vanemate valmisolekust koostööks Laste tervis eeldab pidevat järelevalvet kuna paljudel on tervisega probleeme.

See on probleemiks kogu vabariigis.

Probleem:

Laste tervise edendamise probleemid koostöö valdkonnas.

Tahan siin ära märkida Tervise Arengu Instituudi suurt ja tänuväärset tööd laste tervise edendamise ja Tervistedendavate lasteaedade liikumise osas.

Ülemaailmselt tuntud ja armastatud lastekirjanik Astrid Lindgreni mõtteavaldus Rootsi ühiskonnast eelmise sajandi keskpaigast sobib meilegi tänasesse päeva:

Laste staatus ühiskonnas peegeldub alati selles, missugune palk ja sotsiaalne seisund on inimestel, kes töötavad lastega või nende heaks.

(Margareta Strömstedt. Astrid Lindgren. Elulugu)

Kuidas me toetame pedagooge ja lasteaedade töötajaid nende töös, kuidas hindame nende tööd tegelikult?

Allpool võrdlevad andmed lasteaia töötajate palkadest:

Õpetajate palgad sõltumata haridusest

6 311 - vabariigi keskmine

Erinevused:

9 190 - Vaivara vald (Ida – Virumaa)

4 113 - Kihelkonna vald (Saaremaa)

Logopeedid, muusika- ja liikumisõpetajad (tippspetsialistid)

6 414 - vabariigi keskmine

Erinevused:

10 166 - Pärsti vald (Viljandimaa)

3 202 - Taebala vald (Läänemaa)

Õpetaja abid (keskastme spetsialistid)

4 038 - vabariigi keskmine

Erinevused:

7 072 - Karksi vald (Viljandimaa)

3 081 - Käina vald (Hiiumaa)

Kokad, abitöölised

3 685 - vabariigi keskmine

Erinevused:

6 939 - Viimsi vald (Harjumaa)

2 390 - Toila vald (Ida-Virumaa)

Lasteaedade töötajate palgaandmed on võetud 2006.a kohta omavalitsuste saldoandmikest, saadud Rahandusministeeriumist

Võimalused on kordades erinevad.

Probleem:

Lasteaia pedagoogide ja teiste töötajate töö vähene väärtustamine, väga erinevad võimalused regiooniti (palk, koolitusvõimalused, laste arv rühmades).

Kuidas hindab end pedagoog kui lapsest lähtuv laste arengu toetaja? Millised on lasteaia õpetaja rollid?

Tuginen oma kogemustele ja toon välja Pärnu linna hariduskonverentsi „Õpetaja muutuv ühiskonnas“ 2005. lasteaiaõpetajate küsitluse põhjal õpetaja poolse rollikogu:

- tark ja mitmekülgne (emakeel, matemaatika, võõrkeeled, kunst, laul, tants, võimlemine, loodusõpetus, terviseõpetus, liiklusõpetus jne) lapse õpetaja ja arendaja
- kasvataja – elu põhiväärtuste kujundaja
- lapsele turvatunde looja – sõber
- eesti rahvakommete edasikandja
- psühholoog lastele ja lastevanematele

Nõudmised õpetajale on kõrged. Probleeme on kvalifikatsioonile vastavate pedagoogide leidmisega.

Kõige vähem on lasteaedades eripedagooge, sest neid lihtsalt ei ole. Lapsed jäävad abita ja sageli on koolialguseks abi lootusetult hiljaks jäänud.

Õpetaja koolitajate põhiülesandeks on õpetaja hoiakute kujundamine uuenevas ühiskonnas.

Õpetajad on ka usinad töö kõrvalt õppijad. 2006.a andmete põhjal omandas töö kõrvalt kõrgharidust 10 % pedagoogidest.

Kõrgenenud on täienduskoolituse vajadus. Ka selles valdkonnas on võimalused erinevad.

Riigitoetusfondi aluseks on õpetajale makstav palk: seega, mida väiksem palganumber, seda ahtamad täiendkoolituse võimalused

Olen osalenud programmi 21. *sajandi haridus* väljatöötamise töörühmade tegevuses 2004.a

Probleemid, millele lahendusi otsisime olid alljärgnevad:

Probleem: Erivajadustega laste vanemate ja pedagoogide toetamise, nõustamise võimaluste puudumine (spetsialistide tugi)

Probleem: Võrdsete võimaluste puudumine lastel sujuvateks üleminekuteks ühelt haridustasemelt teisele - eelõpetuse rakendumine 6 aastastele lastele

Probleem: Alushariduse valdkonna teadusuuringute seos on alles kujunemas

Probleem: Õigusaktide toimivus ja vastutuse võtmine (lapsevanem, kohalik omavalitsus, riik)

Tänaseks ei ole need probleemid ja pakutud lahendused piisavaid lahendusi leidnud. Miks?

Kas vastus on UNESCO programmi *Haridus kõigile* Eesti prioriteetide sissejuhatuses, kus positiivse kõrval on välja toodud negatiivsed aspektid, mis mõjutavad kõiki hariduskorralduslikke eesmärke:

- Hariduspoliitika ei ole kõigile üheselt mõistetav, esineb ebaselgust ja läbipaistmatust. Ebasabiilsuse üks põhjusi on valitsuste vahetustega kaasnev hariduspoliitika muutumine, mis on raskendanud ka üldise haridusstrateegia väljatöötamist;
- Ebaselgus omavalitsusüksuste ja riigi juriidilise pädevuse, õiguste ja kohustuste osas mitmetes haridusküsimustes;
- Inimese elukestva arengu toetamine ei ole haridussüsteemi toimimise ja arengu teljeks;
- Hariduskulude tagasihoidlik osakaal ei võimalda kõiki ühiskonna hariduspoliitilisi ootusi realiseerida;

Euroopa Komisjoni teatise Nõukogule ja Euroopa Parlamendile (2006) *Haridus- ja koolitussüsteemide tõhusus ning võrdsed võimalused* rõhutatakse, et laste saavutuste ja sotsiaalse kohanemise seisukohalt toovad kõige suuremat kasu alushariduse programmid.

Samas teatise rõhutatakse, et elukestva õppe kui terviku suhtes annavad kõige paremaid tulemusi investeeringud alusharidusse, seda eriti kõige ebasoodsamas olukorras olevate inimeste puhul

Seega veelkord probleemid alushariduse kättesaadavuse tagamises:

- Lasteaedade kohtade vähesus ja olemasolevate lasteaedade mittevastavus kaasaegsetele õpi – ja kasvukeskkonna nõuetele
- Laste tervise edendamise alase töö puudujäägid koostöö valdkonnas
- Lasteaia pedagoogide ja teiste töötajate töö vähene väärtustamine, väga erinevad võimalused regiooniti (palk, koolitus, laste arv rühmades)
- Erivajadustega laste vanemate ja pedagoogide toetamise, nõustamise võimaluste puudumine (spetsialistide tugi)
- võrdsete võimaluste puudumine lastel sujuvateks üleminekuteks ühelt haridustasemelt teisele
- Alushariduse valdkonna teadusuuringute puudumine
- Õigusaktide toimivus ja vastutuse võtmine (lapsevanem, kohalik omavalitsus, riik)

Ühiskondliku leppe 2005. a foorumile *Kallis laps* maakondades toimunud ümarlaudade kokkuvõtteid lugedes tõdesin, et alusharidust käsitleti piirkondades väga vähe, kõlama jäi kooliteema – Läänemaa, Järvamaa, Ida-Virumaa, Tartumaa, Lääne-Virumaa, Saaremaa, Hiiumaa.

Küllap on alusharidusega tegelevate inimeste hääl nõrgaks jäänud.

Teistes piirkondades välja öeldud probleemid kattusid täna eeltooduga.

Lõpetuseks

Ellu saab rakendada ainult see, mida kõik üheselt mõistame, mille otstarbekusse usume ja millest kujuneb meie ühine soov.

Ainult nii jõuame toimivate kokkulepeteni.

Kes vastutab lapse tervise eest?

Tiina Tõemets

Kas teie teate, kes vastutab lapse tervise eest? Kindlasti te teate, ükskõik, kes teile esimesena selles pikas nimekirjas meenus, on see vastus õige. Tahaksin oma ettekandes mõtiskleda sellel teemal, mis võiks olla selle vastutuse eelduseks ja kuidas seda vastutust jagada. Usun, et üheks heaks abinõuks oleks, kui meie lapsed, lapsevanemad kui ka lapsi teenindav personal saaks väga hea tervisealase ettevalmistuse, neid teadmisi võiks toetada nõustamisteenus nõustamiskeskuste abil. Kuid kõigest algusest ja natuke lähemalt.

Kõigepealt problemaatika, mis meie lapse tervisega on juhtunud. Otsides tõenduspehist materjali selle kohta, kas laste tervisenäitajad on oluliselt halvenenud, siis kahjuks oli seda keeruline leida ning nii mõnedki tervisenäitajad, mida maailmas hinnatakse, olid hoopiski paranenud. Näiteks imikute suremus või nakkushaiguste levik, küll aga on lisandunud siia rida uusi probleeme, mis on tihedas seoses meie ühiskonnaga, meie keskkonnaga, kus meie lapsed kasvavad. Täna toon välja kaks olulist problemaatikat laste tervisest, millest esikohal on kindlasti laste vaimne tervis. Siin on väga tihe seos nii perekonnaelu kui ka koolieluga ja kui väikelapsi vaadata, siis nende hulgas on tõusnud hüperaktiivsus ja agressiivsus, koolilapsi iseloomustab kurvameelsus, kurnatus, nende enesehinnangu küsimused, suitsidaalsuse tõus noorukite seas. Need on kindlasti probleemid, millele tuleb tõsiselt otsa vaadata ja millega tegeleda. Õnneks on juba kirjeldatud meetodeid, kuidas neid kõiki on võimalik ennetada või ära hoida. Kui vaadata statistikat ja näiteks materjalid, millele on võimalik tugineda, siis kooliarstide aruannetest leiame, et Eesti lapsed kannatavad rühihäirete all, probleemiks on veel nende nägemise langus ja hambakaaries. Skandinaaviamaades on ammu ennetustööga kaarieseprobleem juba välistatud ja see on väga harva esinev nähtus me lähinaabritel.

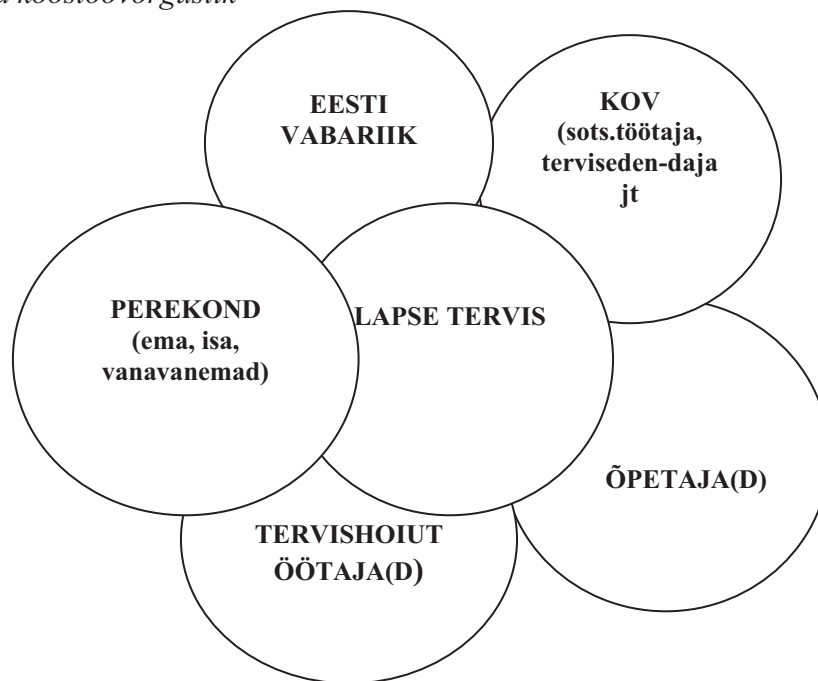
Nüüd lapsevanema rollist. Arvatakse, et lapsevanemaks sünnitakse. Mina, toetudes isiklikule kogemusele arvan, et lapsevanemaks hoopis kasvatakse koos oma lapsega. Sageli saame teadmised koos lastega muredesse sattudes. Miks ei võiks kuidagi lapsevanemaid toetada ja neid ette valmistada, tagada neile valmidus olla hea lapsevanem just siis, kui meie lapsed on alles lapsed ja ootavad meilt head, suuremat toetust. Olulist rolli vastutuse jagamisel täidavad kindlasti lapsi teenindav personal, kelle all ma pean silmas nii õpetajaid, tervishoiutöötajaid kui ka teisi spetsialiste, kes tegelevad lastega. Neil on teatud eelised toetada lapse tervist ja nõuetele või sobivat kasvukeskkonna loomise tagamist. Jälle näide lapsevanema rollist: kahjuks on lapsevanem natuke pime oma lapse tervise suhtes, tema jaoks on see laps armas ka siis, kui ta kõnnib ja jookseb naljakalt või ei saa oma kõnega hakkama ja ütleb sõnu nii, mis lapsevanemale teeb nalja, aga õpetaja või kasvataja või tervishoiutöötaja saaks seda olukorda hinnata objektiivselt ning neil on ka väga hea võrdlusmoment, kuidas laps tuleb toime kollektiivis teiste laste keskel.

Rääkides nõustamiskeskustest ja nende tegevustest, võiks see olla tervishoiuvaldkonda kuuluv tegevus ja tundub, et siin on Eestis palju arenguruumi. Pika mõtlemise peale meenus mulle kolm positiivset näidet, kus see on käima läinud ja toimib. Esimesena toon välja noorte nõustamiskeskused, mis on paljudes maakondades jalad alla saanud ja täidavad oma funktsiooni rahulolevalt. Teise näitena meenus mulle Tallinna kesklinna lastepolikliinik, kus juba aastaid tegeletakse kroonilisi haigusi põdevate laste perede toetamise, nõustamise ja õpetamisega, eeskätt diabeedi ja astmaga toimetulekut. Kolmandana toon siia ka perekooli, kus püütakse lapsevanemaks kasvatamist alustada enne lapse sündi, kuid sageli seal see asi ka lõppeb. Ma arvan, et võimalusi on palju ja kindlasti võiks see nõustamisteenus olla rohkem kättesaadav ja olemas. Nõustamine on tegelikult kahe võrdväärse partneri omavaheline suhe, kus mõlemad pooled on eksperdid. Üks spetsialist tunneb hästi oma tegevusvaldkonda, teine ehk siis klient, on kõige parem asjatundja oma tunnetes ja vajadustes ja ootustes abi järele. Haridusametuste roll on siinkohal tervisealase hariduse andmine, tehes seda kvaliteetselt. Siinkohal võiks vaadata kriitiliselt õppekavasid, kas rõhk tervisekasvatusel ja väärtushinnangute kujunemisel on paigas ja kas meie lapsed saavad täna haridusametustest vastava

ettevalmistuse, sest ühel hetkel võtavad vastutuse oma tervise eest need lapsed üle iseendale ja hakkavad ise oma valikuid tegema.

Minu sõnum on veel see, et haridusasutusi ei saa muuta tervishoiuasutusteks. Tervishoid lasteaias või koolis jääb tugiteenuseks, see saab positiivselt toetada laste õppimist ja kasvamist, aga ta ei tohi segada seda põhitegevust, seetõttu ma ei näe lahendust, kui suurendame medikute arvu, kes lasteaias või koolis tegutsevad, pigem peaks suurendama koostööd ja tagama selle, et õpetajal oleks sel hetkel, kui tal tekib lapse tervise küsimusi või probleeme, võimalus spetsialistilt adekvaatset nõu ja abi saada. Kui rääkida kooli tervishoiust, kahjuks alushariduses ja lasteaias on see väga kaootiline ja kui vaadata õigusakte, siis haridusalases seadusandluses on see teenus olemas, kuid tervishoius seda täna enam ei nähta ja ei ole leitud lahendust, kuidas lasteaedades korraldada tervishoiu kättesaadavust. Rõhk on seal kindlasti edendamisel ja ennetamisel, et lasteaias ja koolis ei tegelda haiguste ravimisega, vaid luuakse soodsad võimalused, et keskkond toetaks ja soodustaks lapse tervist. Siinkohal lähen meeskonna teema juurde, vastutuse lapse tervise eest peaks võtma meeskond ja siin on minupoolne nägemus sellest, kes sinna võiks kuuluda.

Joonis 1. Meeskond ja koostöövõrgustik

Kui iga lüli täidaks oma rolli kohusetundlikult ja teeks omavahel tihedat koostööd, siis ma usun, et see lapse tervise temaatika ei olekski nii aktuaalne ja see olukord paraneks ja abi muutuks kättesaadavamaks. Lõpetuseks veel see, et haridusasutus peab toetama ja suunama perekonda lapse tervise riskide ja arengu kõrvalekallede märkamisel ja suunama neid abi otsima. Tervisealase hariduse kvaliteet peaks olema tasemel ning toimima igal haridusastmel. Lapse tervise eest ei saa vastutada üksikisik – see on kogu ühiskonna probleem ja mure ning efektiivseid lahendusi saame leida ainult meeskonnatöös.

Õpetaja tööst lasteaias

Ülle Tõnumaa

Olen töötanud juba üle 20 aasta ja see on ikka veel töö, mida tõeliselt teha tahan. Lapsed on väikesed imelised inimesed ja ma ei väsi neid imetlemast. Kuidas nad oma tahtmised oma suure järjekindlusega teoks teevad. Lapsed oskavad rõõmu tunda igast väiksemastki asjast, maailm on neile suur saladus ja see tasub uurimist ja sellepärast arvan ma, et igasse lasteaeda oleks vaja tuua sisse avastusõpe. Tõime kord lastega tiigist konna kodurühma ja mingil ajal keegi laps pani tähele, üks väike poiss tuli ja ütles,

vaadake, seal purgis midagi liigub ja elab. Üks suurem poiss ütles, no muidugi, need on ju konnakullesed, nüüd on meil varsti kogu lasteaed konnasid täis ja siis tuli nad sinna tiiki tagasi viia. Minu suur unistus on see, et igas maakonnas oleks õppetalu, kus nii kooli- kui lasteaialapsed saaksid näha loomi, õppida talutöid ja käia metsas looduserajal. Linnakorteris kasvanud lapsed ei tea isegi, mis tunne on katsuda lambavilla, ei ole näinud lehmälüpsmist ega hobuse saduldamist ega ei tea, kuidas taim seemnest kasvab ja areneb ja ei ole näinud, kuidas viljad tekivad. Iga laps rühmas on eriline ja ta mõjutab teisi lapsi oma kohalolekuga. Lasteaiaõpetaja püüab olla lapsele emaks, sõbraks, psühholoogiks, toetajaks, nõustajaks, abistajaks ja et laste kõiki vajadusi mõista ja rahuldada, vajab õpetaja ka tihti koolitusi ja lasteaed võimaldab koolitusi. Mind motiveerib töös lastega see, et saame lapse kujunemist toetada, et tal oleks tulevikus kergem edasi minna. Eriti juhul, kui lapsel on vähe kodu tuge, saab lasteaed olla positiivseks eeskujuks ja suunata last nägema head elus ja inimestes. Välismaised uuringud on näidanud, et kui lapsel oli vähe kodu tuge ja lasteaed sai teda toetada, siis oli laps koolis edukas ja ka edaspidises elus, töös ja pereelus läks tal hästi. Mind motiveerib see, et võime lapse kujunemist näha ja kõik need huvitavad koolitused, mille tulemusi saame kasutada lasteaias, õppetöös ja laste elu põnevaks muuta. Internetis ja kaupluse raamaturiulitel on palju huvitavat, töö lasteaias on mulle nagu väljakutse, sest iga päev on isemoodi. Vahel olen seatud raske probleemi ette, lapsed tunduvad rahutud, agressiivsed, püsimatud. Ja siis peame kasutama näiteks muinasjutu võlujõudu. Kui näiteks lapsi on rühmas palju, on neil hea kuulata lugu kuningapojast, kellel oli kõik hästi, kuid tal oli üksainus õde, kui ta oli kurb sellepärast, et tal oli sõpru vähe ja see ainuke õde oli ka väga haige. Lapsi paneb see mõtlema, kui lapsed on tulevikus raske probleem, saab ta tuge sellest muinasjutust, tal tuleb meelde, et oo, seal oli niimoodi, ma teen samuti. Sellepärast saab muinasjutt last toetada.

Iga päev tajun lapsevanemate suurt usaldust meie töö vastu ja nende huvi lapse päevatoimingute vastu. Mõned vanemad tulevad isegi ja ütlevad aitäh selle päeva eest, aitäh teile ja ma imestan, et miks nad seda ütlevad, sest see on ju tegelikult minu igapäevatöö. Lasteaiaõpetaja saab pakkuda peredele koolitust ja abi, eriti noortele peredele, sest aastatepikkused kogemused võimaldavad seda ja vanematele peaks rääkima ka sellest, mida sai lapsele räägitud lasteaias, et vanemad arutaksid seda ka koos lapsega. Mul on tähtis oma pereliikmete toetus ja abi ja rõõm on näha oma töö tulemust, kui mõnest arglikust lapsest olen saanud kujundada julge ja enesekindla lapse ja lasteaiaõpetajast sõltub palju, millised arstid, õpetajad, autojuhid nende hoolealustest tulevikus kasvavad. Kohtasin üht lapsevanemat, kes ütles, et ta laps on juba neljandas klassis ja tal on kõik viied tunnistusel ja ta on algusest peale olnud iseõppija. See on uskumatu, kui tubliks on mõned lapsed läinud. Eks see ole ka pere enda teha. Muidugi on ka igasugu probleeme ka lasteaias, paljud lasteaednikud töötavad entusiastmist, samuti ka õpetaja abid, kuna armastavad väga oma tööd ja lapsi, kuid samas jäävad rahuldamata nende eneste vajadused – palk on väike ja liiga palju lapsi rühmas ei mõju hästi ei lastele ega õpetajatele. Lapsed muudab see närviliseks ja agressiivseks, õpetaja aga väsib ja tuleb jälle kasutada mängu- ja muinasjutu võlu, et lapsed kuulataksid vaikust iseendas ja enda ümber. Mind motiveeriks töös see, kui oleks võimalik laste arvu rühmas vähendada, suure laste arvu puhul peaks rühmas olema 2 õpetajat, sest sel juhul jõuab õpetaja iga lapseni ja laps tajub, et teda märgatakse, temast hoolitakse, tema arvamusega arvestatakse. Oli kord nii, et õhtul oli rühmas vähem lapsi kui sama päeva hommikul ja üks väike poiss ütles, ma oleksin ka tahtnud rääkida, aga ei julgenud, kui nii palju lapsi oli seal kohal. Ütlesin, et teinekord ta ütleks oma arvamuse julgesti välja, kui ta teab midagi selle (mingi teema) kohta.

Töö lasteaias on motiveeriv ka seetõttu, et on tugev meeskonnatöö. Tajun kolleegide küünarnukitunnet ja lapsed ise annavad õpetajatele väga palju rõõmu, lusti ja teotahet. Oli kord kasvataja abil probleem isiklikus elus ja ta nägi murelik välja. Üks 6-aastane tüdruk märkas seda, läks ja pani oma väikese käe tema peale ja ütles, kuule, sa oled päris stressis, ära muretse ja lasteaiaõpetaja abi ütles, et appi, ükski täiskasvanu ei ole mind suutnud nii rahustada kui selle väikese lapse sõnad.

Lapsed on huvitatud kõigest, mis nende ümber toimub. Kui valime nädala teema, näiteks nelja teema hulgast ühe, saavad lapsed otsustada, mida me seekord valime või valime seekord näiteks hoopis laste

valitud teema. Siis saan ka laste käest küsida, mida sa sellest juba tead või mida sa tahaksid teada. Nädala lõpus saan küsida, kas sa said oma küsimusele vastuse. Kui lapsed tulevad rõõmuga lasteaeda ja võtavad õhtul ka vanemaid heas tujus vastu, on kõik rahul. Tunnen end kuidagi nagu lasterikka emana, olen selle üle õnnelik. Kõik vaidlused, mured ja tülid räägime lasteringis läbi ja lapsed tajuvad, et nad on ise ka osa suurest perekonnast. Lasteaed on lapsele nagu teine kodu, kuhu alati tahetakse tulla.

Nüüd aga veel õpetajate töö väärtustamisest. Miks näiteks Prantsusmaal on kõige kõrged palgad kooliõpetajatel, lasteaiaõpetajatel, arstidel? Aga sellepärast, et nad annavad nende inimeste hoolde kõige kallima: oma tervise ja oma lapsed. Loodan, et ühel päeval muutub see ka Eestimaal.

Sujuvad üleminekud koolieelses eas

Kaire Kampus

„Lapsed sünnivad siis, kui nad on selleks valmis. Laps, kes roomab väga varases eas, ei ole parem lapsest, kes teeb seda hiljem. Nad hakkavad roomama siis, kui nad on selleks valmis. Nad hakkavad käima siis, kui nad on selleks valmis. Nad hakkavad rääkima siis, kui nad on selleks valmis. Nende hambad tulevad siis, kui nad on selleks valmis. Aga nad lähevad kooli – valmis või mitte – seitsmeselt.“ J. Grant

Lapsest lähtuvalt tagavad sujuvad üleminekud laste kiirema kohanemise ja vähendavad osapoolte stressi.

Igal haridustasemel on omad ootused eelneva suhtes: lasteaial kodu suhtes, koolil lasteaia suhtes, gümnaasiumil põhikooli suhtes jne.

Lasteaia ootused:

- vanematelt aega last lasteasutusse minekuks ette valmistada, teda suure kollektiiviga järkjärgult harjutada;
- aega viibida esimesed päevad koos lapsega lasteaias;
- aega jagada lapsele füüsilist lähedust;
- lasteaia ja lastevanemate koostöös ühtlustatud päevakavad, kasvatuspõhimõtted ;
- välja selgitatud lapse vajadused, sh erivajadused

Mida ootab lasteaed lapselt, kelle lapsevanemad on otsustanud lasteaeda viia?

Sageli on need reguleeritud lasteaedade kodukorras või KLS-ist tulenevalt valla/linna valitsuse kehtestatud vastuvõtukorras.

Lasteaiaõpetaja lihtsaid sõnu tsiteerides: „kui kodu usaldab lasteaiaõpetajat, kuulab ära, mis tuleb lapsele kasuks lasteaeda minekul ja probleeme ei teki“, mida võib samastada õpetaja professionaalsusega.

Sujuvat üleminekut takistab:

- laste- ja lastevanemate ebapiisav meditsiiniline, psühholoogiline ja pedagoogiline nõustamine;
- laste vähene ja regiooniti ebaühtlane hõive alushariduses;
- laste nõrk tervis;
- laste vähene sotsialiseerumisaste, sh ebapiisav kõneoskus emakeeles;
- riskipered, kus vanemate teadlikkus, oskused oma lapse arengut jälgida, hinnata, omandada, on puudulikud;
- lasteaia seatud tingimused lapse sotsiaalsetele oskustele (käib potil, hoiab lusikat jt).

Kuid ometi selgub rida takistusi ja kõik ei laabu nii sujuvalt, kui soovitud. Suuresti sõltub see asutuste valmisolekust olla paindlik, arvestada lastevanemate ootuste ja soovidega ning iga lapse individuaalsete vajadustega.

Lasteaedade veebilehtedel avalikustatud kodukordades võib lugeda ootusi lapse potil käimise, lusika hoidmise ja muu suhtes, arvestamata asjaolu, et lasteaiakoha järele on õigus ka 1 aastasel lapsel, kellele eelpool nimetatud toimingud veel raskusi valmistavad. Lisaks ebapiisav laste tervisekontroll. Lapse terviseprobleemid ning mahajäämused arengus võivad ilmnedas alles lasteaias viibides, kus õpetajal on võimalus jälgida last ning võrrelda teiste laste ja eakohase arenguga. See eeldab eelkõige sõimerühmas töötavalt õpetajalt suurt kompetentsi ning põhjalikke teadmisi lapse arengust.

Näide: 3-aastane laps, kes ei rääkinud ja läks lasteaeda tõendiga, millel kirjas “terve”, kuid selgus, et laps ei kuule.

Kooli ootused:

- vaimsed, sotsiaalsed ja füüsilised eeldused – **koolivalmidust**;
- iseseisvat eneseteenindamist;
- elementaarseid kultuurhügieeniharjumusi;
- üldtunnustatud viisakusreeglite täitmist;
- väljakujunenud käitumisharjumusi kollektiivis ning edukat toimetulekut õppetööga (tegutsemine ja suhtlemine täiskasvanute ja eakaaslastega, iseseisvus, toimetulekuoskused, kollektiivis tegutsemise oskused, emotsioonide valitsemine ja sotsiaalne kompetentsus).

Nii lapsevanemad kui lasteaiatõpetajad tegelevad koolikka jõudva lapsega, peavad hoolega silmas õppekava pädevusi ning loodavad seeläbi lapse kiirele valmimisele eesmärgiga, et laps sobib koolile. Samas on iga lapse areng väga individuaalne ning oluline on luua tingimused tema arenguks ehk kuivõrd **kool sobib lapsele?**

Tulenevalt alushariduse raamõppekavast hindavad lasteaiatõpetajad lapse arengut kaks korda aastas, sh lapse koolivalmidust, mida hinnatakse lasteaiatõpetajate lõpus. Hinnangust teavitatakse ka lapsevanemat, kellel on võimalus tulenevalt Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest, taotleda ka koolipikendust.

Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt võib laps omandada alushariduse ka kodus. Reeglina on nende laste koolivalmidus enne kooli hindamata.

Siinkohal rõhutan taas eelõpetuse läbimise vajalikkust ning lapse **individuaalse kaardi** rakendamist ning selle liikumist lapsega kooli.

Kindlasti on siinkohal regiooni ootused lapse koolivalmidusele erinevad. Laia teeninduspiirkonnaga koolid saavad endale lubada kõrgema koolivalmiduse tasemega laste valimist. Enamikes koolidel tuleb hakkama saada nii keskmisest madalama kui ka kõrgema arengutasemega lastega.

Sujuvat üleminekut takistab:

- 1) õppekavade mudelite erinevus;
- 2) 12,9% ehk 1670 2001. aastal sündinud last ei osale koolieelsete lasteasutuste ja koolieelikute ettevalmistusrühmade tegevuses (Statistikaameti andmed);
- 3) lasteaiatõpetajate hinnangud laste koolivalmidusele on erinevad;
- 4) lasteaiatõpetajate päevakoormuse/ülekoormuse mõju tervisele ei ole uuritud .

1) Alushariduse eesmärgid on loomult protsessieesmärgid ja kirjeldavad, millise protsessi kaudu lapse igakülgne kasv ja areng tagatakse. Kooliõpetuse eesmärgid on tulemuseesmärgid ehk määratlevad selle, mida õpilaselt erioõppeainetes oodatakse.

Sujuva ülemineku tagamiseks on vajalik uuendada erinevate tasemete õppekavad ning need omavahel siduda.

2) Tõsiseks probleemiks on kohalikel omavalitsustel ülevaate saamine koolieelses eas lastest. 2006. aastal HTM-i poolt läbi viidud omavalitsuste küsitluste andmed 6-aastaste laste kohta ja statistikaameti andmed erinesid ligi 2000 lapse võrra. Sündide järgi oli lapsi rohkem kui omavalitsuste elanike registris. Võib vaid oletada, et lapsed ei ole kantud elanike registrisse.

Näide: Kaks päeva tagasi pöördus valla sotsiaaltöötaja küsimusega, mida teha lapsega, kes on seitsme aastane ja ei ole kooli jõudnud. Tegemist on HEV lapsega ja põhjusena oli ema toonud septembrikuus uuringutel viibimise. Samas ei olnud aga ühegi selle OV kooli nimekirjas ja teda ei teadnud keegi otsidagi.

Lasteaedade juhatajate seas 2003. a läbi viidud küsitlustes märgiti valdavaks põhjuseks majandusliku toimetuleku probleemid.

Siit tuleneb selgelt vajadus eelõpetuse rakendamiseks riiklike ressursside kaasabil, et tagada kõikidele soovijatele vähemalt 1 aasta enne kooli ettevalmistus koolieelse lasteasutuse juures.

3) 2003. a HTM-i poolt läbi viidud koolivalmiduse uuringu analüüsijad tõid muu hulgas välja erinevuse lasteaia- ja klassiõpetajate hinnangutes laste koolivalmidusele - lasteaiaõpetajale on kooli minev laps "arenenud", ilmselt võrdleb ta seda last tema varasema tasemega või lasteaia nooremate lastega. Klassiõpetajale on esimesse klassi astuv laps "ebaküps" – seda ilmselt võrrelduna vanemate koolikaaslastega. Siit on näha praktikas tihti ette tulev lõhe: lasteaiaõpetajad kirjeldavad oma "tublisid" lapsi, kes koolis satuvad raskustesse (põhjendusi saab tuua muidugi mitmeid). Klassiõpetajad pole aga rahul lasteaedade ettevalmistusega.

Sama tendents ilmneb ka järgnevate tasemete puhul.

4) Statistikaameti andmete kohaselt on viimasel 3 aastal suurenenud laste arv, kes osalevad koolieelsete lasteasutuste tegevuses, samas on suurenenud ka ettevalmistusrühmades osalevate laste arv. Selle põhjal võib järeldada, et üha suureneb laste arv, kelle päevakoormus ületab täiskasvanu tööpäeva pikkuse.

Näide: laps läheb lõunase puhketunni ajal, veel hullem, peale lasteaeda, kooli juurde ettevalmistust saama, seljas ranits samade töövihikutega, mis on kasutusel ka lasteaias ning kohusetundlikult täidetud koduülesanded ning lisaks osaleb veel huviringides.

Maal on piirkondi, kus lapse lasteaeda ja koju jõudmine sõltub koolibusside marsruudist (lapse lasteaiapäev 10 tundi) – **puuduvad uuringud, kuidas ülekoormus eelkoolieas mõjutab koolist väljalangevusele II ja III kooliastmes (murdeiga)?**

Lapsevanema ootused:

- saada laps heasse lasteaeda, heasse kooli ja heasse ülikooli - kõige tublimad lõpetajad saavad kandideerida tööturu parimatele pakkumistele, mis eeldavad kõrgeid nõudmisi inimese haritusele ja isiksuseomadustele **EDUKULTUS**;
- "eelkool" vs. koolieelikute ettevalmistusrühmad ja koostöö kooliga;
- "koolikatsed" vs. sujuvad üleminekud.

1) **Lapsevanema soov on** saada laps heasse lasteaeda, siis heasse kooli ja edasi heasse ülikooli - kõige tublimad lõpetajad saavad kandideerida tööturu parimatele pakkumistele, mis eeldavad kõrgeid

nõudmisi inimese haritusele ja isiksuseomadustele – **EDUKULTUS**. Edukuse kriteeriumiks on ka tänases Eestis väline vorm – riided, asjad, sõpruskond, vanemate positsioon jne. Karjäärireedelil tõusu nimel viib lapsevanem lapse **eelkooli**, et luua eelis soovitud kooli sissesaamisel.

2) Tullles vastu lastevanemate ootustele on loodud eelkoolirühmad, mis pealinna õppesuundadega koolidele on kujunenud äritegevuseks. Lapsevanem maksab kõrget hinda - lisaks lasteaiatasule lisandub eelkooli tasu (8. septembri ajalehes Postimees avaldatud andmete kohaselt ulatub Tallinna linna eelkooli tasu kuni 1600 kroonini kuus) ja seda sageli mitmele koolile. Seega võib järeldada, et majanduslikult vähekindlustatud perede lastel on võimalus pääseda parimatesse koolidesse väga tagasihoidlik.

3) *Põhikooli ja gümnaasiumi õpilaste vastuvõtmise, ühest koolist teise ülemineku, koolist lahkumise ja väljaheitmise kord ei näe ette katsete korraldamist* lapse esimesse klassi vastuvõtul.

Vastavas määruses on sätestatud, et kool on kohustatud vastu võtma kõik oma teeninduspiirkonna koolikohustuslikud õpilased ning väljaspool teeninduspiirkonda võib õpilasi vastu võtta vabade kohtade olemasolul. Seega - vabad kohad on täidetakse laekunud avalduste alusel.

Kuid on olemas koole, kelle teeninduspiirkonnaks on kogu linn. Seal ei suudeta kõiki soovijaid vastu võtta ning nii teevadki koolid soovijate hulgast teatava valiku.

Ning lastevanemate lõppeesmärk ehk lapse soovitud kooli sissesaamine sõltub **koolikatsete läbimise edukusest**.

Siinkohal küsiks: kes võtab vastutuse laste ees, kes kooli sisse ei saanud, kes koolist välja langevad, kellel ei õnnestu täita vanemate täitumata unistusi? Dokumentaalfilm "Kui kõlab stardipauk!"

Kindlasti on siin regiooniti erinevused. Maapiirkondades toimivad koolieelikute ettevalmistusrühmad kodustele lastele. Ka nende tegevuses osalevad lasteaialapsed, kuid eesmärk on sujuva ülemineku tagamine ka kohanemiskustega lastele.

Väga hästi toimivad lähestikku asuvad lasteaed/kool, kus toimub tihe koostöö erinevate tasemete õppekavade ühtlustamisel ning laste kooliga kohanemiseks.

Laste koolikülastused ja tulevase õpetaja lasteaiakülastused annavad võimaluse tutvuda uute olukordadega, õppida tundma lapse võimaid ning koolivalmidust.

Olukorda vabariigi tasemel ühtlustaks laste arengu jälgimise ja hindamise tulemuste liikumine koos lapsega lasteaiast kooli.

Lapse ootused:

TURVALISUST JA VÕIMALUSI AKTIIVSELT TEGUTSEDA:

- head õpetajat;
- sõpru;
- vaikset ja rahulikku keskkonda;
- sportlikke tegevusi;
- mänguaega;
- palju uurida ja katsetada.

Käesoleva aasta sügisel 2008. aastal kooliteed alustavate laste seas läbi viidud küsitlus selgus, et kõige enam ootavad lapsed koolilt turvalisust. Lapsed oskasid nimetada, et nad ei taha direktori käskkirja ega seda, et õpetaja nendega pahandaks. Samuti ka vaikset keskkonda.

Samas tuleb tõdeda, et selles valdkonnas puuduvad laipõhjalised uuringud, mida lapsed vajavad ning kuidas nende vajaduste ja ootustega erinevatel tasemetel arvestatakse.

Kas point ongi selles, et see kedagi ei huvita?

Lasteaia/koolivalmidus

Kas laps sobib lasteaiale/koolile või
lasteaed/kool sobib lapsele?

Nii lapsevanemad kui lasteaiaõpetajad tegelevad lasteaeda/kooli mineva lapsega, pidades hoolega silmas õppekava pädevusi ning loodavad seeläbi lapse kiirele valmimisele eesmärgiga, et laps sobib lasteaiale/koolile.

Samas on iga lapse areng väga individuaalne ning oluline on luua tingimused tema arengupotentsiaali realiseerumiseks ehk kuivõrd lasteaed/kool sobib lapsele?

Sujuva ülemineku ja uue õppimispedagoogika rakendamise eelduseks on siirdumine õpetamiselt õppimisele, õppekasvatustöö vastavus lapse vajadustele ja võimetele, pidades silmas õppekava eesmärke. See eeldab lapsevanematelt ja pedagoogidelt lapsepõlve erilise mõistmist ja mõtestamist – õppimine-arenemine mängu ja suhtlemise kaudu, individuaalses rütmis, eeldusel, et lapsel on hea olla.

Ettepanekud:

1. Kohustuslik eelõpetus lasteaedade juures, mille eesmärgiks on lapse arengut takistavate asjaolude väljaselgitamine ning lapse arengu toetamine sujuvaks üleminekuks kooli.
2. Uuendatud õppekava, kus iga järgnev tase arvestab eelmisega, lisaks rakendusjuhised ning metoodiline materjal.
3. Lapsevanema rolli tähtsustamine alla 7-aastaste laste kasvatamisel ja lapse individuaalse arengu jälgimisel ning arengu toetamine lähtuvalt jälgimistulemustest (lastevanemate nõustamine, koolitus, õpetada märkama lapse erinevusi võrreldes eakaaslastega).
4. Pedagoogide kompetentsi tõstmine ja toetamine nõustamiskeskuste spetsialistide kaasabil (eripedagoog, psühholoog jt) – väga vajalik koduste laste vanemate nõustamiseks ja toetamiseks.
5. Lapse arengu jälgimise ja hindamise ühtse metoodika väljatöötamine.
6. Lasteaedade, koolide ja lastevanemate tihedam koostöö, mis kergendab lapse sujuvat üleminekut lasteaeda ja kooli.

Vastutus koolieelses eas lapse kasvukeskkonna kujundamisel

Heda Kala

Varase lapseea olulisusest inimese edasises arengus, väärtushinnangute ja suhtumiste kujunemises ning paljus muus, võiks minu asemel saalisolijatest kõnelda igauks. Me kõik oleme pärit lapsepõlvest ja kanname jätkuvalt eneses selle väikese tüdruku või poisi muresid ja rõõme, oma lastetuba. Paraku igapäevatoimingutes, otsuste tegemises, eesmärkide püstitamises tegeleme enam tagajärgede kui põhjustega. Õpetaja, ka vanem, kipub nägema probleemset last, mitte lapse probleemi. Viimases hädas meenub, et lapse kasvamise ja arenemise eest vastutab lapsevanem. Kas aga lapsevanemal on vastuse kandmiseks tuge – teadmisi, oskusi või võimalust neid omandada?

„Lapsevanema toimetulekut mõjutab oluliselt ühiskonna suhtumine lapsesse ja peresse, suhtumine avaldub poliitilistes otsustes, seadusloomes, avaliku sektori toetuses ja teenustes, võrgustikutöö võimalustes, riigi ja kohaliku omavalitsuse haldussuutlikkuses lapse ja pere probleemide lahendamisel.

Lapsevanema toimetulekut mõjutavad ka ühiskonna arenguga seotud asjaolud: tööpuudus, vaesus, kuritegevus, narkomaania, piiratud võimalused vabaaja sisukaks veetmiseks, nõrk ravi- ja sotsiaalkindlustus, lapsega perele suunatud abistavate teenuste vähesus ja kättesaadavus, järjepidevuse puudumine haridustasemetel vahel (üleminekute sujuvuse puudumine)“
(A. Tamm).

Probleemid tekivad paratamatult kuna erinevate sihtgruppide arusaamad, teadmised, ootused on erinevad. Seetõttu on kokkulepped ühiskonnas normides, väärtustes ja eesmärkides väga olulised. Kokkulepetele (strateegiad, arengukavad) tuginevad seadused ja nende täitmist korraldavad alamad õigusaktid. Seadustega aga väljendatakse ja kaitstakse kellegi huve. Antud ettekande kontekstis – laste huve. Seadustega on määratletud lapse õigused, õiguste kaitse ning lapsevanema, pedagoogi, kohaliku omavalitsuse ja riigi vastutus. **Seaduste eiramine seega väljendab suhtumist kellegi huvidesse, antud juhul laste huvidesse.** Suhtumine laste huvidesse seega väljendub ühiskonnas kujunenud normides ja väärtustes. Nende vastavust tegelikule käitumisele/hoiakutele on uuritud 2006. a.

Eesti ühiskonnas on kujunenud hoiakuliselt normiks laste kasvatamisel isikliku ja riigi vastutuse jagamine. Täieliku iseseisvusega arvestab vaid 10% eestimaalastest. Riigilt oodatakse kindlustunnet laste üleskasvatamisel, kuigi laste sünnitamisel lähtutakse eelkõige isiklikest võimalustest, siis riigipoolse toena nähakse tasuta teenuste võimaldamist ja toetuste suunamisest toimetulekuraskustega peredele. Solidaarsusprintsiibi pooldamine või mittepooldamine on otseses sõltuvuses isiklikust materiaalsest edukusest. Mida paremini enesega toime tullase, seda eelistatum on toetuste võrdse jaotamise põhimõte.

Kuigi vanemate lahutuse korral pooldatakse vanemakohustuste jätkumist, siis tegelikult ühiskondlikud normid lubavad üsnagi olulisel määral selles osas kõrvalekaldumist. Suur osa on ühiskonnas nendest, kes peavad loomulikuks vanemasuhete nõrgenemist perede lahkumisekul (38%) ning kes peavad elatisraha maksmist pigem vanematevaheliseks kokkuleppeks, millesse ei tohi sekkuda riik, töökoht ega teised lähedased.

Ühiskondlikud normid ja tegelikkus lahknevad ka hoiakutes laste füüsilisse karistamisse – kuigi laste füüsilist karistamist ei peeta üldjuhul õigeks, siis tegelikkuses nenditakse, et teatud olukordades on see mõisteta. Kui täiskasvanute löömine on selgelt tabu, siis laste (eriti väikeste laste) löömist peab teatud olukordades õigustatud kasvatusmeetodiks 35% eestimaalastest.

Tartu Ülikoolis on Inger Kraav uurinud lapse kasvukeskkonda ja selle mõju varases lapseas. Inger Kraav arutleb selle üle, kui palju suudab perekond Eestis lapsele turvatunnet pakkuda. Vabaabiolu, lühiajalised suhted, vanemate autoriteedi puudumine ning vägivald vähendavad laste turvatunnet. Turvalisuse puudumine perekonnas toob kaasa koduriske. Need kahjustavad kõigi pereliikmete heaolu, eriti halvasti mõjuvad aga alles arenemisjärgus olevatele lastele.

Lapse turvaline kasvukeskkond sõltub sellest, kui turvaliselt tunneb ennast perekond aga ka iga ühiskonna liige, kes oma tegevuse, käitumisega mõjutab laste hoiakute ja suhtumiste kujunemist. Koolieelses eas mõjutab lapse arengut kodu ja olme kõrval oluliselt lasteaed. Sellest mõiste „jagatud vastutus“. Koolieelse lasteasutuse seadusest tuleneb pedagoogide vastutus – luua tingimused laste kasvamiseks ja arenemiseks vastastikusel lugupidamisel ning üksteisemõistmisel laste ja nende vanematega, samuti hoolitseda laste elu ja tervise eest.

Tuge vajab aga ka lapsevanem ja pedagoog. Kuigi riigi poolt on „vanemapalga“ toel tagatud lapsevanemale materiaalne turvalisus, on samavõrd oluline vanemlike oskuste olemasolu. Heaks

näiteks on „beebikoolis” osalenud laste ja vanemate arengutulemused. Üldjuhul on „beebikoolid” lapsevanemale tasulised, seega kättesaadavad majanduslikult toimetulevatele peredele, ometi on ka vanemlike oskuste omandamine osa elukestvast õppes, mis peaks olema kättesaadav kõigile. Koolieelne periood ei ole oluliseks perioodis mitte ainult lapse vaid ka lapse vanemate arengus. Esimene kokkupuude ja koostöö kujunemine lasteaiaõpetajaga kujundab lapsevanema suhtumise ja ootused koostöösse õpetajaga koolis, koostöötahete ja oskused, usalduse õpetaja kui professionaali vastu või vastupidi.

Lapsevanema ja õpetaja toimetulek ei kajastu mitte ainult materiaalses võimalustes vaid samavõrd on olulised oskused, teadmised ja tervis nendest tuleneb mikrokliima perekonnas, lasteasutuse rühmas ja asutuses tervikuna. Lapsevanema ja lasteasutuse personali teadmised, hoiakud, oskused, sh koostööoskused on osa lapse kasvukeskkonnast.

Mitmetes uuringutes on toodud välja positiivne seos varajase lapse arengutulemuste ja hilisema intelligentsuse vahel, seletades seda sellega, et aju ei ole lapsel sel ajal veel täielikult välja arenenud ning seetõttu eriti vastuvõtlik keskkonnast tulevatele mõjudele (Bayley 1993).

On selgunud, et intellekt on eriti variatiivne esimesel eluaastal, hiljem variatiivsus väheneb. See on tugev argument, miks tuleb intellekti hakata uurima võimalikult vara. Samuti on teada, et intelligentsus ei kujuta endast mingit kindlaksmääratud suurust, vaid on elu jooksul muutuv, seega etendab selle juures olulist osa miljöo ja kasvatus lapse esimestel eluaastatel.(TPÜ Lapse kasvukeskkond Eestis ja Soomes I. 2001).

Tallinna Pedagoogikaülikooli lapse uurimise keskuses uuriti lapse intellektuaalset arengut ja selle seost kasvukeskkonnaga. Uuringus „Kasvukeskkonna mõju imiku ja väikelapse arengule” leiti, et laste IQ on kõrgem, kui lastega on järjepidevalt tegeldud (Veisson, 2000). Tavarühma ja Hea Alguse rühma lapsed olid normintellektiga, mis näitas, et lastega tegeldaks sihipäraselt. Longitudgrupi lapsed saavutasid aga paremad tulemused, kuna peale lasteasutuse stimuleeris neid väga tugevalt ka perekond. Lapsevanemad said pidevalt tagasisidet lapse arengust, nõuandeid, kuidas laste edasist arengut soodustada, Kord aastas korraldati vanematele seminar või koolitus. Seega said longitudgrupi laste vanemad pidevalt tuge tegelemiseks oma lastega ning laste kodune kasvukeskkond oli seega laste arenguks soodsam.

Eestis on koolieelses eas lastega perede toetamine, sh lastele lasteaiakohtade võimaldamine kohaliku omavalitsuse kohustus. Seda eeldusel, et kohalik omavalitsus teab kõige paremini, millist tuge pere vajab. Seni on alushariduse korraldus ja sisu nii riigi kui kohalikul tasandil olnud kooli kõrval teisejärguline, seda põhjendusel, et tegemist ei ole kohustusliku haridusega. Viimastel aastatel, mil ka meie ühiskonnas on kujunemas arusaam elukestvast õppes, hakatakse arengustrateegiates rõhutama varajase arengu otsust ja pöördumatud mõju elukestvale arengule ja käsitlema alusharidust lapse õigusena haridusele.

Paraku tulenevad prioriteedid kohalikus omavalitsuses olemasolevast eelarvest ja üldjuhul “häälekamate” huvigruppide vajadusest kui seda on väikelapsed ja noored pered. Lasteasutuste juhid on enamasti üksi kohtade nappuse ja lapsele kohta vajavate lapsevanemate muredega. Sisuliselt on tegemist kohaliku omavalitsuse vastutuse delegeerimisega lasteasutuse tasandile. Kui kohtade võimaldamine, loomine on kohaliku omavalitsuse kohustus ja ka pädevus (eelarve kavandamise näol) siis peaks ju ka kohtade eraldamine toimuma kohaliku omavalitsuse, mitte lasteasutuse juhi kaudu. Seda teed on mindud Tartus ja Viljandis. Kas ka üleminek lasteaia kooli ei võiks toimuda kohaliku omavalitsuse kaudu, kelle kohustuseks on tulenevalt haridusseadusest „tagada igapäevase võimalused koolikohustuse täitmiseks ja pidevõppeks”? Täna on üleminek lasteaia (kodust) kooli, lapsevanema ja lõpuks lapse vastutus, kes oma võimete, teadmiste, oskuste või etteõpetatuse tulemusel saab soovitud kooli sisse või ei saa. Kuidas mõjub mittesaamine lapsele, kes ei vasta kellegi ootustele? Ja seda ühes, teises, kolmandaski koolis – mõelgem enesekohaselt.

Euroopa nõukogu ja komisjoni 2006. aasta ühises vahearuanandes tööprogrammi “Haridus ja koolitus 2010” rakendamise kohta, rõhutatakse, et “investeeringud koolieelsesse haridusse on eriti olulise tähtsusega eelkõige koolist väljalangemise ja sotsiaalse tõrjutuse ennetamisel”. Uurimistulemused on näidanud, et elukestva õppe protsessis võivad koolieelne haridus ja varase sekkumise sihtprogrammid tuua kõige suuremat pikaajalist kasu, eelkõige kõige ebasoodsamas olukorras olijatele. Need viivad positiivsete tulemusteni nii inimlikust kui sotsiaalsest aspektist ning nende mõju ulatub edasisse hariduskäiku ja täiskasvanuikka. Ja veel samast aruandest: „austades liikmesriikide vastutust oma haridus- ja koolitussüsteemide korraldamisel, näitavad osad uurimistulemused, et mõningatel juhtudel võib õpilaste eraldamine liiga varases eas võimekuse alusel erinevat liiki eraldi koolidesse mõjutada negatiivselt ebasoodsamas olukorras olevate õpilaste õppeedukust”.

Lõpetuseks: Glen Doman on aastaid tegelenud laste ande avamisega, seda eelkõige vaimupuudega laste puhul.

„Igas inimeses on olemas geniaalsuse alge, see ei pruugi avaneda iseenesest ja võidakse lämmitada hoopis.”

Ettepanekud:

1. Kasvatusteaduse kaasatus otsuste tegemisel on oluline riigi aga ka kohalikul tasandil. Sellega välistame subjektiivsete otsuste tegemise, mis arenguperspektiivis ei pruugi olla tulemuslikud ja kõigi laste (perede) huvisid arvestavad.
2. Lapsevanemaks olemise õppimine algab varases lapseas, eeskujul toel. Seega lapsevanemate koolitusel on mitmekordne kasu – ulatub järgnevatesse põlvkondadesse. Lapsevanemate nõustamise ja koolituse kättesaadavus võimaldab peredel ja tulevikus lastel tunduvalt paremini iseseisvalt hakkama saada.
3. Pedagoogide koostööoskused ja erialane kompetentsus on aluseks lapse vajaduste, võimete ja huvide varajasele märkamisele ja arengu toetamisele. Kompetentsuse kujunemisel on esmaoluline enesehindamisoskus ja mitmekesised koolitusvõimalused (meeskonnakoolitus).
4. Vajalik on õpetajate ja lapsevanemate diskussiooni alustamine, mis laieneks ühiskonnas arutluseks väärtushinnangutest kasvatuses.
5. Kohalik omavalitsus, panustades lapsevanemate ja laste probleemide varajasse märkamisse ja perede toetamise, hoiab hiljem märgatavalt kokku kulutustes sotsiaalabile.

Laste arengu jälgimine ja hindamine, erivajaduste varajane märkamine koolieelses lasteasutuses

Pille Häidkind

Enne lasteaeda tulekut ja ka lasteaia käimise ajal jälgib lapse tervist ja arengut perearst. Lasteaia puutub laps esmakordselt kokku pedagoogidega – lasteaia õpetajatega. Lapse arengu hindamine võimaldab õpetajal planeerida õpetust, hinnata õpetuse tulemuslikkust, muuhulgas märgata kõrvalekaldeid, st arengus esinevaid puudujääke või eeliseid eagrupi keskmisega võrreldes. Järgnevalt esitan lühikärgvaate sellest, missugune alusharidus on ja peaks olema kättesaadav erivajadustega lapsi arvesse võttes.

Alusharidus ja erivajadustega lapsed

Varasem meditsiiniline käsitlus nimetas erivajadusteks mitmesuguseid arenguhäireid ja puudeid, rõhutati diagnoosi ja rakendati õpetamist eraldi gruppides. Tänapäevase definitsiooni järgi on erivajaduste loetelu oluliselt laiem ja erivajadustega lapsed on lasteaedades üha enam teistega koos. **Erivajadustega laps** on laps, kelle võimetest, tervislikust seisundist, keelelisest ja kultuurilisest taustast ning isiksuseomadustest tingitud arenguvajaduste toetamiseks on vaja teha muudatusi või kohandusi lapse kasvukeskkonnas või rühma tegevuskavas (Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava projekt, 2007).

Kõik väikesed lapsed vajavad meie kaitset ja hoolt, seejuures ei ole erandiks ka erivajadustega lapsed. **Varajane sekkumine** on üks osa alusharidusest. See hõlmab laste arengu jälgimist, erivajaduste välja selgitamist, erivajadustega lapse arendamist ning tema perekonna nõustamist. Üldeesmärk on leida võimalikult varakult üles erivajadustega lapsed, luua perede toetamiseks koostöövõrgustik ning alustada sobiva arendustegevusega.

Lapse arengu hindamine ja varajane sekkumine

Varajase sekkumise eelduseks on kõikide laste arengu jälgimise ja hindamise süsteem, selle laiaulatuslik rakendamine. Kehtiv alushariduse raamõppekava (1999) kohustab lasteaia õpetajat 1-2 korda aastas kõikide laste arengut hindama. Õpetaja esitab kirjaliku kokkuvõtte lapsevanematele, enamasti järgneb arenguvestlus.

Kuidas, milliste vahendite abil, millal lasteaia õpetaja laste arengut hindab, see on praeguse riikliku õppekava järgi iga lasteasutuse otsustada. Praktikas on seetõttu olukord väga mitmekesine: on suurepäraseid näiteid, aga ka äärmiselt kesise hindamissüsteemiga lasteaedu. Katrin Kisandi uurimus "Arenguvestluste läbiviimine koolieelses lasteasutuses" (Tartu Ülikool, 2006) näitas, et õpetajatele teeb muret oskamatus hindamistulemusi lapsevanematele põhjendada. Seega vajab lasteaia õpetaja kui arengu hindaja neis küsimustes paremat ettevalmistust, korrektseid abimaterjale ning ka spetsialistide toetust.

Kodu, lasteaed, nõustamiskeskus ja lasteaia õpetaja

Lasteaia õpetaja ja lapsevanema ühised vestlused on suurepärase algus. Lapse erivajadus vajab siiski täpsustamist, lisa-uuringuid ja abi spetsialisti poolt. Spetsialist, so logopeed, psühholoog, eriarst, töötab teises asutuses, kaugel ja temaga tohib praegu suhelda üksnes lapsevanema vahendusel. Varajane sekkumine on meeskonnatöö, see **eeldab last puudutava teabe saamist ning edastamist**. Seega vajab lapse huvides tehtav koostöö tervishoiu-, sotsiaal- ja haridusvaldkonna spetsialistide vahel senisest täpsemat reguleerimist (andmekaitseaduse muutmine, meeskonnatöö koorinaatori volitused, lapsevanema kohustused).

Lisa-uuringute kokkuvõttes peaks selguma, milles täpselt lapse erivajadused seisnevad ning missugune arengukeskkond sobiv on. Erivajadustega laste arendamine ja kaasamine toimub kohaliku lasteaia erinevates rühmatüüpides, üha enam luuakse sobitusrühmi. **Sobitusrühm** on lasteaia rühm, kus üksikud erivajadustega lapsed on koos tavalastega. Et tavakeskkonnas jõuaks erivajadustega lapseni vajalik abi ja sobiv õpetus, ei piisa üksnes väiksemast lastearvust ja õpetaja eripedagoogilisest täiendkoolitusest. Õpetajal peab olema võimalus pöörduda nõu ja abi saamiseks kitsama valdkonna spetsialistide poole.

Maakonna- ja linna nõustamiskomisjonide töövaldkonna laiendamise tulemusena on planeeritud kujundada välja **maakondlikud nõustamiskeskused**. Sihtgrupiks on nii kodused kui ka lasteaias käivad lapsed, nende perekonnad ja lasteaia õpetajad. Nõustamiskeskused koondavad lastega tegelevaid spetsialiste, hindamis- ja õpetamismaterjale, mitmesuguseid tugiteenuseid.

Lasteaia õpetaja lähtub oma töös riiklikust ja asutuse õppekavast. **Uus riiklik õppekava** on planeeritud sellisena, et lisaks kohustuslikule määruseosale ilmuvad soovituslikud rakendusjuhendid. Erivajadustega lapsi puudutav rakendusjuhend täiendab ja täpsustab varajase sekkumise võimalusi lähtuvalt konkreetsest lapsest, tema perekonnast ja kohaliku omavalitsuse tingimustest. Seega väheneb teadmatus, kuid säilib paindlikkus.

Muutunud arusaam lapse erivajadustest ja õpetamisest mõjutab ka **õpetajakoolituse** arenguid. Senisest enam räägitakse nii tulevastele kui ka tegevõpetajatele lapse arengu hindamisest ja varajase sekkumise korraldusest. Väga oluliseks teemaks on tõusnud koostöö lapsevanematega. Tuleb arvestada, et lasteaia õpetaja puutub kokku üha nooremate ja keerulisemate erivajadustega lastega: ta on alusepanija lapse arengu hindamisel, koostöösuhte loomisel lapsevanemate ja spetsialistidega.

Lapse Individuaalsuse Kaart

Lõpetuseks toon näite materjalidest, mille kaudu lapse arengu hindamine ja varajane sekkumine seostuvad. Koolides on aastaid kasutatud õpilase vaatluskaarti, selle uueks nimetuseks on õpilase individuaalsuse kaart. Sama kaarti soovivad HTM ja REKK töögrupp laiendada ka koolieelsetele lasteasutustele (Vt. kogumik "Erivajadustega lapse ja noore toetamise võimalusi hariduse omandamisel" 2007). Tegevused, mida kaardil kajastada, võib jagada kolme tasandi vahel: esimene tasand puudutab kõiki lapsi, teise ja kolmanda tasandi kaardid kirjeldavad varajast sekkumist erivajadustega laste puhul. Lapse Individuaalsuse Kaart võimaldab:

1. pikema aja jooksul süsteemselt jälgida ja teha märkmeid eakohase arenguga lapse kohta, arvestada lapse individuaalsusega;
2. märgata kõrvalekaldeid lapse arengus, sõlmida lapse arendamise osas kokkuleppeid lapsevanematega, koondada erinevate spetsialistide hinnanguid ning kajastada tugiteenuste tulemusi;
3. klassiõpetajale edastada informatsiooni lapse arengudünaamika ja individuaalsuse arvestamise kohta koolieelses eas, on vajadusel aluseks eriabi jätkumisele koolieas (Koolivalmiduse lisaleht).

Seega saab varajane sekkumine alguse lapse arengutaseme hindamisest, üha sagedamini on hindajaks lasteaia õpetaja. Hindamistulemuste alusel saab põhjendada vajalikke lisa-uuringuid ja tugiteenuseid, planeerida arengukeskkonnas vajalikke muudatusi ja õpetust, teha otsuseid edasise sekkumise kohta. Mida kättesaadavam ja asjakohasem on olnud varajane sekkumine, seda vähem vajab laps tugiteenuseid koolieas. Seda kinnitavad mitmed välismaised uurimused ja pole mingit alust arvata, et Eestis on teistmoodi.

Kvaliteetne põhiharidus

Eve Eisenschmidt

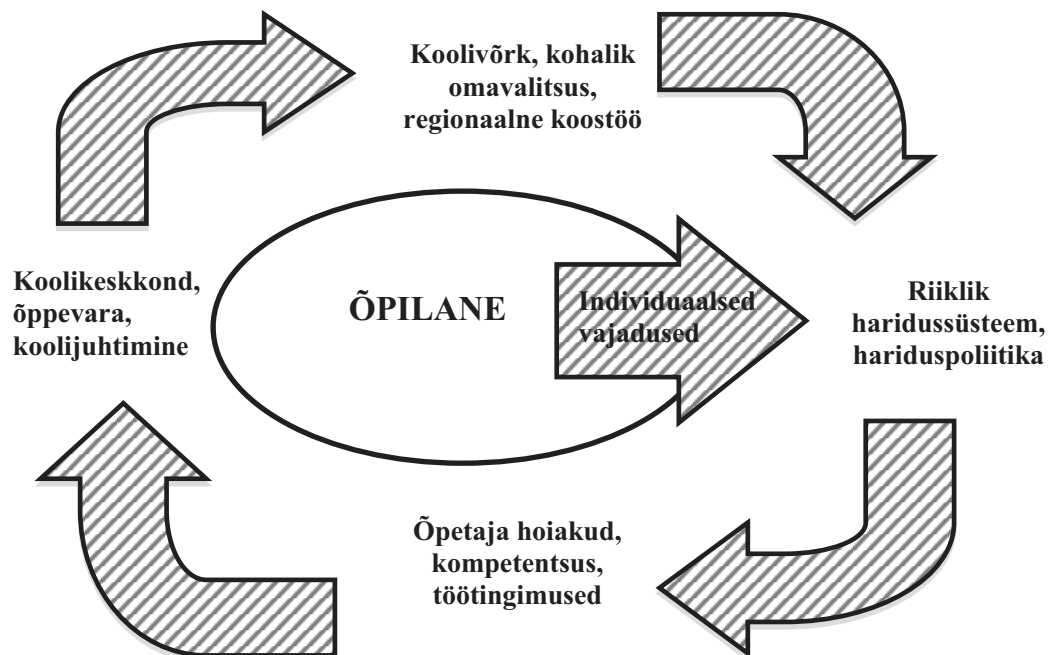
Armsad haridusvaldkonna eest südant valutavad inimesed. Meie paneeli põhimärksõnadeks on põhihariduse kvaliteet, koolivõrk, tugev põhikool, koolikohustuse täitmine, kodu ja kooli koostöö, kooli meeldivus. Teemad on paljuski üldteada, kuid vahel tekib tunne, et kas me ei julge nende probleemidega rinda pista või jääb meil piisavalt tahtest puudu, et midagi tõsiselt ette võtta.

Kuna põhiharidus on haridus eelkõige kõigile õpilastele, siis seetõttu on meie paneelis põhitähelepanu õpilasel. Nii, nagu te siin laua taga näete tuttavaid inimesi, siis enne just arutasime, et kas meil on kompetentsi, et rääkida neil teemadel. Vastus on, et on küll.

Alustan põhihariduse kvaliteediküsimusest selle komponentide pildi kokkupanemisega.

Õpilane oma erineva kasvukeskkonna, valmiduse ja individuaalsete vajadustega siseneb riiklikusse haridussüsteemi, mis peaks olema kujundatud riikliku hariduspoliitikaga ja omamoodi selgete kokkulepetega. Esimene, keda ta haridussüsteemis kohtub, on õpetaja. Õpetaja hoiakuid ja kompetentsust mõjutavad paljuski töötingimused. Töötingimused on tingitud koolikeskkonnast, õppevarast, aga väga selgelt ka kooli juhtimisest lähtuvalt. Kool aga on üks osa koolivõrgust, koolivõrk on omavalitsuse territooriumil ja omavalitsus on oma koolivõrgu eest vastutav ning siinjuures on väga tähtis regionaalne koostöö, mis viib omakorda riikliku koostööni. Tegemist on palliga, mida hariduspoliitiliste probleemide analüüsimisel veeretatakse edasi-tagasi. Vahel öeldakse, et koolivõrku ei saa kujundada, sest riiklikku poliitikat ei ole, koolikeskkonda ei saa arendada, sest koolivõrgu edendamisel ei tehta piisavalt selgeid ja konkreetseid otsuseid ja õpetaja töötingimused on

halvad, sest ei ole piisavalt head ettevalmistust või koolikeskkond ei toeta tema arengut. Kõige selle südames on õpilane ja sedapuhku meie demokraatlikus, aga samas ka väga liberaalses ühiskonnakorralduses väga paljude erinevate vajaduste ja soovidega.

Paneeli ettevalmistuse käigus tulid välja järgmised probleemid:

- õpilaste hariduslike erivajaduste varajane märkamine ja vajalike teenuste võimaldamine ja rahastamine riigi tasandil;
- vastavate spetsialiste ette valmistamine, regionaalsete võrgustike loomine;
- eripedagoogide ametikohtade loomine kooli;
- individuaalõppe rahastamine;

Kui räägime õpilastele individuaalsest lähenemisest, siis olgem ausad, peame leidma ka ressursid selleks, et vastavat õpet ehk individuaalset õpet rahastama ja see ei tähenda, et teeme parandusõppe tunde või tasustame logopeedi tegevust, vaid et tegemist on individuaalse lähenemisega õpilasele ja õppeprotsessile tervikuna. Õpetajaharidus ei ole senini järjepidevalt käsitletav ja ühiskonnavajadustest lähtuv käsitlus õpetaja professionaalsusest on ka ebaselge, ehk vajadus võib olla selline, mille puhul meil ei olegi teadvustatud teadmist. Arusaam õpetaja professionaalsusest ja rollist on eri koolkonniti, põlvkonniti või ülikooliti väga varieeruv. Peame tõdema, et meie õpetajaharidus ei ole seostatud kooliarendusega. Näiteks üldhariduse õppekava väljatöötamist peetakse Soomes täiesti üheselt seostatud valdkonnaks, meil on olnud etappe, kus tegevõpetajad ise teevad endale justkui õppekava. Minu küsimus on, kas see õppekava, mis sünnib õpetaja töö toetamiseks on tulevikku vaatav, kas see on see, mis täidab meie ühiskonna arengueesmärke ja viib meid sinna, kus tahame olla 10 aasta pärast? Üks oluline märksõna, mis peaks enam käsitletud, on õpetajate mobiilsus ja välistazeerimine. Keeleõpetajad liiguvad palju, aga kui loeme värskelt ilmunud Haridusministeeriumile kooskõlastamiseks saadetud dokumenti Euroopa Komisjoni tasandil, siis õpetajate mobiilsust ja liikumist peetakse Euroopa Liidu kontekstis väga teretulnud ja väga oluliseks sammuks. Arvan, et me ei ole osanud selle väärtusi kõigis aspektides hinnata. Nähes üliõpilasi peale praktikat välismaalt naasmist ja nende mõttemaailma ja silmaringi olulist avardamist, leian, et see on teema, millega peaksime tegevõpetajate koolitamise käigus märksa enam tegelema.

Õpetaja puhul tahan tuua välja komponendi, millega oleme paaril viimasel aastal tegelenud. See on õpetaja kutsestandard, õpetaja kompetentsuskirjeldus. Minu viimane tõdemus on, et see on vastuolus igapäevase koolikeskkonnaga ja meie arusaamaga õppeprotsessist. See on põhjus, miks see on leidnud suurt mittemõistmist, st et me ei näe õpetajat kui õppeprotsessi juhtijat ja õpilase individuaalsusega arvestajat, kus oluliseks on õpetajatevaheline koostöö ja ka õpetaja koostöö lapsevanematega. Ausalt öeldes paneb see mudel suured ülesanded õpetajale ja see on hirm, miks me ei ole valmis ilmselt seda oma igapäevatöö ja õpetajate koolitamisel aluseks võtma, sest meie igapäevane õppeprotsess elab teises paradigmas.

Koolikeskkonnast rääkides: see algab kompetentsest koolijuhtimisest. Meie koolijuhtidele on üsna palju koolitust pakutud ja nad on end üsna oluliselt koolitanud võibolla sellises küsimuses nagu management, aga oluliselt vähem küsimuses „*leadership*“ ehk eestvedamine, innustamine, eeskujuks olemine. See, mis peaks näitama, milline on selle kooli vaimsus, ideoloogia õppeprotsessi raames, millised on väärtused, mille nimel selles koolikeskkonnas toimetatakse. Räägime, et kool on õppekeskkond õpilasele, unustame, et kool on õppekeskkond ka õpetajale. See on arengukeskkond ja õpetaja igapäevane töö on ühtlasi tema õppimine, siin on vajalik tööalase nõustamise rakendamine, on see siis koolisisene noorte õpetajate mentorlus või kooliväline. Näiteks inimesed, kes töötavad suure rühma inimestega ehk õpilastega, vajavad supervisiooni ja tööalase nõustamise võimalusi. Käsitleme ja näeme seda teatud valdkondades, näiteks psühholoogide puhul, aga unustame, et õpetaja töötab väga suure hulga erinevate isiksustega.

Kool peab omakorda töötama oma kogukonnaga ja selle keskkonna vajadustega arvestama. Koolivõrk on küsimus, mis on tänase päeva põhiküsimus. Siin on juba kostumas ideid, et kui meil on kohalik omavalitsus, mis vastutab koolivõrgu eest, siis praegu on dialoog väga ühesuunaline või õigupoolest monoloog, me räägime koolivõrgu kujundamisest, aga see ei ole paljuski meie kätes ja siin peaks omavalitsuste liidul olema märksa suurem roll, kaasa rääkida regionaalsel tasandil. Kõlmas on ettepanek, et gümnaasiumivõrgu kujundamine peaks toimuma riiklikul tasandil, mis oleks suhteliselt sarnane kutsehariduse võrgustikuga, et põhikool lõppeb niiöelda valikuga ja valik tähendab ka uude koolitüüpi astumisega.

Riiklik hariduspoliitika. Tahame, et meie ühiskond ei kihistuks ja ta oleks kaasav, arvestaks indiviidi individuaalsust ja oleks tulevikku vaatab, see on kõige suurem küsimus, kas me teame, milline on meie tulevik, kas see on teadmispõhise keskkonna kujunemist toetav või on see midagi muud.

Koolikohustuse mittetäitmise psühhosotsiaalsed põhjused

Anne Tiko

Alustan oma ettekannet meile kõigile tuttavatest kurbadest tõsiasiadest. Statistikaameti andmeil jätab igal aastal põhikooli pooleli ca 1000 noort. Aastal 2003 ei õppinud ega töötanud 12,6% meie 15-24-aastastest noortest, 2004 oli meil 14,2 tuhat 15-24 aastast noort, kellel puudus põhiharidus.

Riigikontrolli aruandest riigikogule augustis 2007 loeme, et orienteeruvalt 2% õpilastest so. 3100 õpilast puudub põhjendamatult enam kui 20% tundidest. Sama aruande kohaselt püsib õpingud katkestanute hulk kõrge. 3. kooliastmel puudulikke veerandihindeid ligi viiendikul ja aastahindeid enam kui 7% õpilastest ja vähemalt 1500 lapse kohta puudub info, miks nad pole ühegi kooli nimekirjas.

Jaan Kõrgessaar on toonud välja järgmised hariduslikke erivajadusi põhjustavad tegurid:

- vaesus koos kultuurinõrga kasvukeskkonnaga
- ebaadekvaatne või vähe toimiv õpe ja kasvatus

- sünnipärase või omandatud puuded
- õppekeelest erinev kodune keel koos eripärase kultuuritaustaga.

Vähe räägime andekusest kui erivajadusest. Tartu ülikooli teaduskooli juht Viire Sepp on juhtinud meie tähelepanu sellele, et ka andekast võib saada koolieiraja, kuna kaob koolirõõm ja huvi ning vajadus pingutada. Eestis puudub andekate arendamise terviklik süsteem.

Kooli vältimise olulisemate põhjustena võib välja tuua:

- õpiraskused
- koolihirmu
- vanemate võimetuse või tahtetuse last toetada.

Tallinna ülikooli sotsiaaltöö osakonnas on viimasel aastatel teostatud mitmeid uurimusi, mille eesmärgiks on olnud koolikohustuse mittetäitmise põhjuste kirjeldamine ning varase sekkumise vajaduse põhjendamine.

Lähemalt on võimalik nende uurimuste kohta lugeda konverentsi artiklite kogumikust.

Nii alaealiste komisjonide klientuuri uuring kui esimeste klasside õpetajate küsitlus (Tiko, A, Rannala, I.-E., Kallavus, T. 2007) on näidanud, et koolikohustuse täitmisega on probleeme nendel lastel, kellel puudub kodu toetus, kes pole kooliks ette valmistatud ning kes seetõttu ei saa koolist eduelamust. Me võime neid lapsi vaadelda kui psühhosotsiaalselt ohustatuid. Ohustatuse põhjusteks on vanemate tahtmatus (hoolimatud vanemad) või suutmatus (üksikvanema toimetulematus, vanema alkoholism, töötusest tulenev abitus, pere vägivaldsus või ka vanemate pikad tööpäevad või töötamine kodust kaugel) lapsi nende kooliteel toetada. Mõnikord on tegu ka vanemate väärarusaamisega oma vanemlikust rollist.

Ligi viiendik alaealiste komisjonidesse suunatuist on koolikohustuse mittetäitjad. Väärrib tähelepanu, et 6% neist õpivad algklassides. Olen veendunud, et kui 9-aastane laps satub alaealiste komisjoni koolikohustuse mittetäitmise tõttu, on ta oma kasvukeskkonna ohver ja vajab abi.

Ka alaealiste komisjonide liikmetega vesteldes jäi kõlama, et koolikohustuse mittetäitja on komisjoni üks raskemaid kliente, kuna tema puhul on kuhjunud paljud taustaprobleemid.

Esimese klassi õpilaste seas on psühhosotsiaalselt ohustatuid nende õpetajate arvamuste kohaselt Tallinna eesti õppekeelega koolides 4 % ja vene õppekeelega koolides 6%. Selle näitaja poolest on Tallinna koolid oluliselt paremas olukorras kui küsitlusele vastanud maakondade koolid, kus vastav näitaja oli keskmiselt 14%. Need on lapsed, kes kooli tulles ei tunne tähti ega numbreid, kellel on suuri raskusi õppetöös teistega sammu pidada ning kellel reeglina puudub ka kodu tugi.

Tartu ülikooli teadur Beata Šahverdov-Žarkovski on uurinud koolieiramise põhjusi laste silmade läbi. Lapsed on nimetanud selliseid kodu ja perega seotud põhjuseid nagu vanemate lahusus, pere kolimine, koduvägivald või vanemate ükskõiksus. Kooliga seonduvalt on lapsed nimetanud koolivägivalda ja õpetaja ebaõiglust. Laste hinnangul ei tohiks hindamine olla karistamise viisiks. Laps, kes koolis õpetatust aru ei saanud, kodus aga abi ja toetust ei leia, ei lähe sageli kooli seetõttu, et ta teab: mitteteadmise puhul saab ta kas riielda või paneb õpetaja talle hinde „1“.

Riigikontrolli hinnangul osutub kõige tulemuslikumaks meetmeks lapse suunamine tasandusklassi ning kõige vähem efektiivseks saatmine alaealiste komisjoni. Andes hinnangu tugimeetmete väljaarendamisele juhitakse tähelepanu sellele, et paljud väikesed maakoolid pole suutelised ise tugimeetmeid välja arendama.

Mitmed tähelepanekud näitavad, et eriti probleemne on puudest või haigusest tulenevate hariduslike erivajadustega (HEV) laste õpetamine. Sageli saavad lapsed kooliealiseks ilma puudespetsiifilist abi ja

tuge saamata- selline olukord viitab vajadusele, et kõik sellised lapsed läbiks kooliks ettevalmistamise lasteasutuse kaudu.

Hiljuti kirjeldati mulle juhtumit, kus kurtummal üksikemal sündis kuulja laps. Kuna ema oli üksi, puudusid tal ressursid lapse lasteasutusse panekuks. Ja nii juhtuski, et lapse kooliikka jõudes oli ainsake keeleks, mida ta valdas- viipekeel. Meie põhjanaabrite juures poleks selline olukord kuidagi tekkida saanud. Siin oleks selline ema juba lapseootele jäänuna sattunud sotsiaaltöö vaatevälja, laps oleks suunatud talle vajalikku kõnekeskkonda ja ta oleks päris kindlasti saanud vajaliku ettevalmistuse kooliks.

Tartu Herbert Masingu kooli direktor Tiina Kallavus on resümeerinud HEV laste õpetamisega seonduvad probleemid alljärgnevalt:

- paljud lapsed pole õigeaegselt diagnoositud ja ei saa seega vajalikku abi eelkoolieas;
- vanemate teadlikkus lapse erivajadustest või sellega leppimisest ei ole adekvaatne ja see takistab tööd HEV lastega;
- info liikumine erialavaldkondade vahel: meditsiin, sotsiaal- ja haridus pole koordineeritud ja üheselt mõistetav;
- HEV laste abistamine põrkub omavalitsuste ebaühtlaste võimaluste vastu;
- kuigi hariduspoliitika üldine suund on kohaldatud-kaasavale õppele, pole tavakoolid selleks valmis (puudub HEV lastele vajalik turvatunne ja spetsialistid, pearahasüsteem ei arvesta diagnoosist tulenevate vajadustega);
- õppekorralduse jäikuse tõttu on ülimalt keeruline korraldada HEV laste õpet, muutes õpilasgrupe, õppemeetodeid, tundide arvu ja kohta;
- individuaalõppekava järgi õpetamine pole rahastatud, kuid nõuab õpetajalt kohutavalt aega;
- puuduvad õppevahendid erinevatel tasemetel: lihtsustatud, toimetuleku- ja hooldusklassi programmi järgi õppivatele HEV lastele.

Eesti riik on loonud uue meetmena rehabilitatsioonikeskused, mis osutavad rehabilitatsiooniteenuseid erivajadustega lastele- noortele, kuid need asuvad vaid neljas suuremas keskus üle Eesti ja seega pole pakutavad teenused kõigile kättesaadavad.

- HEV lapse arengut toetava rehabilitatsiooniteenuse kättesaadavus sõltub lapsevanema aktiivsusest ja võimalustest

Silma torkab vanemate, aga ka õpetajate poolne suutmatus lapse erivajadust ära tunda ja sobivale teenusele suunata.

Kuidas kõiki neid lapsi aidata?

Selle olukorra muutmiseks on äärmiselt oluline nii probleemide varane märkamine kui adekvaatse abi osutamine. Selleks aga peab riik probleeme tunnistama ning rahastama nii spetsialistide (lastepsühhiaatrid, logopeedid, eripedagoogid) koolitamist kui vastavate teenuste osutamist.

Juhin teie tähelepanu järgmisele asjaolule: kuigi psüühiliste erivajadustega laste osakaal kasvab, on tänane olukord selline, et vaid seitsmes maakonnas viieteistkümnest on võimalik saada lastepsühhiaatri teenust. Võite vaid ette kujutada, kui raske on niigi toimetulekuraskustes perel sõita korduvalt psühhiaatri vastuvõtule teise maakonna keskusesse.

Kui lõpetati pediaatrite ettevalmistamine Tartu Ülikoolis, lõppes ka lastepsühhiaatrite koolitamine. Täna on nende spetsialistide järgi väga terav vajadus. Kutsun Sotsiaalministeeriumi ja Haridus- teadusministeeriumi koostööle, et taastada riigitellimuse kaudu lastepsühhiaatrite ettevalmistamine. Samas tuleks luua regulatsioonid, mis kohustaks maakonnahaiglaid lastepsühhiaatrit tööle võtma.

Tänu Tallinnas asuva Heleni kooli õpetajale peame täna endale teadvustama - Eestis pole ühtegi psühhiaatrit, kes oleks valmis töötama meelepuudega lastega. Selline spetsialist tuleks koolitada väljaspool Eestit.

Mis puutub spetsialistide konsultatsioonile suunamise, siis on sageli takistuseks ka vanema soovimatus probleemi tunnistada- olgu põhjuseks siis sildistamise hirm või ükskõiksus lapse arengu suhtes. Täna on olukord selline, et meil puuduvad meetmed tegutseda lapse huvides vastu vanemate soove. See puudutab mitte üksnes spetsialisti konsultatsioone, vaid ka õpilaskodusse suunamist jne. Puuduvad ka meetmed vanematele nende kohustuste meeldetuletamiseks. On ju kodu see, kes peaks tagama lapse õiguse realiseerumise põhiharidusele.

Vanemad vajavad ühelt poolt koolitust ja tuge, teisalt aga tuleks tõsta vanemate vastutust.

On väga oluline, et võrgustikud lapse huvides toimiks ja et isikuandmete kaitse seadus ei oleks takistuseks meeskonnatööle lapse huvides. Täna oleme absurdses olukorras, et eripedagoog, kes teeb lapsega individuaalset tööd, ei tohi teada lapse diagnoosi. Nii võime tegelikkuses teha kasu asemel kahju.

Ka õpetaja vajab tuge. Ta vajab lisakoolitust mitmete erinevate probleemidega lastega töötamiseks. Samas vajab ta ka teiste spetsialistide tuge. Hädasti oleks vaja kooli abiõpetajat, vastasel juhul osutub kohaldatud kaasav õpe, mida oleme haridussüsteemis eesmärgiks seadnud, õpetajale üle jü käivaks. Suur on vajadus ka täiendavate õpilaskodu-kohtade järele, seda nii normi õpilaskodu põhimäärus algselt sätestas kui ka käitumisprobleemidega lastele. Viimasel juhul kerkib jällegi vajadus pädevate spetsialistide järele.

Kutsun haridus- ja sotsiaalsüsteemi koostööle, et lapse probleemset olukorda õigeaegselt märgata, psühhosotsiaalselt ohustatud lapsed riigi või omavalitsuse toel kooliks ette valmistada ja sellega nende ebaedukogemus kooli algaastatel välistada, laste erivajadused õigeaegselt määratleda ning vajalikud teenused kättesaadavaks muuta.

Põhihariduse kättesaadavusest

Toomas Kruusimägi

Minu veendumus koolijuhina on see, et Eesti kool on tubli. Vaatamata kõigile raskustele, millega me toimetame, saame hakkama ja päris hästi. Kui võrdleme end välismaailmaga, siis võiksime pea veel kõrgemale tõsta ja öelda, et oleme ikka väga tublid. Probleemide ees ei saa silma kinni panna, nende tuleb otsa vaadata ja nendega tegeleda.

Julgen täna rääkida seetõttu, et mul on tegevõpetaja kogemust üle 20 aasta, vaatamata oma välisele ja näilisele noorusele. Ma julgen ka seetõttu rääkida, et kogemust on mul ka väljapool Eestit. Julgen rääkida, sest olen lapsevanem ja mul on väga otsest infot selle kohta, kuidas üks laps saab hakkama Eestis ja teine välismaal. Julgen seda teha, sest kui mul oleks seda kogemust vähem, siis ma tõenäoliselt seda oma Alma Mater'is ei teeks.

Mul ei ole teile valmis vastuseid teemal põhihariduse kättesaadavus, kuid arvan, et kõik siin saalis on nõus sellega, et mida tugevam on vundament, seda suurem on tõenäosus, et selle peale ehitatud maja jääb kauem püsima, kui nõrga vundamendiga või vundamendita hoone. Ma arvan, et keegi siin saalis ei kahtle, et alus inimese arengule ja toimetulekule pannakse koolieelses eas, kuid siinkohal rõhutan vanemate ja perekonna olulisust, nende rollide olulisust. Kes otsustab, see vastutab. Kõikidel tasanditel. Ei saa olla olukorda, kus üks otsustab, aga teised vastutavad. Perekonnas pannakse paika

väärtused, tõekspidamised, esimesed oskused, arusaamine, mis on õige, mis vale, ka motivatsioon ehk lapsevanema haridusest ja teadmistest sõltub rohkem, kui me seda iga päev räägime.

Hariduse kättesaadavus. Mõtlesin, et milles on probleem, millest me räägime. Kas see on logistiline probleem või on see tööturu või tööjõu probleem, või räägime kvaliteedist? Või hoopis koolivõrgust? Arvan, et siia võiks nimekirja pikemaks teha.

Iga vanem soovib oma lapsele parimat, selles ei kahtle keegi. Vanemal on valikuvabadus. Siis hakkabki probleem pihta. Vanem teeb valikuid, et seda parimat saada. Kui räägime logistikast, mõtleksime välja koolibussid, koolitaksod, maailm teab erinevaid lähenemisi, kui kohapeal ei ole võimalik kooli ülal pidada või läheb ta liiga kulukaks ja kalliks, et lapsele parimat pakkuda. Kui see on kvaliteet, peaksime samuti laste liikumise peale mõtlema. Räägitakse, et justkui koolipiirkond päästaks meid, päästaks millest? Julgen oma kogemuste põhjal öelda, et sel ajal, kui käisin keskkoolis, oli koolipiirkond väga tugev sõna, aga olid siis ka paremad koolid, olid siis ka erisusest, kuhu see mõttelaad ei laienenud ja mida toob kaasa näiteks piirkonnakool.

Kui jätame Eesti kõrvale, mõtleme näidete peale maailmas. On piirkond ja kõik lapsed seal piirkonnas lähevad sinna kooli, postulaat, seadus, nii tehaksegi. Vanemal on valikuvabadus ja ta arvab, et sellesse kooli, kus ta elab, ta oma last panna ei saa. Ta mõtleb ette, et ahhaa, kolme aasta pärast peaks laps kooli minema, seal on see kool, mis tema arvates rohkem sobib, on tugevam, ja ta kolib sinna. See on kaasa toonud Inglismaal teatud koolide ümber kinnisvarahindade kasvu, sinna on liikunud teatava rühma või grupi esindajad selles ühiskonnas, ta toob rohkem makse sinna piirkonda, maksudega rahastatakse kooli, kool areneb paremini. Kas alati on piirkonnakool parim lahendus, ma ei tea. Kas Eesti käituks teisiti, või eesti vanemad käituksid teisiti? Mõtlemisainet siin on. Räägitakse läbi aegade, kas erinevad kooliastmed ühes, kahes, kolmes majas, ühel alal või eri linnades jne. Näiteid erinevaid ja peaks mõtlema sellele, mis on tagajärjed. Öösel hakkas mind see mõte kummitama ja mõtlesin, et kui hommikul lähed tänavale ja bussipeatuses tuleb ette buss 16V ja sellele järgneb buss 16N, ühes mängib raadio Elmar, teises keerutab plaati DJ, 16V vanematele ja 16N noorematele, et kas see oleks ühiskonnamudel, kus noorel on tegelikult vaja õppida elama erinevate inimestega, erinevas vanuses? Ma ei oska öelda, vaatame maailma – Soomes on liikumine nende koolide ühendamise suunas, sest suure põhikooli eraldihoidmine on mõnedes piirkondades olnud tõhusam. Eeskuju õpetab kõige paremini.

Üheks suureks probleemiks on õpetajaskond. Meie õpetajad väärivad küll austusavaldusi, sest neilt oodatakse, et nad tegelevad sotsiaaltöoga, tervishoiuga, muuhulgas ka õpetamise ja kasvatamisega. Ja seda pisiku eest. Klassijuhataja peab arenguveestlust läbi viima 24 – 36 õpilasega, kui paljude inimestega viib Hansapanga personaliinimene läbi arenguveestlusi ja kas ta teeb seda 1000 krooni eest? Nii, et küsimus ühelt poolt õpetaja kompetentsusele, teiselt poolt, õpetaja tahab ka arenguruumi. Kui me eraldame eriaastmete, vanuse astmetega kooli erinevatesse majadesse, siis võibolla mõnele jääb väheks, ta tahaks edasi areneda ja siit võiks tulla probleem eraldiseisva põhikooli juures, et taas kord on õpetaja leidmisel. Teine nüanss siia juurde on, et kuivõrd hästi koostöö toimiks gümnaasiumite ja põhikoolide vahel? Nii, et põhikool omaks väga selget pilti, kuhu ta peaks jõudma, et gümnaasium saaks edasi minna? Täna väidan, et eesti gümnaasiumis ei ole selget pilti olemas, kus gümnaasium peaks lõpetama õpetamise ja ülikool saaks rahulikult edasi minna. Et ülikoolis ei tegeletaks gümnaasiumi järeleaitamiskursuste- ja tundidega. Ja miks ma seda räägin - sest tõepoolest olen nõus, et kõigil õpilastel peab olema jõukohane õppekava omandamine, aga kui juba eelkõnelejad viidanud erivajadustele ja andekate erivajadustele, siis ka sellele tuleb meil mõelda. Näide: 11.klassi õpilane Inglismaal ja I kursuse tudeng Eestis õppisid psühholoogias sama asja. Mõtlemisaine selleks, et kas meie eesti noor, kes lõpetab gümnaasiumi, on konkurentsivõimeline. Kellega ja kus? Liigume edasi. Mida teha? Arvan, et jalgratast ei leiuta, meie tugevus seisneb mitmekesisuses, paljususes ja paindlikkuses. Liikide paljusus annab parema saagi nii põllumajanduses kui hariduses. Olen veendunud, et haridus ja haridustemaatika peaks olema erakondade programmide ülene teema. Ta ei tohiks sõltuda muutustest valitsuses niivõrd palju, see tähendab, et kurss on kõigile teada, aga

õppekavad ei ole ühe või teise erakonna õppekavad. Õpetajate professionaalsus alates ettevalmistusest ja nende olemasolust ja koolidesse jõudmisest – see on palga-, motivatsiooni-, poisteprobleemi teema. Arvan, et kui eesti koolis oleks rohkem näha mehi igapäevaselt tööd tegemas, siis poiste väljalangevus oleks väiksem ja nende õpiedukus parem.

Mida kaugemal on otsustaja, seda suurem võimalus, et otsused pole antud kohas eriti rakendatavad või kvaliteetsed. Tugisüsteemide rahastamise eesmärgiks võiks olla suhe kolm ühele. Ühe õpetaja kohta kolm abi- või tugiõpetajat. See ei ole unistus, vaid reaalsus, mis EL riikides on olemas. Ka seal ei ole rahastamine väga hea, ka seal on probleemid, aga see on reaalsus. Pööratakse tähelepanu nii erivajadustele, kes vajavad tugiõpet, kui andekatele, kes vajavad samamoodi individuaalset lähenemist. Sama teema huvitegevuse juures ja vanemad, nende koolitus, nende nõustamine ja aitamine. Muutused Eesti perekonnas on selle väga teravalt päevakorda tõstnud.

Kodu ja kooli koostööst

Marika Ratnik

Oma pereterapeudi ja nõustaja taustaga puutun kokku päris tihti lastevanematega, õpilastega, kes vajavad nõustamist ja suunamist. Üheks minu südameteemaks on kooli ja lapsevanemate koostöö teema. Olen nõus eeskõnelejatega, et meie koolid on tublid ja nendes tingimustes tehakse tublit tööd. Samas on meil jätkuvalt valupunkte, et lapsed ei täida koolikohustust, et meie pered vajavad abistamist ja tuge. Olen nõus ka sellega, et lapsevanem vastutab oma lapse eest ja minu arvates on teine pool see, et kool on üheks võtmeinstituutsiooniks, kes saab aidata vanemal vastutust võtta ja kanda. Kui rääkida kooli ja kodu koostööst, siis eelkõige on see kahe poole koostöö oluline erivajadustega õpilaste puhul, on need siis õpi- ja käitumisprobleemidega või andekad lapsed. Tõsiasi on see, et iga lapse ümber on vaja just selle lapse positiivset käitumist toetava koostöövõrgustiku kujundamine.

Temaatika kooli ja kodu koostöö võib tunduda õpetajatele intrigeeriv ja nende pihta suunatud. Ta ei ole seda kindlasti. Koolis ja kooli poolt saab head koostööd teha siis, kui ka õpetajaskonnale on olemas tugi, pean silmas tugistruktuuri olemasolu, koolis on olemas eripedagoogid, sotsiaaltöötajad, sotsiaalpedagoogid, koolipsühholoogid. Väiksemates omavalitsustes on kooli-kodu koostöö korraldamisel väga headeks koostööpartneriteks mõlemale poolele ka sotsiaal- või lastekaitse töötajad. Ometi ei ole meil õnnestunud lapse õpimotivatsiooni ja positiivset käitumist toetavat koostöösuhet kujundada, sest tihti kannab see koostöö seda märki, et mida just kool tahab saavutada. Kool edastab omapoolse sõnumi, see on ühepoolne info edastamine. Tihti võib selline pöördumine jääda lapsevanemale kaugeks, kui nad ei tunne oma osalemist või pigem nagu võtavad koolipoolset pöördumist süüdistuse või kriitikana, mida ei pruugi kooli sõnumis olla. Näide kooli ja kodu koostööst: 4-klassi poiss, kes on muidu väga tubli igapäevases koolitöös osalemisel, kuid paraku matemaatika talle ei meeldi, millest ta ei saa aru, kus on tekkinud lüngad ja matemaatika tunnis ei suuda ta vaikselt istuda ja tunniga kaasas olla. Selle eest saab see 4-klassi poiss üle päeva punase märkuse päevikusse. See on sõnum kooli poolt ehk õpetaja poolt lapsevanemale. Sõnum läheb kooli poolt teele, punasega kirjutatuna päevikus, kuidas lapsevanem reageerib, on see, et kodus on kapi otsal plastmassvarrega kärbsapiits, iga märkuse eest saab poiss kolm laksukest kärbsapiitsaga. Kui küsida vanema käest, et kuidas on, kas olete kooliga ühendust võtnud, vanem ütleb, et ta ootab, et kool ühendust võtab, õpetaja ütleb, et ootab, et lapsevanem ühendust võtab. Tegelikult on seal vahel 4-klassi poiss, kellele matemaatika õpetaja väga meeldib, kes on juhtumisi ka tema klassijuhataja ja poiss mõtleb, et kuidas saaks selle kärbsapiitsa ära peita, et isa seda ei kasutaks. Arvan, et selline nii vanema kui õpetajapoolne käitumine ei toeta selle vahva poisi õpimotivatsiooni. Lahendused on need, et õpetaja ja lapsevanem saaksid kokku ja püüaksid jagada oma võimu ja vastutust selle nimel, et last tõesti toetada. Vanemal on enim kogemusi oma lapsega ja samas õpetajad, ka teised koolis töötavad, spetsialistid, neil on väga palju asjatundlikke soovitusi ja nad oskavad vanemat juhendada, kuidas last toetada. Samamoodi ei tohi lapsed ära kaduda kooli ja kodu koostöö protsessis, sest lapsed saavad

jagada oma kogemusi ja lapsed peavad selles protsessis kaasas olema. Hästi oluline on see, et vanemaid kaasataks võrdsete partneritena ja selle poole pealt, et nad aitaksid mõista, kuidas ühe või teise õpilase individuaalsust ja eripärasid toetada, sellega toime tulla, et lapse positiivset käitumist toetada. Eesmärk on ikkagi see, et me suudame õpiraskusi, käitumisprobleeme ennetada. Oluline on see, et me kõigi perede ja laste erisusi aktsepteerime. Olen nõus sellega, mis eespoolkõneleja ütles, et iga lapsevanem tõesti soovib oma lapsele parimat ja selle sama lähtepositsiooni aluseks võtmine koolikodu koostöö kujundamisel on tegelikult parim selles osas, et usume sellesse, et mõlemad osapooled soovivad anda parimat, ükski osapool ei süüdistata kedagi ja probleemid on kõigi probleemid ja edu on kõigi edu.

Austus. Mõlemad osapooled, on need vanemad või õpetajad, on selles koostöös üheaegselt nii asjatundjad kui ka õppijad ja tunnustatakse osalejate muret, hoolimist, ka nende õigust jääda eriarvamusele. Ja ikka ja jälle viimase võtmesõnana - positiivsele fokuseeritus. Rõhuasetus oskustele ja tugevustele ja ka sellele, et meil on erinevad nägemused, saame asju näha erineval moel, aga me kuulame üksteist ja me püüame üksteist mõista. Oluline on siinjuures see, et ei saa panna kooli ja kodu koostöösuhte kujundamisel kogu vastutust koolile, klassijuhatajale, siin on võrdselt oluline nii vanema teadlik valmidus koostööks, mida omakorda kool ja sealsed spetsialistid saavad aidata vanemal näha, et koostöö toimiks, et ei juhtuks nii, (jälle näide elust): 7. klassi on jõudnud noormees, kes ühes tunnis kirjutab vihikusse võttes vihiku tagant lahti, teises tunnis võttes vihiku keskelt lahti, kolmandas tunnis kirjutab ta hoopis tagurpidi ja äkki on õpetajaskond koolis avastanud, et huvitav, ta ei suhtle kellegagi, ei klassikaaslastega, ei suhtle vahetunnis, et mis selle lapsega lahti on? Ta on jõudnud 7. klassi ja ta on käitunud sarnaselt kõik varasemad õppeaastad. See on väide, kus ei ole toimunud tõhusat kooli-vanemate koostööd. See on kitsaskoht, mida meil annab parandada ja mille poole meil on vaja liikuda.

Põhihariduse kättesaadavusest õpilaste silmade läbi

Robert Lang

Peaksin tooma teile põhikooli kättesaadavuse probleemid läbi õpilaste silmade. Uskuge või mitte, olen juba 12ndat aastat koolis, olen kõiki probleeme omal nahal tunda saanud ja nüüd üritan neid oma sõpradele meeldivamateks teha.

Esimene probleem, mis tuleb pähe, on see, et õppekava on suur. Kõik vinguvad, et õppekava on meil väga suur, samas keegi ei tee selleks midagi. Jääb mulje nagu õpilastelt järjest nõutakse väga palju ja tahetakse, et nad teaksid ajapikku aina enam ja enam. Idee poolest ei ole see üldse halb ja õpilased on väga targad, kui nad lähevad gümnaasiumisse, siis nad on juba geeniused. Me ei mõtle sellele, et kui põhiharidus on selline haridustase, mis on kohustuslik kõigile, siis peab õppekava süsteem võimaldama selle kõigile. See ei tohi olla hullupööra raske, ja kui ta on, siis see eeldab ka selliseid tugisüsteeme, mis võimaldavad probleemsetel õpilasi seda omandada.

Teine probleem, mis õpilastel väga tihti mõttest läbi käib, on vähene arvestamine õpilase individuaalsete vajadustega. Meil on suured klassikomplektid, meid on klassis palju, aga kui ma millestki aru ei saa, kes mind siis aitab? Toomas Kruusimägi mainis, et oleks vaja abiõpetajaid, üks kolmele, mina olen nõus! Väga hea! sest realselt, kui klassis on õpetaja, tal on ees 30 last, ja kui neist pooled ei saa aru, ta ei saa nendega tegeleda, neil tekib sisse lünk ja kui paljud neist õpilastest realselt hiljem lähevad ja küsivad, et vabandust, ma ei saanud aru. Julgen öelda, et see arv on väike. Kui sa ei saa tunnis kellegi käest küsida, on see midagi enneolematut!

Kolmas probleem, mis õpilastel ette tuleb, mis on õrnalt seotud murdeega, on õpilaste-õpetajate vahelised suhted. Õpilased vaatavad, et seal ees on nüüd selline tore vanem inimene ja tema nüüd mind õpetab. See on see iga, kus õpilased saavad aru, et mina olen maailma naba, et tekitab muret see, et õpilased ja õpetajad nagu ei saa omavahel läbi. See tundub nagu kassi ja koera igavene võitlus.

Õpetajad võiksid rohkem sisendada õpilastele huvi õppimise vastu. Olen tihti kuulnud, et õpilastele ei meeldi õpetaja, et tund on kuiv. Kui nad on eas, kus sa tahad midagi põnevat ja sulle räägitakse pidevalt, et õpi seda ja tee ja loe, aga kuiv õpetamismeetod tingib õpilaste-õpetajate vahelisi naaksumisi. See on õpetaja ja õpilase seisukohast suur probleem.

Neljas probleem, mis õpilastel väga tihti peast läbi käib, on koolistress ja õlimeeldivus. Sõnaga koolistress meenub mulle kohe võrdlus, et Eesti Vabariigis on tööinimese tööpäev 8 tundi. Kui sa käid põhikoolis, on sul tavaliselt 7 tundi, heal juhul 6. Sul on 7 tundi, oled juba peaaegu täisealise inimese koolipäeva ära käinud, siis sa lähed koju, sul tuleb 4h veel, kui tahad olla hea õpilane ja kogu aeg õppida. Siis sa saad veel pool töökohta. Kui tahad olla veel aktiivne õpilane, osaleda õpilasesinduse töös, Eesti Õpilasesinduste Liidu töös, või kui tahad osaleda mõnes huviringis või seltsingus, siis tekib küsimus, mitu töökohta me oma õpilastele loome? Me ei saa tundide arvu vähendada, aga võime tunnid muuta põnevamaks, sest see tööpäev, mis paljudel eesti õpilastel on, on üsna kole.

Õpimeeldivuse kohta veel seda, et olukorras, kus 25% õpilastest väidab, et nad on sattunud koolivägivalla ohvriks, siis ma ei imesta, miks õpimeeldivust ei teki. Kui ma kardan kooli minnes, et võin sattuda mõnitamise või muu koolivägivalla vormi ohvriks, ma ei imesta, miks ma ei taha õppida. Tallinna Ülikooli läbiviidud uuringust selgus, et 5,5% eesti põhikooliõpilastest on koolist puudunud, kuna õpetaja mõnitab või kiusab neid. See ei ole süüdistus õpetajate vastu. Lähenen sellele nii, et kui meil on inimesed, kes on eas, kus nendega tuleb olla väga õrn, siis tundub neile igasugune õpetamismeetod kiusamisena. Siis nad panevadki küsitluse, et see on kiusamine. Kui see tundub õpilastele kiusamisena, miks me ei võiks teha selliseid õpetamismeetodeid, mis on nende jaoks rõõm? Tahan loota, et ei ole olemas õpetajaid, kes meelega kiusavad.

Oleme rääkinud probleemidest, vaatame lahendusi.

Tugisüsteemid. Neid mainiti ka enne ning nad on reaalselt kergeimad viisid, kuidas probleemseid õpilasi järje peale aidata. Õpilased, kes on maha jäänud õppekavast või õppimisest, nemad saab tugisüsteemidega järje peale. Ka need õpilased, kes on koolistressis, saab tugisüsteemiga järje peale aidata. Enamik probleeme laheneksid tugisüsteemidega, nad on ka paljudes koolides olemas. Aga kui meil Eestis on kasvõi üks kool, mis ütleb, et neil ei ole tugisüsteemi, siis me ei saa öelda, et meie riigis on tugi kõigile õpilastele. Me ei saa rääkida põhihariduse kättesaadavusest, kui meil ei ole kõigis koolides tugisüsteeme.

Teine lahendus on see, et tuleks intensiivistada kooli ja kodu vahelist suhtlemist. Õpilased on samuti seisukohal, et õpetajatelt nõutakse kohati liiga palju. Me nõuame, et õpetaja juhiks klassi, tegeleks kõigi probleemidega ja siis ootavad lapsevanemad, et õpetaja peale esimest klassi kasvatab last. Kodu ei mõtle sellele, et nad ei saa panna kogu kasvatamise rolli kooli ja õpetajate peale. Kooli ja kodu vahelist ülesannete ärajagamist tuleks intensiivistada.

Kolmas lahendus on õpetaja töö veelgi suurem väärtustamine. Eriti veel kodu, riigi ja ühiskonna poolt, olukorras, kus meil kooli varsti ei lähegi enam õpetajaid, ei saa me rääkida heast haridustasemest. Kui meil lähevad kooli õpetajad, tulevad nad koolist ära, sest nad ei saa seal hakkama, nad ei saa selle eest isegi väärilist palka. Õpetajate tööd tuleks paremini väärtustada, seda arvavad ka õpilased.

Lõpetuseks ütlen ausalt, et väga paljud õpilased ei saagi aru, et midagi halvasti on. Nad tunnevad, et koolis on tore, lõbus, vahel õpetaja küll kiusab aga muidu on üldiselt tore. Võin öelda niipalju, et eesti õpilaste seas on neid, kes pole rahul, aga suurem enamus arvab, et koolis on tore, ja põhikoolis on ka tore.

Keskhariduse kättesaadavus

Andres Pung

Seekord vaatleme keskharidust rohkem läbi kutsehariduse prisma, ehk tuleb kasuks. Laiemas kontekstis vaatleme kutse- ja üldharidust ka tööturu aspektist. Minugi ettekandes kattub palju juba eelkõnelejate poolt öelduga.

- Eestis on koolikohustus põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni
- Seega on keskharidus vabatahtlik, samas 21. sajandi maailmas lausa hädavajalik
- Vähemalt keskharidusega inimeste osakaal 20-24 aastaste inimeste seas Eestis on 82% (Lissaboni eesmärk 85%)
- 18-24 aastaste osakaal, kel on põhiharidus või veel madalam haridustase ja kes ei õpi - Eestis 13,2% (Lissaboni eesmärk 10%)

Eesti haridussüsteem peab olema inimesekeskne. See kehtib ka keskhariduse tasemel ja nõuab õppijakeskset paindlikku hariduskorraldust. Teatud valikud peaksid tekkima juba põhikooli kolmandal astmel. Kahjuks on nimetatud aste (7.-9. klass) meil liialt jäik ja ilmselt seetõttu on seal ka palju väljalangejaid. Vajalik on organiseerida ja võimaldada alternatiivseid valikuid. Esimene õpilase tulevikku puudutav tõsine valikumoment tuleb meil liiga hilja. Osadel põhikooli lõpus, osadel aga alles gümnaasiumi lõpus. Paljud lähevad isegi ülikooli ilma teadliku valikuta. Austrias ja Saksamaal näiteks toimub õppeliigi ja -suuna valik üld- ja kutsehariduse vahel palju varem. Tugevaks toeks peaks olema sõltumatu ja süstemaatiline iga õpilaseni jõudev kutse- ja karjäärinõustamine alates 7. klassist. Ka põhikooli õppekava peaks olema palju elulisem. Õpilased ei saa praegu näiteks mitte mingisugust süstemaatilist ettekujutust kaasaegsest töömaailmast.

Üld- ja kutseharidus peavad olema haridusvõimaluste kättesaadavuse seisukohast võrdsed. Vaatlemegi neid siis koos. Arvan, et haridustee jätkamine gümnaasiumis, nagu kutsekoolliski, tuleks seostada sisseastumiskatsetega arvestades hindeid või teatud ainegruppide keskmisi hindeid. Toetan seisukohta, et perspektiivis tuleb gümnaasium lahutada põhikoolist. Õpilased on väga erinevate eelduste ja võimete ga - kellele on sobivam akadeemiline õpe, jätkab gümnaasiumis, kellele aga sobib rohkem praktiline õpe, jätkab kutseõppeasutuses.

Kuidas meil mõista hariduse kättesaadavust?

Eelkõige mõistetakse hariduse kättesaadavuse all üldhariduse kodulähedust. Kas see on aga keskhariduse tasemel adekvaatne käsitlus? Eriti kui me räägime valikuvõimalustest ja nende kättesaadavusest? Kättesaadavuse käsitlus peaks seega olema palju laiem. Ei saa välja jätta ka õppe kvaliteeti, et noor saaks valida oma huvide ja eelduste järgi kvaliteetset koolitust. Milline on aga hariduse kättesaadavuse territoriaalne mõõde ja kriteerium? On see maakond? Haridusvõimaluste osas oleme võtnud üheks printsipiiks, et kutseõpe peab säilima kõigis maakondades.

Hariduspiirkonnaks võib olla aga ka kogu Eesti. Põllumajanduses näiteks aianduse ja metsanduse erialad. Kunsti valdkonnas muusika, ballett jt. Kriitiline mass õppureid koguneb kokku Eesti peale tervikuna. Sellest tulenevalt tuleb luua ka kaasaegsed elamistingimused, tagamaks kutsehariduse kättesaadavust kõigile huvilistele. Tegelikult võiksid tekkida kutseõppe piirkonnad ja nende piires on võimalik tagada ka juba laiem eri- ja kutsealade valik. Oleme arutlenud väga tõsiselt 5 kutseõpperegiooni üle Eestis. Peale traditsioonilise neljaks regiooniks jagunemise oleks sellisel juhul eraldatud ka Kesk-Eesti piirkond omaette regiooniks.

Järgmisel ERF-i investeeringute programmi perioodil oleme valinud üheks oluliseks prioriteediks muuhulgas korralike elamistingimuste loomise kutseõppes õppijatele. Esimene prioriteet on aga kahtlemata õppetöökojad ja õppeseadmed, et oleksid tõepoolest kõik kaasaegsed ja tehnika viimase sõna järgi sisustatud.

Gümnaasiumites tuleks aga tagada vähemalt 3-4 erineva õppesuuna valik ja seda saab teha ka maakonna piires.

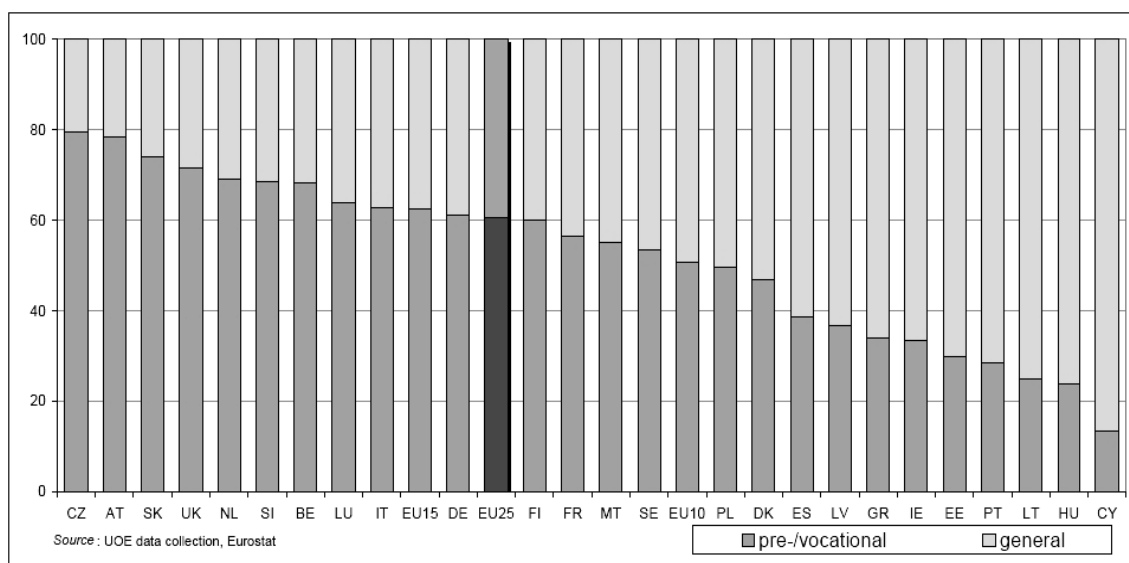
Üld- ja kutsehariduse integratsioonist.

Meil on kaks kutseõppeliiki välja töötatud ka üldhariduskoolide õpilaste jaoks. Esiteks eelkutseõpe suhteliselt väikeses mahus, milles pigem tutvutakse kutseõppega, et saada sellest teatav ettekujutus. Palju tõsisem õppeliik on kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis, mis on vähemalt 15 õppenädala mahus toimuv õpe. See toimub üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste koostöös, kusjuures läbitud kutseõppe moodulid kantakse gümnaasiumi lõputunnistusele. Neid arvestatakse sooritatutena juhul, kui õpilane läheb vastavat eriala kutsekooli edasi õppima. Seda õpet rahastatakse kutseõppeasutuste kaudu. Praegu toimub selline õpe 29 üldhariduskoolis. Üksikõppijad on lisaks veel 20 koolis, seega kokku pea poolesajast koolis. Paljud noored soovivad seda õppeliiki kasutada. Siin on muidugi oht, et mõni väiksem gümnaasium võib seda õppeliiki kasutada oma olemasolu õigustamiseks. Samas seda õlekõrt ei saa muidugi ka ülehinnata. Ka eri liiki õpete integreerimise puhul on vajalik õppe kvaliteedi tagamine. Me ei toeta initsiatiive, kus gümnaasium tahab teha kutseklasse ilma kutseõppeasutust koostöösse kaasamata. Kaasaegne kutseõpe eeldab ikkagi kaasaegset õppebaasi ja see on kallis.

Oleme loonud ka kutseõppuritele üldhariduslikke lisavõimalusi. Kui kellegil on soovi täiendada enda üldharidust, on tal võimalus ühe aasta jooksul õppida kas mitmeid või üksikuid aineid enda valikul ja initsiatiivil täiskasvanute gümnaasiumides. See on rangelt vabatahtlik valik. Kutseõppe eesmärk on ikkagi noorte suunamine tööturule. Praegu läheb aga juba ca 10% lõpetajatest edasi õppima kõrgkoolidesse. Ka õppekavaarendus koos rakenduskõrgkoolidega on andmas häid tulemusi ja kõrgkoolid arvestavad sel juhul üha enam ka kutseõppeasutustes läbitud õpinguid. Soomes on näiteks püstitatud eesmärk, et rakenduskõrgkoolides oleks 25% üliõpilastest kutsekooli haridusega. Neil on tugev eelis üldhariduskoolist tulnute ees. Nad on hiljem väga hinnatud spetsialistid tööturul, kuna tunnevad õpitavates kutsealavaldkondades kasutatavaid töövõtteid ja tööprotsesse.

Koolivõrku tuleks koordineerida riigi tasandil. Kutseharidus on sel moel juba suures osas korrastatud. Alles on jäänud 31 riigikutsekooli, lisaks 3 munitsipaal- ja 13 erakutseõppeasutust. Kutsekoolivõrgu korrastamise kava sai kinnitatud Vabariigi Valitsuse poolt 2005 aastal. Selle kava alusel on töö ka toimunud. Ka kutseõpe kinnipidamisasutustes on antud tsiviilkoolide korraldada.

Üld- ja kutsehariduse suhtest meil ja mujal

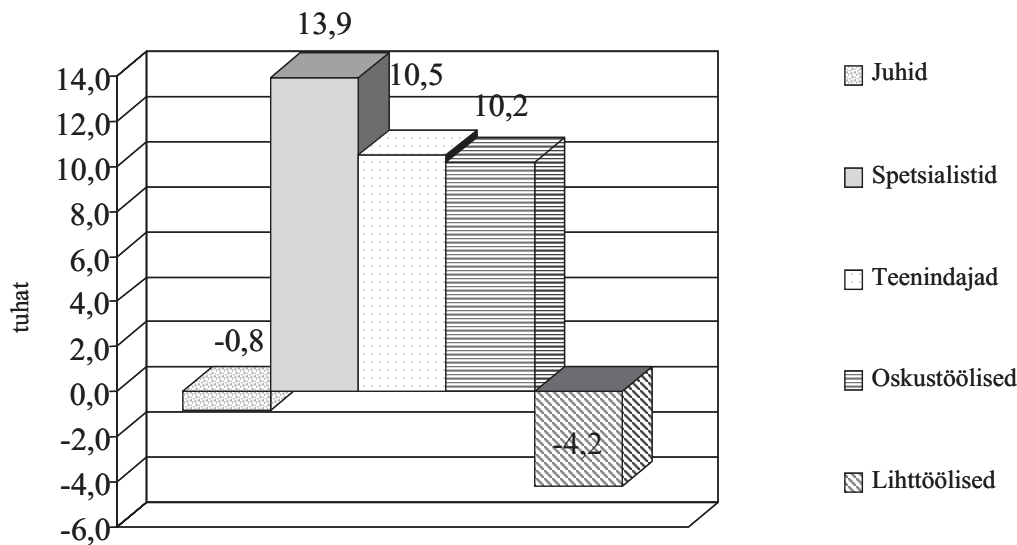

Euroopa Liidu keskmine õppijate suhe on 60:40 kutseõppe kasuks. Soome ongi keskmisel tasemel. Eestis on see suhe 30:70 kutsekooli kahjuks. Oleme selle näitajaga tagant 5. kohal. Kellega me seal

koos oleme? Küpros, Ungari, Leedu, Portugal. Kõik arenenud riigid on aga tabelis vasakul pool servas. Siin on meil mille üle tõsiselt mõelda.

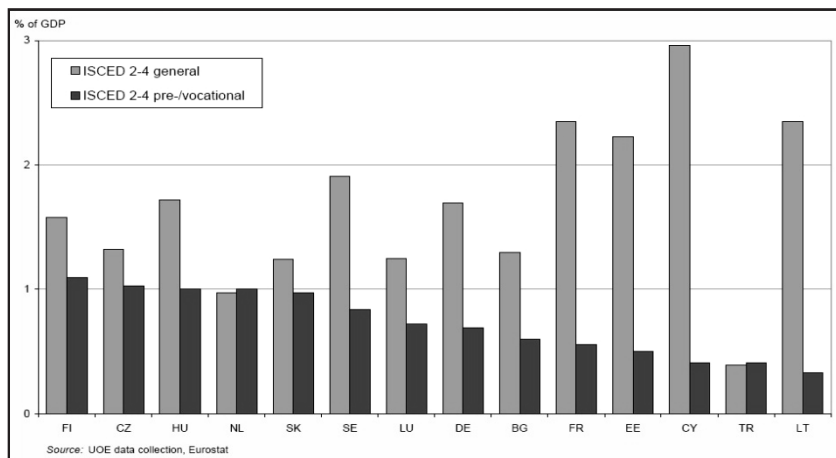
Tööhõive ja haridusvalikute struktuurist

- Arenenud ühiskonnas eeldab 50% töökohtadest kutsehariduslikku ettevalmistust, 25% rakenduskõrghariduslikku ning 25% akadeemilist;
- Noorte praegused haridusvalikud aga selle jaotusega ei korreleeru - ligi 68% päevases õppes gümnaasiumilõpetajatest jätkab õpinguid kõrghariduse tasemel (neist vaid 35% teeb valiku rakenduskõrgharidusõppe kasuks) ja üksnes 11% jätkab kutseõppes. Üle 20 protsendi gümnaasiumilõpetajatest aga ei jätka õpinguid üldse, vähemalt Eestis mitte.

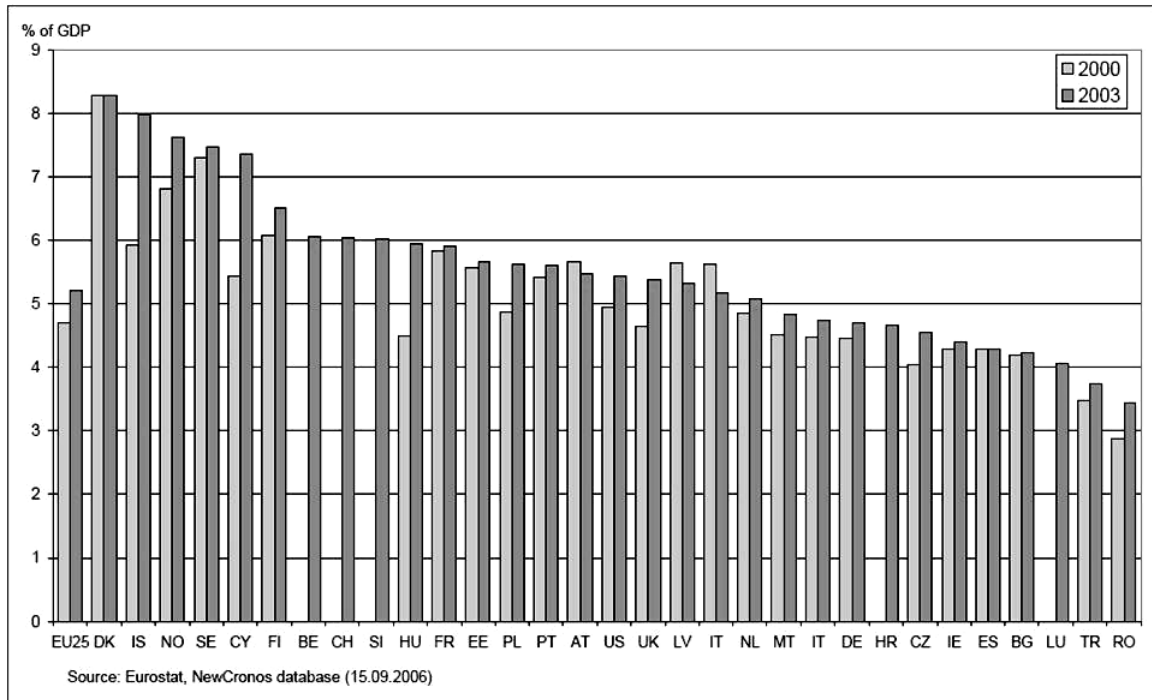

Meie noorte haridusvalikud ei korreleeru ei praeguse tööhõive mudeliga ega ka prognoositavate nihetega tööhõive struktuuris aastani 2014, mida me tabelis näeme, kus kasvab jõudsalt nii tipp- kui ka keskastme spetsialistide ametikohtade arv ja teenindajate ning oskustöölise osakaal. Samas vähenevad lihttöölise ja juhtide ametikohad.

Ekslik on arusaam, et innovatsioon tekib ainult teaduses. Euroopas rõhutatakse innovatsioonis tugevalt ka hariduse, sealhulgas kutsehariduse ja ettevõtluse osa. Kes siis ikkagi viib innovatsiooni realselt ellu, teeb innovaatilisi tooteid ja pakub uuenduslikke teenuseid? Ainult oskustöölised, kesk- ja kõrgastme spetsialistid ning teenindajad. Siin on noortel, mille üle elukutse ja õppimiskoha valikul tõsiselt mõelda. **Rahastamine**

Gümnaasiumis on õpilaskoha maksumus väiksem kui kutseõppes. Samas rakenduskõrghariduses õpilaskoha maksumus peaks olema samuti odavam kui kutsekoolis, kuna praktiline kutseõpe vajab palju rohkem materjale ja kasutatav tehnoloogia on samuti kallim. Sellised õppekohtade rahastamise suhted on näiteks Soomes, kus need on pika aja jooksul suhteliselt objektiivses arengus välja kujunenud. Nagu aga ülaltoodud tabelist näha, ületavad üldhariduse rahastamise mahud 2.-4. ISCED'i tasemel Eestis praktiliselt 5-kordselt rahastamise mahtusid kutseõppes. Selline suhe on arenenud riikides ülimalt erandlik, tavaliselt ei ületa üldhariduse rahastamine kutsehariduse rahastamist rohkem kui kahekordselt, jäädes isegi paljudes riikides alla selle määra (NB! Hollandis isegi edestab kutseõpe üldhariduse rahastamist).

Selles graafikus on aga ära toodud riikide kogukulud haridusele (%-na SKT-st). Siin pole Eestil midagi häbenenud. 25 riigi hulgas oleme üle keskmise tasemel. Samas rikkad põhjamaad ületavad meid muidugi oluliselt. Poliitikutel on siin tõsine mõtlemiskoht, kuidas ressursi ringi paigutada – kellelt võtta ja kellele juurde anda. Ära võtta pole nagu kelleltki, kuna SKT üldine tase on meil madal ja rahamahud väikesed. Järelikult tuleb muuta eelarvepoliitikat ja haridusele ressursi juurde leida ning osalust SKT-s suurendada. Lootust selleks annab ka valitsuskalitsioonilepe, kus vastav trend on fikseeritud.

Hariduse kättesaadavus õpilase vaatenurgast

Merilin Piipuu

Mis on ühe õpilase jaoks hariduse kättesaadavus? Mille järgi valime me gümnaasiumi? Kui kättesaadav see meile on? Kuuleme tihti, et gümnaasium on vabatahtlik. Kuigi juba lasteaiast saati öeldakse, et kui sa oled halb laps siis lähed Maksimarketisse tööle ja maakoolide lastele öeldakse, et sul on väga hea pea, sa pead minema linna kooli jne.

Miks me peame nii palju õppima? Kus seda vaja läheb? Sellele ei leiagi õpilased sageli vastust. Ometi me õpime! Miks? Meil on vaja hindeid, meil on vaja häid riigieksamite tulemusi, meil on vaja häid sõnu meie iidolitel. Kui õpetaja ütleb, et sa olid tubli, et sa tegid seda hästi, siis see loeb.

Minu klassi tuli poiss maalt, kes oskab väga hästi füüsikat. Ta teab vastuseid ülesandele enne selle lahendamist valemitega. Samas eesti keele õpetaja ütleb talle halvasti, kurjustab temaga. Me õpime

hinnete jaoks ja see hinnete jant läheb välja riigieksamisteni. Eile leidsime, et palju tuleb kodust. Kuidas aga saab see hinnete jant tulla kodust? Ka kodus küsitakse „mis hinde sa täna said?“. Vanemad ei küsi, mida ma juurde õppisin. Seda ma ei mäleta, mida ma juurde õppisin, aga omi hindeid mäletan ma väga hästi. Mul olid 1-9 klassini ainult viied. Sellest, mida ma õppisin mäletan ma suhteliselt vähe.

Kolm aastat õpetatakse meile gümnaasiumis kõikvõimalikke asju, sest riigieksamil on vaja neid teada. Ja siis paneb ühiskond koolid ritta, lahterdab halbadeks ja headeks koolideks, nagu ta lahterdab ka õpilased halbadeks ja headeks. Samamoodi nagu lahterdatakse üldhariduskoolid headeks koolideks ja kutsekoolid halbadeks.

Kuidas saab seda probleemi lahendada? Kas õpetajad panevad hindeid selleks, et lapsi nendega materdada või pigem selleks, et saada lastelt vastukaja?

Kuulasin juhtumisi ühel vahetunnil kahe kolmanda klassi õpetaja juttu õpilastest:

„Kes sul on siis kõige hullemad?“...

Algusest peale lahterdatakse õpilasi halbadeks ja headeks. Õpetajad panevad poisid ritta kui mitteviitsijad ja kui „hullud“.

Lahendusena näeme ühtlast üldhariduskooli taset üle kogu riigi. Igas koolis leiame häid omadusi. Neid on igas koolis. Me ei pea panema koole ritta ühe tunnuse järgi. Kutseõppuritele tuleb tagada üldharidustase, et sealt edasi minna, et valikuid ümber teha. Huviharidus koolitundi, et hindamise kõrval me näeksime, mida me oskame. Õpilased otsivad väljastpoolt huvi gruppide vastu, huvi on erinevate meetodite vastu, millega me seda tarkust saame omandada.

Õpilase-õpetaja suhteid on ikka peetud kassi-koera suheteks. Pannakse üksteisele hindeid. Õpetaja paneb siis hea hinde kui õpilane on ära õppinud ja õpilane hindab koolis heaks õpetajat, kes talle häid hindeid paneb. Aga keda me hiljem hindame?

Mida me saame ära teha? Kas räägime siin suud puhtaks ja läheme vanaviisi edasi? Aga mina usun, et me siiski saame midagi ka ära teha!

Kui me iseendast alustame, siis midagi tulevikus muutub.

Gümnaasiumi-tüüpi kooli eelistest keskkooli-tüüpi kooli ees

Ott Ojaveer

Hetkeolukord Hugo Treffneri Gümnaasiumis:

- 15 klassiga puhas gümnaasium
- vastuvõtt katsete tulemuste põhjal
- õpilasi 535
- noormehi 239
- neide 296
- töötajaid 54
- õpetajaid 45

Meie kooli lõpetavad igal aastal ca 180 noort. Meil on praegu üle 500 õpilase. Meile võetakse õpilased vastu katsetega. Meil on vähe administratiivpersonalit.

Meil õpivad kuni 20-aastased noored. Mõni õpib näiteks aasta välismaal ja tagasi tulles satub aasta nooremisse klassi. Reeglid on meil kõigile ühesugused. Raske on korraldada 7-20 aastaste õpetamist, raske, aga mitte võimatu!

Minu arvates on kooli eesmärk õpilaste ettevalmistamine toimetulekuks järgmises kooliastmes. Põhikoolil gümnaasiumi jaoks ja gümnaasiumil kõrgkooli jaoks. Meie valmistame ette toimetulekuks kõrgkoolis. Sealjuures on meil õppekorraldus sarnane kõrgkooli õppekorraldusele.

Täiendkoolituse korraldamine õpetajatele on üks keerulisemaid ülesandeid. Metoodika. Lähtume kompetentsi mudelist. Eri kooliastmete õpetajatele täienduse korraldamine on raske.

E-koolile üleminekust.

Meie proovisime ja õpetajad ütlevad, et see pole see. Meile on vaja oma e-koolituse uut versiooni.

Perioodõpe ja tavatunniplaan. Õigemini peaksime rääkima eakohasest õppekorraldusest. Arvan, et keskkoolitüüpi koolis ei jõua hoida võrdse tähelepanu all kõiki kooliastmeid.

Koolitüüp ja loodud õppesüsteem tagavad:

- Kõik õpilased alustavad "valge lehena"
- Õpilaste individuaalsusega arvestamise mitte sõnades vaid tegudes
- Õpetajate vaimse potentsiaali hea rakendamise
- Maksimaalse ajakasutuse
- Õppeainete tervikliku esituse ja mõistmise
- Partnersuhted õpilase ja õpetaja vahel
- Valik – otsus – vastutus

Mis on meie kooli eelised? Kõik õpilased alustavad valge lehena. Pole kaasas käitumise iseärasusi. Eesmärk on, et kõik õpilased saaksid kooli lõputunnistuse. Kooli kohustus on õpilasi igati toetada arvestades igatüüpi individuaalseid iseärasusi. Toetada läbi tugistruktuuride.

Meil on päris hea valikkursuste süsteem. Lisaks ettevalmistused olümpiaadideks. Nädal on jagatud täpselt, mis millal toimub.

Koostöö Tartu Ülikooliga, Maaülikooliga ja Tallinna Tehnikaülikooliga. Mõnes aines üks arvestuslik hinne 7 nädala kohta. Näiteks füüsikas 6 nädalat õppetööd ja 1 arvestusnädal. Õpetaja ei pea meie tunnis korda pidama. Ta saab keskenduda ainult õpetamisele. Meil on maksimaalne aja kasutus. Õppeaastas on 175 õppepäeva. Meil on paaristunnid. Ainete terviklik esitus kursustena 35 tundi ja arvestus. See on tervik.

Lapsevanemad hindavad partnerlussuhteid. Õpilane teeb valiku. Neid tuleb õpetada valikuid tegema. Kui ta on valiku teinud, siis võtab ta ka vastutuse. Mitte, et ta kunagi tulevikus hakkab vastutama.

Kutseharidusest Järvamaal

Rein Oselin

Töötasin kunagi ka põhikoolis. Sellestki ajast võiks pikalt rääkida. Töötades keskkoolis, lugesime raha, arvutasime pearahasid ja vaatasime 4-5 korda üle tingimused, mille alusel me õpilasi 10 klassi võtsime. Ehki meie kool oli hinnatud selles piirkonnas ikkagi langetasime vastuvõtul keskmisi nõutavaid hindaid.

Kutsehariduses olen kokku puutunud mitme kutsekooliga, praegu juhin ühte – Paide Kutsekeskkooli.

Näiteid võiks tuua igast Eesti nurgast, kuidas on 9. klassi lõpetajatele tekkinud surve - jää meie kooli! See pole hea tendents. Mõned näited meie koolist. Poiss läks gümnaasiumi, kuid ei suutnud ühte riigieksamit sooritada ega saanud gümnaasiumi lõputunnistust. Tuli küsima kas saab meil õppida?

Ütlesime „Too tunnistus!“ Võtsime siiski noormehe tundi. Õpetaja märgib hinded oma märkmikku ja kui noormees toob gümnaasiumi tunnistuse siis saame vormistada individuaalõppekava ja ka juba teenitud hinded päevikusse sisse kanda ja ta saab eriala lõpetada.

Mis sellest loost arvata? Keegi sai pearaha, keegi kaotas aega jne. Samas on see üks saatustest. Neid on aga palju. Siit kujuneb ka suhtumine Eesti riiki.

Meie kooli reklaamimisest jätkuvalt paar mõtet. Järvamaa põhikoolid on koostööaltid. Keerulisem on olukord koolidega, kus õpilasi õpib 1-12. klassini. Ühel juhul saadeti meid kuulama seitse kaaki, keda oma kooli enam ei tahetud ja teisel juhul 4 õpilast. Küsisime, miks nii? Meid ei lubatud tulla!

Oluline on info kättesaadavus õppimisvõimalustest. Kui kutsevalik on õppekavas läbiv teema ja kõik vastutavad, siis tegelikult ei vastuta keegi. Oleks vaja omaette tundi kutse- ja karjäärinõustamisest põhikooli õppekavas ja kvalifitseeritud kaadrit õpetama.

Üldkeskhariduse ja kutsehariduse kättesaadavus

Järvamaal

Üllar Vahtramäe

Võtaksin juba kuuldu kokku lähtudes maavanema pilgust. Märgin, et tegemist pole sotsiaalse õiglustunde puhanguga, kus kutsekoole kaitstakse ja gümnaasiume kritiseeritakse. Eesmärgiks on mõistlik asjade korraldus.

Alljärgnevalt mõned mõtted Järvamaalt. Millele meie koolivõrk keskendub, sh. ka meie kutseharidus? Maakonna kaardilt saame hea ülevaate. Meil on kaetud kogu haridusspekter lasteaedadest kõrgkoolideni välja. On vaid aja küsimus, millal meie kahest kutsekoolist saab üks. Ka juhtimise aspektist on kaks kutsekooli nagu palju.

- **Paide Kutsekeskkool**
 - Ehitus, sh. teedehitus
 - Logistika
 - Puhastusteenindus
 - Arvutid, arvutivõrgud
- **Türi TMK**
 - Põllumajandus
 - Autotehnik
 - Väikeettevõtlus

Türi on valdav liider põllumajanduserialadel ja Paide Kutsekeskkool on laiemale valikule suunatud. Kahe meie suurema keskuse, Türi ja Paide osas pole gümnaasiumiharidusega probleeme. Suuremad keskused pole latti alla lasknud. Aga Aravete, Koeru ja Järva-Jaani osas tuleb aja jooksul teha korrektiive. Kõikvõimalikke nippe on rakendatud gümnaasiumide paigalhoidmiseks, aga täna see enam ei rahulda. Nelja aasta eest koostati Järva-Jaani arengukava, koostati täiesti emotsioonivabalt. Maavalitsus kiitis heaks, Omavalitsuste Liit mitte. Viimases on ju omavalitsuste juhid. Kui pole kooli, pole ka omavalitsust!

Näiteid võiks palju tuua. Sageli ei täideta leppeid tegelikkuses. Omavalitsused ei pea neist ka kinni. Gümnaasiumivõrgu planeerimine eeldab kõrgemat taset kui omavalitsus, eeldab maakonna või regiooni taset. Alles me kuulsime, et kutseharidus võiks jaguneda viie regiooni vahel. Kutseharidusel

näen kahte missiooni. Esiteks 1-2 eriala, kus ta katab suuremat piirkonda kui maakond ja teiseks rahuldab kohaliku ettevõtja vajadusi. Ka siin kipub maakond olema väike.

Rapla, Järva ja Jõgeva maakonnad on asunud arutama ühist võrku. Ükski maakonna ettevõtte pole nii monofunktsionaalne, et üks kutsekool suudaks tema vajadusi katta. Kesk-Eesti on optimaalne piirkond. Järelkult tuleb kogu riigi ulatuses luua kutsehariduse koostöövõrgustik. Kus tekib vajadus, siis seal ka korraldatakse. Koostöös kompetentsikeskusega. Tellimuse saab see, kus vastav kompetents on olemas.

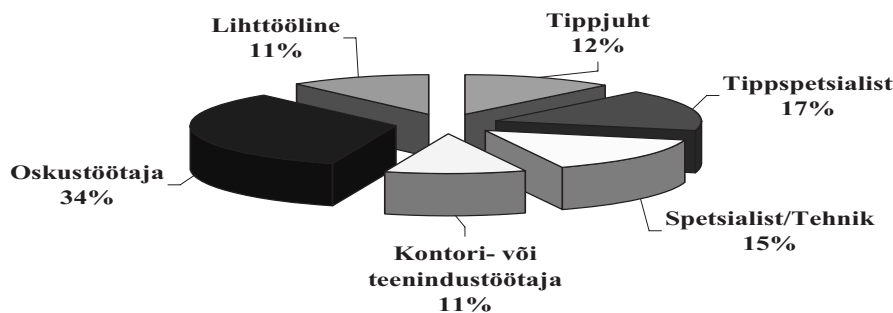
Kelleks saada? Mis ametit õppida?

Tiia Randma

Töötan Eesti Kaubandustööstuskojas. Meil on 3500 liiget ehk ettevõtet üle kogu Eestimaa. Ühe näite varal hariduse kättesaadavusest. Osakaalud tööturul.

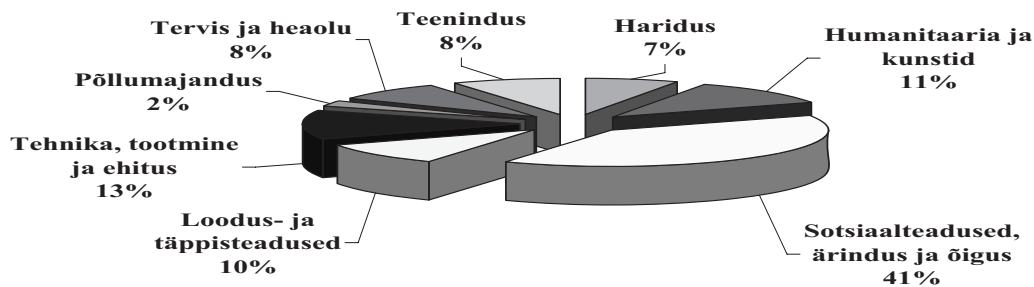
Tabelis on näha .kuidas jaotuvad ametikohad tööturul. Mõelge, kui palju on teie ettevõtetes vastavaid spetsialiste?

Joonis 1. Ametikohtade jaotus tööturul

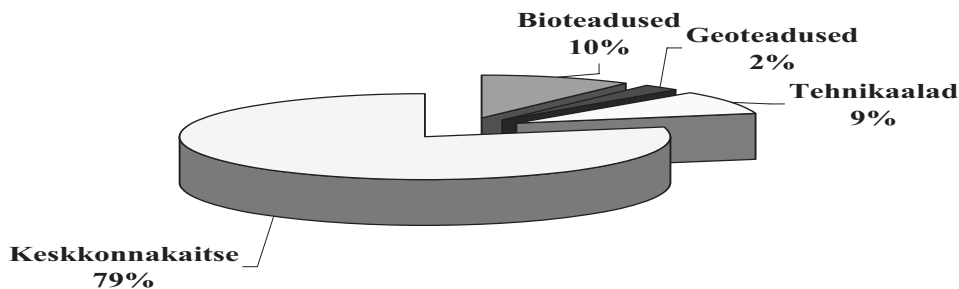

Tööjaotusmudel on üsna levinud ja muutub ajas suhteliselt vähe. Töö poolest muutub sisu. Näiteks mehhatroonik.

Kõrgharidus peaks ette valmistama tippspetsialiste. Muidugi on automaatliini äärde tööle hea võtta kõrgharidusega töötajat. Tulgu aga! Aga mida ja milleks ta on õppinud?

Keskhariduse kättesaadavusest. Meil õpib 41% tudengitest nn. pehmeid erialasid. Väga hea! 23% looduserialasid jne. Ettevõtete poolt vaadatuna kus on täna suur puudus?

Keskkonna valdkonnas. 79% õpib keskkonnakaitset. Osatakse öelda, mis juhtub kui mutrit keerata, aga mutri keerajaid napib! Teatud osas oleme juba täna jännis ja see võib meile kaasa tuua suured trahvid. Me saame toetust 53 miljardi krooni ulatuses eurofondidest. 1/5 sellest on planeeritud jäätmekäitluse arendamisele.

Kas meie lapsevanemana, õpetajana, direktorina jne. suuname noorte valikud? Defitsiit tekitab hinnatõusu. Mis on hariduse kättesaadavus keskhariduses? Oleks suur asi, kui põhikool seaks oma rolliks, et õpilaste erinevad võimed ja rollid saaksid selgeks. Kui eesti keele õpetaja ei materdaks neid poisse maha, kellel keele õppimisega raskusi.

Oluline on:

- Põhikooli roll erinevate võimete ja eelduste väljaselgitamisel – oluline on karjääriõppe ja – nõustamise kättesaadavus
- Reaalset töömaailma ja selle arengutrende kajastava karjääriinfo kättesaadavus
- Keskhariduse tasemel terviklik lähenemine: ühtne õppekohtade ja koolivõrgu kavandamine ning rahastamispehmoõtted – oluline on eeldustele vastavate võimaluste kättesaadavus regiooni piires

Mis tuleb tegelikult haridustee lõpus? Me ei mõtle sellele. Meid huvitab tänane hinne jmt. Me mõtleme väga lühiajaliselt nii lapse kui ühiskonna kontekstis. Info on vähe kättesaadav. Koolis on vaja tugistruktuure, kuid puudub süsteemne lähenemine karjääriteenistuse. Oleme liialt palju aega juba kaotanud.

Regionaalarengutest hariduses

Vallo Reimaa

Hea on olla haridusrahva ees! Liiga kaua on haridusest vaid räägitud, vaja on midagi konkreetset ära teha! Ja teha seda süsteemselt! Oleme valmisolekuni jõudnud, et kavatsused ellu viia.

Regionaalministrina võtaksin siinkohal väga lühidalt kokku, miks kolitakse maalt ära linna? Poole aasta uurimustulemus kinnitab, et hariduse kvaliteet ja ka huvihariduse kättesaadavus on määravad. Olukord on selline, et kohalikul omavalitsusel on palju kohustusi ja nad ei saa sageli raha suunata sinna, kuhu kõige enam tarvis - haridusse.

Põhikool ja gümnaasiumiaste tuleks eristada. See tulekski süsteemselt ära teha. Haridusrahvas mõtlebki hariduskeskselt. Peame leidma lahendusvõtme. Kodanikuühiskonna aluspõhimõtete lisamine. Kui on kujunemas konsensus, et me ei tekita erinevaid algkoole, põhikoole, siis saame lahendustega edasi minna.

Pearaha süsteemis ei saa olla erisusi sees, kui pearaha on 6. klassis ja 8. klassis erinev, siis see ei sobi.

Meil pole gümnaasiume, ehk täpsem olles, mõned koolid on gümnaasiumid. Keskkool koolitüübina tuleb ümber vaadata. Mida see keskkoolitüüp siis tähendab? Kui see koolitüüp tekkis, oli meil maal kaks korda rohkem rahvast. Vaja on eraldi õigusruumi loomist ehk gümnaasiumiseaduse loomist.

Mis on kooli jaoks piisavalt lähedal asumine? Kui kaugel on gümnaasiumiaste? Kas maakond? Mitte just nii, et üks maakond ja üks gümnaasium. Võib juhtuda, et ka maakond jääb mõnel juhul väikeseks piirkonnaks. Siis tuleb luua regioon, et on võimalus kvaliteetne haridus kätte saada.

Gümnaasiumiastme pärast toimuvad peamised valikud. See on koolivõrgu küsimus. Omavalitsustele on selles osas palju ette heidetud. Ka Järvamaal. Omavalitsusel pole kooli pidamise kohustust. Riik on loonud sellise finantssüsteemi, kus omavalitsus saab seda tüüpi kooli pidada.

See pole omavalitsuse süü. Riik loob õigusruumi. Võimaluse tagab riik ka põhihariduse omandamiseks. Ilma põhiharidust eraldamata ei jõua me ka selleni, et kohalikud omavalitsused langetaksid mõistuspäraseid otsuseid.

Nõukogude aja pärand – keskkool – on takistuseks ees. Püüame selle raske ülesande ära lahendada. Teeme seda süsteemselt, siis saab see reaalsuseks.

Tudengid ja töötamine - müüdid, tegelikkus ja väljakutsed

Eimar Veldre

Räägin tudengitest ja tudengite töötegemisest ja sellest, mis on tudengi töö. Kõigepealt ühiskonna ootusest – neid on võimalik erinevalt näha, aga ma lähtuks sellest, mida on otsustanud Riigikogu kui ühiskonna arvamuste koondaja ja lõplik otsuse vormistaja. Riigikogu on öelnud läbi ülikooli- ja rakenduskõrgkooliseaduse, et tudengi töö on õppimine, kuid erinevad uuringud näitavad seda, et erialane paindlik töö ja praktika on samamoodi üliõpilasele vajalikud, see on osa õppetööst. Nüüd vaatame, kuidas on töö õppimist segama hakanud. Siin on kaks väga head näitajat:

2003. aastal töötas 30% üliõpilastest, 2006. aastal 60% üliõpilastest. 2003 on see tore aasta, kui sügisel rakendus õppetööst seadus, saame anda hinnangu, et see seadus ei ole toiminud viimased kolm-neli aastat.

Töötamise põhjused: sotsiaal-majandusliku olukorra uuring näitab, et 80% juhtudest töötatakse just selleks, et teenida raha õpinguteks ja et ära elada. Siit võib järeldada, et korralik õppetööst on see, mis ei sunniks meie üliõpilasi tööle minema, vaid nad saaksid teha nende põhitööd – tegeleda õppetööst. Võime vaadata ka teiste maade statistikat, näiteks kui Eestis käib tööl 60% üliõpilastest, siis Soomes on see näitaja 75%, meid eristab soome tudengitest see, et enamik neist töötab siiski 1-2 päeva nädalas, meie tudengitel on täistöö.

Töötava üliõpilase koormus hakkab lähenema 53-le tunnile nädalas. Kui vaatame, mis on ühiskondlikud normid, eeldame, et palgatööd tegev inimene teeb tööd 40 tundi nädalas. Kui loeme kõrghariduse seaduseid, siis näeme, et peaks samuti olema 40h nädalas, aga reaalsus on 53 tundi. Siit võib teha järelduse, et sel on nii kehalised kui vaimsed negatiivsed tagajärjed. See mõjub ka tööviljakusele. Kui täna noor inimene koormab end üle, võime kindlad olla, et kui ta kooli lõpetab, on tema tööviljakus madalam, tema tervis on saanud mingil määral rikutud.

Müüdid: väidetakse, et töö ei sega õpinguid. Kõik käib hästi kokku, on üksteist toetavad, aga vaatame nominaalajaga lõpetamist – vaid ligi pooled tudengid teevad seda. Ja samamoodi õpingute katkestamine – see on levinud just töötavate, palgatööd tegevate üliõpilaste seas.

Teine müüt: töötajad soosivad töö kõrval õppimist. Kindlasti on Eestis töötajaid, kes on lahtise mõtlemisega ja teavad, et kõige suurem väärtus tema ettevõttes on töötajad, aga kahjuks jällegi, täiskoormusega õpilastele pole tagatud õppepuhkus, õpingute pikendamine. On väga vähe levinud paindlikud töövormid. Enamik inimesi töötavad täiskohaga tööl, ei ole levinud niipalju kaugtöö, kodutöö, osakoormustöö ja projektitöö, mis oleks üliõpilaste puhul kõige paremad viisid, kuidas saaks õppetöö ja palgatöö ja erialaste saamise kõige parem viis.

Natuke ka õppe rahastamisest ja kõrghariduse rahastamisest. Vaesema taustaga noor valib pigem riikliku koolitustellimuskoha, kui juhtub, et tema lemmikerialal puudub tasuta koht. Tasulises õppes õpitakse neid erialasid, mis tasuvad pärast ära. Mis me saame siit järeldada? Et tänane kõrghariduse rahastamine ei soodusta teadlikku valikut, vaid on väga selgelt piiratud üliõpilase sotsiaalmajanduslikust taustast. Miks peaks see muretsema panema nii riigi otsustajaid kui ka töötajaid? Sest kui täna ei saa noor inimene omandada oma lemmikeriala, siis homme töötab ta sel erialal, mida ta on õppinud, aga kui räägime innovatsioonist, avatud mõtlemisest, siis huvitavad ideed tulevad pähe ikkagi sellest valdkonnas, mis sind huvitab ja me peaksime soodustama noortel inimestel oma lemmikeriala omandamist, sest tulevikus töötab ta ka oma lemmikerialal innustunumalt ja ta on tööviljakam, loob uut ja nagu öeldakse, et kõrgharitud inimene, motiveeritud inimene, asub riigieelarves ikkagi tulude poole peal. Mida teha? Tuleks luua rohkem paindliku töökohti ja soodustada õpingute kõrvalt erialast töötamist. Siin on tähtis koht just töötajate ja kõrgkoolide koostöö, see peab järjest tihedamaks minema. Kui vaatame demograafilisi näitajaid, siis rahvastik väheneb, rahvastik vananeb. Me peame soodustama noorte paindlikku ja sujuvat siirdumist tööturule, vastasel juhul jääb nende haridus poolikuks. Kindlasti tuleks kaaluda ka üliõpilasele erialapraktika eest tasu maksmist, see soodustaks ka praktika sisu, praktika ei oleks formaalsus, kus täidavad oma aruanded, teed juhuülesandeid, vaid saad konkreetset erialapraktikat.

Mida veel teha? Tuleb rakendada üliõpilastele toimetulekut tagav riiklik toetussüsteem. See, mis 2003.a rakendati, oli lihtsalt stipendiumite ümbernimetamine õppetöösteks. Meil on vaja selliseid toetusi, mis tagavad üliõpilase toimetuleku ja loovad eelduse õppetööst pühendumiseks. Stipendiumid peavad ka selle kõrvalt olemas olema, aga need on üliõpilasele preemiaks, sellele üliõpilasele, kes oma erialal loob midagi uut, teeb teadust jne.

Kindlasti tuleb muuta õppekohtade rahastamist. Tänapäevane rahastamine, olgu ta siis riiklik koolitustellimus või õppemaksud, ei soodusta ei üliõpilasele teadlikku erialavalikut ega Eesti kõrgkoolidele tulevikku ja edasikestmist.

Kõrghariduse panusest ühiskonda. Teadmispõhise majandusega ühiskonnas on kõige levinum kõrgharidus, sest rahaliste investeeringute mahust on tähtsam uute teadmiste loomine ja siit võib järeldada, et õiglase ligipääs kõrgharidusele on seega Eesti investeeringumajandusest innovatsioonimajandusse siirdumisel kriitilise tähtsusega.

Muremõtteid kõrghariduse kättesaadavusest

Maris Mälzer

Siin saalis on koos väga aukartustäratav seltskond. Meie paneel on ka kõige suurem. Loodan, et siit tuleb välja väga palju erinevaid probleeme, ehk mõningate leiate ka lahendusi.

Räägin, mis minule kui üliõpilasele on kõige hingelähedasem. Paljud üliõpilased ütlevad, et tudengiaastad olid kõige õnnelikum periood nende elus. Küsisin endalt: Maris, kas sa oled õnnelik? Nii kurb kui see ka pole, pidin tõdema, et vastus on ei! Minu bakalaureuse diplomil saadud hinded poolmuidu, ilma, et sellega kaasneksid korralik teadmistepagas. Ma pole õnnelik, sest minu pangaarvel on võlg 7 tuhat krooni ja ma pole kindel, kuidas ma selle tagasi maksan. Ma pole õnnelik kuna ma tahaksin lugeda rohkem erialakirjandust, et pühenduda täiel määral magistriõpingutele, ent tühi kõht ja kapitalistid korteriomanik neelavad kogu mu raha. Mul tekib kurbus kui mõtlen neile kaasüliõpilastele, kes 100 krooni eest on nõus vihmas end koju hääletama. Olen kurb, kui kursusekaaslased pingutavad, et olla selle 14% õnnelike seas, kes saavad 800 krooni toetust kuus. Olen kurb kui ma näen, kuidas gümnasistid õpivad Tammsaare „Tõe ja õiguse“ viit köidet, et saada kõrgemat hinnet, mis tagab võimaluse õppemaksuvabadeks õpinguteks.

Ma pole ainuke, kelle tee kõrgharidusele oli kannatuste rada. Olen tavaline Eesti üliõpilane. Ma hakkamõtlema, et küll üliõpilased on ikka väga egoistlik punt inimesi, kes kõigest hoolimata jätkavad oma õpinguid. Kuidas üliõpilased ei mõista, et neid ei taheta? Või kas on see ikka nii? Lugesin Eesti Kõrghariduse arendamise strateegiast aastateks 2006-2015, et kõrgharidusega inimesed on Eestis väga olulised. Selles plaanis on vaja läbi viia palju muudatusi. Tagada õiglase ligipääs kõrgharidusele ja võimaldada tudengitele õpingutele pühendumist.

Kui Eesti tahab jätkata oma majandusedu, siis peab siinne kõrgharidus muutuma elitaarsest hüvest kvaliteetseks kõigile kättesaadavaks haridustasemeks. Liiga palju on lastud liiga teha. Kannatuste karikas on tühjaks imetud. Ka see karikas, mida võiks nimetada kõrghariduse kvaliteediks. Kõikidele tudengitele tuleb toetust anda just nii palju kui nad vajavad oma õpinguteks. Üliõpilase töö on õppimine ja laskem neil siis seda teha!

EÜL on valmis saanud sotsiaalsete garantiide kontseptsiooni. Selles on ka analüüs ligipääsu piirangutele kõrgharidusele Eestis.

Loodan, et koos Haridus- ja Teadusministeeriumiga valmistame ette ka õppetoetuste seaduse eelnõu. Nii kaua kui üliõpilastel pole võimalik pühenduda õppetööle, pole Eesti kõrgharidus täisväärtuslik. Nii kaua on sellel kõrgharidusel puudu üks samm ja see kõrgharidus on vildakas.

Lõimumisprobleemid kõrgkoolis

Irina Zujeva

Minu teemaks on Lõimumisprobleemid kõrgkoolides ja seda venekeelsete noorte silmade läbi. Nende mõtted ja see, mida just nemad arvavad. Minu uuringu käigus, mis oli pigem vestlus nelja silma vahel, selgus, et probleemid on siiski olemas. Arvamused on välja toodud erinevatest kõrgkoolidest ja mina küsitlesin erinevaid venekeelseid tudengeid, kes nimetasid enamasti 2 suurt probleemi nende jaoks. Võibolla keegi mõtleb või arvab, et millised need probleemid võiksid olla? Nende jaoks on esimene probleem keelebarjäär ja teine probleem on, nagu nemad nimetasid, kehv või isegi tõrjuv suhtumine eestlaste poolt. Mis puudutab esimest probleemi, siis neil on raske suhelda ja astuda kontakti, sest on olemas kartus ja mõte, et neid ei mõisteta. Kohe tekib küsimus, kuidas nii? On ju olemas kohustuslik eesti keele eksam venekeelsetele noortele põhi- ja keskkoolis ja kas vene koolides eesti keele õpetamiseks kasutatakse siis halbu meetodeid? Mina ei julge nii öelda. Siiski arvan, et iga kool annab endast parima. Millised lahendusi pakkusid venekeelsed üliõpilased? Paljud tõid välja, et on vaja rohkem suhelda. Kui on näiteks vene ja eesti rühmad, siis teha rohkem selliseid tunde, mille käigus võiksid grupid kokku tulla, näiteks praktika-arutelu, kui on rakenduslik kõrgkool, või seminarid. Ka vene ja eesti keele tunnid koos, mitte kohustuslikult, vaid võibolla paar või üks tund kuus või midagi sellist. Nüüd teisest probleemist ja milles see väljendub? Miks ei ole kontakti vene klasside ja eestikeelsete rühmade vahel? Väideti, et venekeelsetel tudengitel puudub julgus, sest on keelebarjäär, aga eestlastel puudub tahe ja aktiivsus, nende meelest eestikeelsed rühmad ei ole lahked. Praktika näitas, et sellest tuleneb ka teine probleem – venekeelsetel tudengitel puudub info. Kui neil on vaja, tulevad ja küsivad, aga ei julge ju küsida, kui ei pakuta infot. Üldised lahendused: proovida üksteist paremini tundma õppida, peaks rohkem tähelepanu pöörama vene keelt rääkivate inimeste probleemidele ja on vaja, et oleks kõrgkoolis, eriti esmakursuslastel, keegi, kes esindaks venekeelsete üliõpilaste huve või keegi, kes oleks nagu tugiisik – vähendaks kartust ja suurendaks koostööaktiivsust eestlaste poolt. See tugiisik oleks lüli vene ja eesti rühmade vahel. Räägin ühe loo, mis puudutab isiklikult mind. Praegu paljud eestlased küsivad minult, sa oskad nii hästi eesti keeles rääkida, kas käisid koolis, kus õppisid eesti keeles? Ei käinud, vastasin mina. Äkki sa siis käisid lasteaias, kus olid eestikeelsed lapsed või sul on keegi vanematest eestlane, sest paljud venekeelsed, kes on lõpetanud eesti kooli, ei oska nii hästi eesti keeles rääkida! See oli minu jaoks meeldiv üllatus, ise ma enda kohta nii ei mõtle. Ütlesin, et minu vanemad on vene taustaga inimesed. Äkki mul tekkis mõte, et kogu mu elu ja minu perekonda ümbritsesid eestlased, aga eestlased, kes teadsid, kes nad on, kes armastasid oma maad ja keelt ja hea meelega rääkisid vene keeles. Ja kuna nemad rääkisid rõõmuga vene keeles, siis minus on see tahe ja armastus rääkida eesti keeles. See on tõsi.

Kõrghariduse kättesaadavuse laiemast taustast

Ene Grauberg

Valisin oma ettekande jaoks veidi laiema konteksti. Peame pidevalt vaatama haridust üldisemas kontekstis – kui institutsioone. Kõrghariduse kättesaadavus muutuva ühiskonna poole pealt. Elame väga kiirete muutuste ajal. Kuidas end selles olustikus positsioneerida? See on üks olulisi küsimusi. Ma räägin ideedest ja väärtustest ja püüan vastata kolmele küsimusele.

Esiteks, mida mõista kõrghariduse kättesaadavuse all? Teiseks, miks peab üldse olema kõrgharidus kättesaadav ja kolmandaks, mida teha, et kõrgharidus oleks tõesti kõigile kättesaadav? Mitte ainult vanades Euroopa riikides, vaid ka uutes riikides sealhulgas ka Eestis.

Vaatleme kõigepealt kõrghariduse kättesaadavust Euroopa kontekstis. Kõigile kättesaadavuse ja rahvusvahelise konkurentsivõime tugevdamise aspektist Lissaboni ja Bologna lepingute valgusel.

Euroopat iseloomustab pluralism ja võrdsed võimalused. Miks peab kõrgharidus olema kättesaadav? Ühiskond on kiirete muutuste teel. Euroopas uus paradigma. Globaliseerivas ühiskonnas vajame täna laiemat perspektiivi. Globaliseeruva infoühiskonna aspektist, siis eelkõige teadmispõhine ühiskond, kus minnakse üle innovatsioonipõhisele majandusele. Infoühiskonna paradigma tingib uued nõudmised kõrgharidusele. See on täna massiharidus. Ka teadus on nihkunud tööturu suunas. Orienteeritus rahvusvahelisele tööturule. Traditsiooniline ülikool on teisenemas, läheneb rakenduskõrgkoolile. Kõrgkool läheneb kaasaegsele äriettevõttele. USA-s on väga suur võrgustumine. Kõrgharidus on suurim investering tulevikku. See pole ainult individuaalne valik, vaid ka erahuvi. Turu aspektist vaadates satub uus paradigma mitmete ohtude ette. Kas kvalifitseeritud tööjõu tootmine? Kuhu jääb humanistlik ja rahvuskultuuri suund? Kas liigne majandusliku edu tagaajamine ei ohusta demokraatliku riigi arenemist, kas pole ohuks rahvuslikule identiteedile?

Maailma mastaabis võib rõhutada, et 90ndatel kujunes uus jõudude vahekord ja praegu terav konkurents Ameerika, Euroopa, Venemaa ja Aasia vahel. Ka Hiina tähtsust tuleb rõhutada. Oluline on teada, mis neis regioonides toimub.

Mida teha, et kõrgharidus oleks kõigile kättesaadav?

Rõhutame, et vabaduse, vendluse ja võrdsuse juures on olulisim solidaarsus. Tihti me ei mõtesta lahti, mida selle all mõistame. Autoriteedid rõhutavad, et solidaarsus tähendab, et hariduses suudame lõpetada igasuguse diskrimineerimise. Püüelda individuaalse täiuslikkuse poole. Meil on vaja eliiti, kes ühiskonda edasi viib. Need on küsimused, mille juurde peame ikka ja jälle tagasi tulema.

Tallinna Tehnikaülikooli rollist kõrghariduse kättesaadavuses

Andres Keevallik

Eelkõneleja poolt on tehtud hea sissejuhatus paneeli. Lisan mõned konkreetsemad mõtted tehnikahariduse kättesaadavusest Eestis. Tahan paarile laialt levinud seiskohale ka vastu vaielda. Esiteks, et Eesti on hariduspoliitiliselt üks regioon, järelikult on üks eriala otstarbekas seal, kus suudame seda kõige paremini teha. Ja teiseks, noored teavad ise kõige paremini, mida õppida; peasi, on olla haritud inimene.

TTÜ loob oma kolledžite võrku. Lisaks Tallinnale Kohtla- Järvele, Saaremaale ja nüüd ka Tartusse. Edukas kolledž on Ida-Virumaal Kohtla-Järvel. Riigi toel kriitiline mass väga vajalikke kohalikele ettevõtjatele. Selle regiooni potentsiaal on üks parimaid Eestis üldse. Me ei saa Eestit nimetada üheks hariduspoliitiliseks regiooniks ja õpetada ühte suunda.

Mis maksab noorte õppima saatmine näiteks Tartust Tallinna? Tartu regioonist on 4% üliõpilasi Tallinnas õppimas. Järelikult koolivõrgu sh. ülikoolivõrgu arendamine regionaalselt on ülimalt oluline. Näiteks Tartu regioon. Uued erialad on populaarsed. Meile seisab vastu Haridus- ja Teadusministeerium: kuhu te tulete oma tehnikaharidusega?

Aga meil on missioon anda tehnikaharidust kogu Eestis!

Maaülikooli juures konkureeriv kolledž? Vaatame, mis tuleb! Optimeerime haridusvõrku. Suur väljalangevus. Ka meie tudengitest töötab umbes 80%. Demograafiline olukord halveneb, järelikult peame väljalangevust vähendama. Tasanduskursused jne. Rakendame pensionieas olevad õppejõud, et aidata järele neid, kes seda vajavad. Muulaste integratsioon läbi hariduse on kõige mõistlikum. Kohtla-Järve kolledžis ka vene keeles õpetuse avamine. Üks aasta on õppeaeg pikem kui eestlastele. Eeldame, et lõpetades suhtlevad ka eesti keeles.

Väidetakse, et noored ise teavad, mida õppida. Suures riigis küll, aga väikses Eestis mitte! Või kui, siis oma raha eest! Soome pööras 80ndatel majanduse tõstmise huvides tähelepanu just teatud erialadele.

Vaatame Soome mudelilt küll, aga alusteaduste ja rakendusteaduste finantseerimiseks on Eestis 20 korda vähem ressursi kui Soomes! Mis üleminekust teadmispõhisele majandusele me sellise olukorras siis räägime? Energeetikale 0,5%, infotehnoloogiale 3% Eesti teadusrahadest!

Kas EL-i prioriteete ja Eesti prioriteete saab võrrelda? Me ei peaks tingimata EL-i järgi orienteeruma. Me tegelikult saame oksa, millel istume. Lähtume ikka Eesti vajadustest. Alles siis vaatame EL-i prioriteete! Ratsionaalsust ja realistlikku suhtumist vajame me kõik

Tartu Ülikooli rahvuslikkusest ja rahvusvahelisusest

Birute Klaas

Sümpaatne oli kuulata avaettekannet sellest, mis teeb üliõpilasi õnnelikuks või õnnetuiks. Suhtun nende õiglastesse püüetesse sümpaatiaga. Riigil on kohus tagada juurdepääs kõrgharidusele sõltumata sellest, kust üliõpilane tuleb ja milline on tema majanduslik seisund.

Kas on võimalik rahvuslikul ja rahvusvahelisel ülikoolil koos eksisteerida? Tartu Ülikool on sajandite jooksul olnud rahvusvaheline ülikool. Eriti viljaks on Ülikooli ajaloos 19. sajand ja 20. sajandi algus. Samuti oli aktiivne rahvusvaheline periood ka nõukogude ajal, kui näiteks spordimeditsiini eriala sai vaid Tartus õppida.

Tänases TÜ-s õpib 18 000 üliõpilast, sealhulgas ligi 600 välisüliõpilast. Vene emakeelega 2500-3000 üliõpilast Eestist. Vene õppekeelega koolide lõpetajad täitsid 30% kohtadest 2007. aastal arstiteaduskonna riiklikust koolitustellimusest.

Eestikeelne ülikool ühe miljoniga elanikkonnaga riigis on muidugi unikaalne. Me ei taha ju Eesti riiki teha ingliskeelseks. Ülikoolis ei saa lahutada teadust ja õpetamist. Teadus on oma olemuselt rahvusvaheline. Ka rahvusteadused on olemuselt rahvusvahelised. Teadlastevaheline suhtlemine teeb seda eelkõige. Kõrgharidus peab olema atraktiivne nii üliõpilastele kui õppejõududele. Me ei saa ohverdada eestikeelseid erialasid. Soome pole seda samuti teinud. Ülikool annab emakeelset õpet ja annab interdistsiplinaarse programmi neile, kes tulevad väljast. Seda ka doktoriõppes.

Kokkuvõttes ühe katuse all rahvuslik ülikool rahvusvahelises vormis. Me ei saa Eesti ülikooli hoida lahus sellest, mis toimub rahvusvaheliselt. Kas me tahame, et meil jääks alles eestikeelne kõrgharidus? See eeldab muutmiste kompleksi, et tugevat eestikeelset haridust ja rahvusvahelisust.

Riik on teinud väga palju. Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tehtud toetus tuua rohkem välisüliõpilasi. Kuid see pole meie peamine eesmärk. Pürgima peame avatud kvaliteetse kõrghariduse suunas!

Rakenduskõrgkoolide ja ülikoolide erinevused ja lähenemised

Arvi Altmäe

Jagan avakõneleja muret üliõpilaste osas. Vaatame siiski tulevikuühiskonna poole. See on koostööühiskond.

Täna õpitust 10 aasta pärast alles 20%? Kas me teeme seda täna arvestusega, et tudengid ka 10 aasta pärast saavad hakkama? Selles mõttes tuleb vaadata, milliseid kompetentse on vaja tuleviku ühiskonnas?

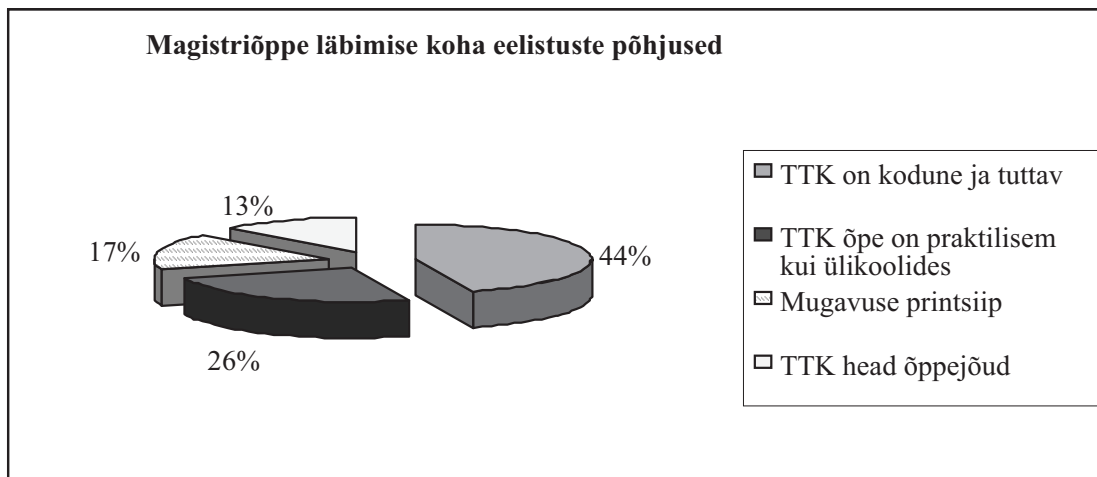
Habermas'ilt kompetentsid – aktiivsed, ametialased ja sotsiaalsed, koostoime refleksiivsed kompetentsid. Samas on heameel neid kompetentse leida SE 21-s.

Rakenduskõrgkooli ja ülikooli erinevused ning lähenemised. Mis on siis ikkagi see rakenduskõrgharidus? J.Dewy poolt pragmaatiliselt: Learning by doing!

Vaatame ka naabrite kogemusi! OECD 2007 aasta raportis soovitati meil jälgida ka naabrite saavutusi ja kogemusi. SE21 kohaselt on võimalus omandada võimetekohast haridust kättesaadav igale eesti elanikule. Püüdleme õppimisvõimaluste paljususe poole. Erinevad õppekavad, erinevad õppeasutuste tüübid ja erinevad õppevormid.

Täna on meil rakenduskõrgharidusele järgnev tasemeõppe kättesaadavus osaliselt takistatud. Järelikult võrdseid võimalusi pole. Valida tuleb 4+1 võimaluste vahel välismaa kõrgkoolides. Eestis ei saa siseneda bakalaureuse õppe järgselt magistriõppe programmidesse rakenduskõrgkoolist. Ajude äravool Eestist? Kas me talitame õigesti selles kontekstis?

Miks vajavad rakenduskõrgõppe üliõpilased magistriõpet? TTKK üliõpilased on arvanud, et 57% taotlevad kompetentsi tõstmist, 27% konkurentsivõime tõusu tööturul jätkuõppe kaudu, 8% soovib õppimist jätkata välismaal ja 4% arvab, et ühe aastaga saab kõik korda.

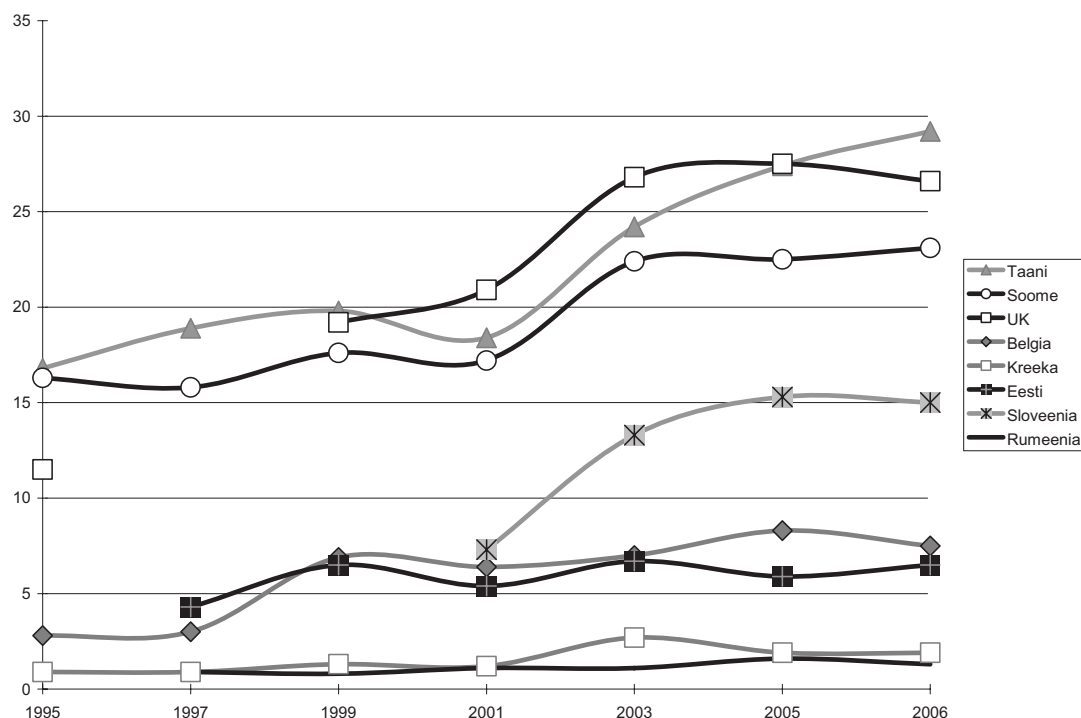

Ülikoolide vähene kontakt leiab kinnitust ka 2007. aastal. TTKK lõpetajate panus ettevõtete arengusse 2007. aastal? 295-st lõputööst võeti üle 83%, jättes autori õigused tähelepanuta. See on omane vaid siirderiigile! Kasu ettevõtjatele? Suurenes käive, suurenes kasum, uued tooted turule jne. Lisaväärtust saab veelgi suurendada rakenduskõrgkoolide iseseisvuse suurendamise teel, magistriõppe avamise teel ja ka ülikoolidega koostöö nõude kõrvaldamisega rakenduskõrgkoolide seadusest. See ei tähenda kvaliteedinõuete vähendamist.

Elukestev õpe kui ühiskonna makrosotsiaalne indikaator

Anu Toots

Riikidevahelises konkurentsis võetakse üha rohkem indikaatoreid hariduse vallast. Haridust omakorda mõõdetakse täna palju laiemalt kui 10-20. a. tagasi. (Nt. osalus elukestvas õppes on üpris hiljuti kasutusse võetud mõõdik).

Täna pole peamine küsimus ja võrdluskriteerium mitte hariduskulude maht, osakaal SKP-s, ega avaliku- ja erasektori panuse vahekord. Fookuses on see efekt, mida raha paigutamine haridusse annab. Efekti mõõdetakse kahes dimensioonis: sisend – kättesaadav juurdepääs kõigile ja väljund – hariduse mõju inimeste toimetulekule ja majandusarengule.

Väär on arvata, et suuremad kulutused haridusele vähendavad automaatselt ebavõrdsust. Sama kehtib ka kõigi sotsiaalkulude kohta. Näiteks Eestil ja Ühendkuningriikidel on Gini koefitsient sarnane, kuid Suurbritannia sotsiaalkulud ületavad Eesti omi ligi kaks korda. Niisiis pole võrdsema ühiskonna taotlemisel määrav see, kui palju haridusele kulutatakse, vaid kellele see raha läheb.

Elukestva õppe puhul pole veel võrreldavat statistikat hariduskulude kohta, sest elukestva õppe määratlus varieerub, lisaks on rahastamismudelid riigiti oluliselt erinevad. Peamiselt võrreldakse riike selle kriteeriumi järgi, kui palju ja millised ühiskonnagrupid elukestvas õppes osalevad.

Eurostat peab elukestvaks õppeks igasugust koolitust, OECD aga ainult õppija palgatööga seotud koolitust (*job-related*). Metoodikate erinevuse tõttu ei ole Eurostati ja OECD andmed omavahel võrreldavad.

Miks riigid erinevad:

- Ühiskonna majanduslik-tehnoloogiline arengutase erineb
- Erinevused tulenevad heaoluriigi mudelistest
 - *Sotsiaaldemokraatia*: suurem riigi sekkumine, tugevam vertikaalne ümberjaotamine – ühtlasem osalus

- *Mandri-Euroopa*: sotsiaalpartnerlusele rajatud; koolitus seotud staatusega tööturul ja tööturupoliitikaga
- *Liberaalne*: suurem individuaalne vastutus (nii riskid kui vabadused); ebahütlasemad näitajad sotsiaalse klassi lõikes

Statistikast nähtub, et valitsuse aktiivsus on oluline elukestva õppe edendaja (sh. võrdse juurdepääsu aspektist). Valitsuse aktiivsus ei pea tähendama tingimata sotsiaaldemokraatiat ja ülikõrgeid makse. Valitsuse/riigi tõhususe tagab see, et ta omab võimsamaid regulatiivseid poliitika instrumente (seadusandlus, maksupoliitika) kui tööturu osapooled. Seega võib Eesti valitsuse vähenenud huvi tegeleda elukestva õppe poliitikaga olla üheks faktoriks, mis seletab meie allajäämist EL keskmisele tasemele.

Mõned haridusele omased kultuurimustrid ja karakteristikud kanduvad edasi ka elukestvasse õppesse. Näiteks on Eestis elukestvas õppes osalejate hulgas naised kaks korda rohkem kui mehed nii Eurostati kui OECD statistika järgi, vaatamata sellele, et naised on meil reeglina hõivatud madalamatel ametikohtadel.

Mõned muustrid elukestvas õppes on aga kujundatud või süvendatud heaoluriigi mudeli ja domineeriva poliitilise ideoloogia poolt. Eestis kui liberaalses heaoluriigis võivad poliitilise sekkumise seetõttu sotsiaalse kihistumuse äärmused, kuid nendest peamiselt kõrgklass. Poliitika tagajärjel on kõige halvem juurdepääs elukestvale õppele II tuludetsiilil. (On tähelepanuväärne, et II detsiili vanemate lapsed käivad ka kõige vähem lasteaias). Seega on hariduslik ebavõrdsus nihkumas kõige suurema riskiga elanikegruppidele sammu ülespoole. Kas tegu on ebavõrdsuse nihke või laienemisega, on oluline küsimus nii uurimuslikust kui ka poliitilisest seisukohast.

Kokkuvõtteks:

- Elukestev õpe vajab strateegilist planeerimist, mis peaks arvestama heaoluriigi mudelit, et olla edukas
- Iga heaoluriigi mudel eeldab erinevaid rõhuasetusi; igal on oma võitjad ja kaotajad.
- Kaotajate hulka on poliitika abil võimalik vähendada. See **peab** olema iga Elukestev õpe oma praeguses mastaabis on enneolematu ja vajab seega ka paradigmaatilisi (julgeid, süsteemseid, kompleksseid) poliitikalahendusi.

Suunad täiskasvanuhariduses

Andres Pung

Paneeli sissejuhatuseks lühidalt sellest, mida Haridus- ja Teadusministeerium planeerib täiskasvanuhariduses. Kuna Eestil seisab ees majanduse ümberstruktureerimine, siis lähiaastatel ilmselt tähtsustub tööalane täiendus- ja ümberõpe. Praegune statistika näitab selgelt, et madalama haridusastmega inimesed osalevad elukestvas õppes tunduvalt vähem. Eesti kohta on olemas ka viimase aasta andmed. Elukestvas õppes osaleb veidi üle 1% põhiharidusega inimestest, 4.5% keskharidusega inimestest ja üle 10% kõrgharidusega inimestest. Eesti 6.5% üldosalust jaguneb erinevate haridustasemega inimeste vahel. Seda silmas pidades ja püüdes aidata riskigruppe ja madalama kvalifikatsiooniga inimesi, ongi Haridus- ja Teadusministeerium planeerimas uusi initsiatiive. Lühidalt kolmest.

Esimene on täiskasvanute tööalase koolituse rahastamise vastutusalaade jaotus kolme ministeeriumi vahel. Need on Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ja Sotsiaalministeerium. Pärast pikalt on töötanud töögrupp, mis on arutanud, milline on otstarbekas jaotus nende kolme ministeeriumi vahel ja nüüd on kokku lepitud järgmine mudel jaotuseks. Loodame, et see jõuab aasta lõpuks valitsusse.

Vastutusala on ära jaotatud järgnevalt: Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi sihtgrupiks saab töötav täiskasvanu, kelle tööalast koolitust rahastatakse ettevõtete kaudu. Eesmärgiks on viia ettevõtete töötajate teadmiste ja oskuste tase vastavusse ettevõtte vajadustega ja muuta töötajate koolitamine ettevõtetes harjumuspäraseks. Selle samba raames toetatakse nii juhtimis- ja meeskonnakoolitusi, kui ka kompetentsust- ja kvalifikatsiooni tõstvaid ning oskusi arendavaid koolitusi. Algetapil kasutatakse selleks Euroopa Liidu sotsiaalfondi rahasid ja jagama hakatakse seda Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kaudu ja ettevõtete taotluste alusel. See on ettevõttekeskne koolituse rahastamine.

Teine on Haridus- ja Teadusministeeriumi vastutusala. Seal on sihtgrupiks töötavad täiskasvanud, kelle koolitust rahastatakse õppe- ja koolitusasutuste kaudu. See suurendab koolituse kättesaadavust neile inimestele, kes omal initsiatiivil soovivad koolitustel osaleda, et tõsta oma konkurentsivõimet tööturul. Pakutav õpe peab olema kättesaadav ka täiskohal töötavatele inimestele, st. koolitus peab olema sihtgrupile sobiva koormuse ja toimumisajaga. Erialase koolituse kõrval pakutakse inimestele vajadusel ka õpet, mis aitaks parandada ka sotsiaalseid oskusi, sh. keeleõpet, arvutioskust, ettevõtluse ja raamatupidamise ja FIE tegutsemise aluseid.

Kolmas vastutusala on Sotsiaalministeeriumi oma ja selle samba sihtgrupiks on töötud ja tööotsijad, aga ka riskigruppidesse kuuluvad inimesed nagu erivajadusega inimesed, vanemad inimesed, koondamisteate saanud jne. Nende sihtgruppide rahastamine toimub Tööturuameti kaudu. Koolitusvajaduse väljaselgitamine toimub Tööturuameti piirkondliku osakonna konsultandi ning individuaalse tööotsimiskava põhisel. Täiend- ja ümberõpet rahastatakse vastavalt inimese töösoovile ja tööturu vajadusele. Kui see süsteem tööle hakkab, peaksid olema kaetud kõik sihtrühmad, kes koolitust vajavad.

Järgmiseks tööalase koolituse seadustamine kutsehariduse riikliku koolitustellimuse eraldi liigina. Vastav määruse muudatus on ette valmistatud ja Haridus- ja Teadusministeeriumis kooskõlastusringi läbinud ja läheb varsti käiku. See oleks riikliku koolitustellimuse uus liik, kus tellitakse just madalama kvalifikatsiooniga inimeste tööalast koolitust kõigepealt kutseõppeasutuste ja rakenduskõrgkoolide kaudu, kus toimub kutseõpe. Sihtgrupiks põhi- ja keskharidusega inimesed, kes osalevad praegusel hetkel vähem koolituses.

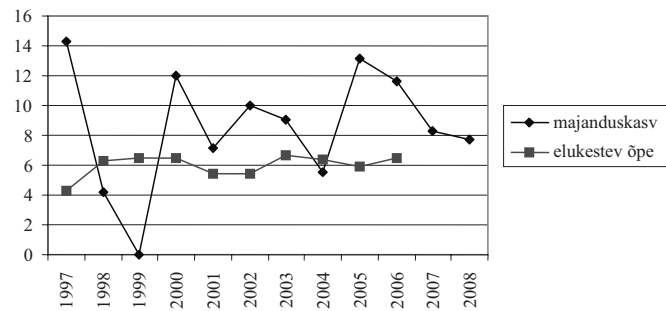
Tööandja ja elukestev õpe

Thor-Sten Vertmann

Tahaksin veel rõhutada paari asja: meie eesmärgiks ei peaks olema, et rohkem õppijaid, vaid oluline ka see, mida õpitakse. Üldiselt tuleb nõustuda väitega, et majanduslik areng ja edu omab seost elukestvas õppes osalejate hulgaga. Kui vaadata Eesti viimase aja minevikku ehk kümnet aastat, milles on sisaldunud väga erinevaid aegu, aegu, kus majanduskasv on olnud olematu ja kus majanduskasv on olnud 14%.

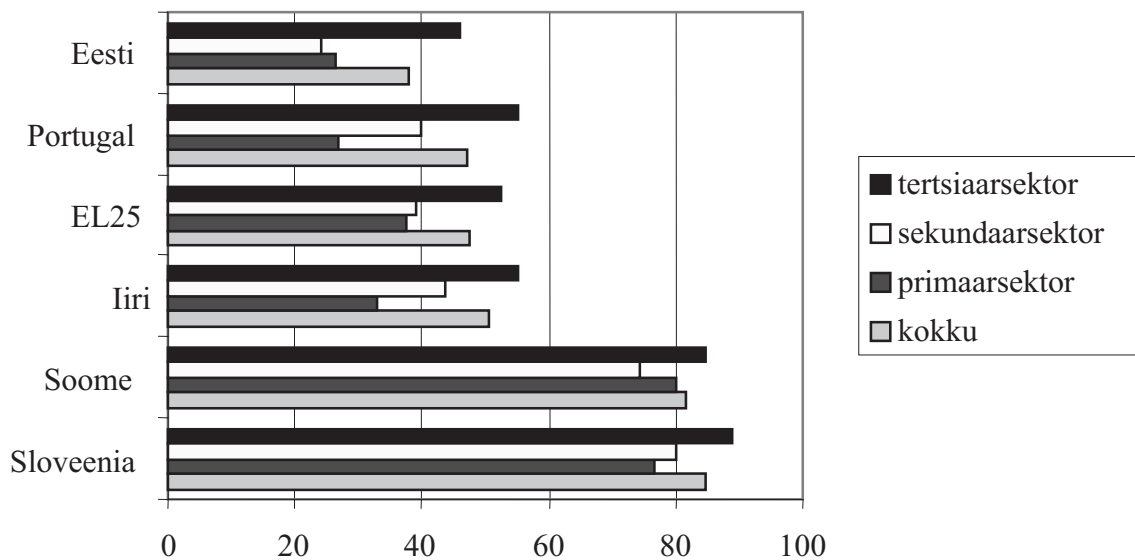
Sellegi poolest on elukestvas õppes osalenute protsent püsinud paigal 5% ringis ega näi reageerivat sellele, mis toimub majanduses. Justkui lükkaks ümber väite, et elukestvat õpet suudab tureregulatsioon edendada ehk ettevõtetel läheb hästi, nad asuvad oma töötajaid rohkem koolitama või vastupidi, et läheb halvasti ja nad koolitavad oma koolitajaid sellepärast, et halvasti läheb.

Joonis 1. Elukestvas õppes osalejad ja majanduskasv protsentides. (Allikas: Eurostat 2007)

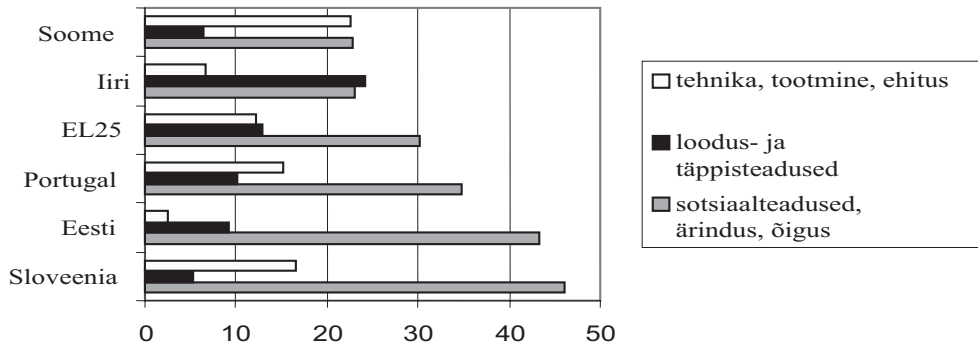
Seda seost siin näha ei ole. Mul on usku ettepanekusse, et on vaja riigi suuremat sekkumist täiskasvanuhariduse laiemaks levikuks. Kui Eestit lähemal pilgul vaadata ja võrdlevas perspektiivis, siis kahtlemata on oluline see, kes õpib ja millistes majandusharudes õpitakse rohkem ja millistes vähem.

Joonis 2. Õppijaid tegevusala järgi, % (Eurostat 2007)

Üldpilt on teada, et nii EL keskmisega ja edukatega võrreldes on meil õppijate osakaal väike. Erakordselt väike on ta sekundaarsektori ehk tööstussektori juures ja sellist jaotust sektoriti nagu Eestis edukate riikide hulgas ei näe. Kindlasti on see üks nüanss, mis meid suurest osast teistest riikidest eristab. Peale selle, kes õpivad, on tähtis ka see, mida õpitakse. Üsna loogiliselt, kui suur osa õppijatest on majandus- või teenindussektorist, siis ka õpitud eriala kipub toetama seda, et selles sektoris omandatud erialahariduse osakaal on suur.

Joonis 3. Eriala omandatud formaalhariduse järgi, % elanikkonnast (allikas Eurostat 2007)

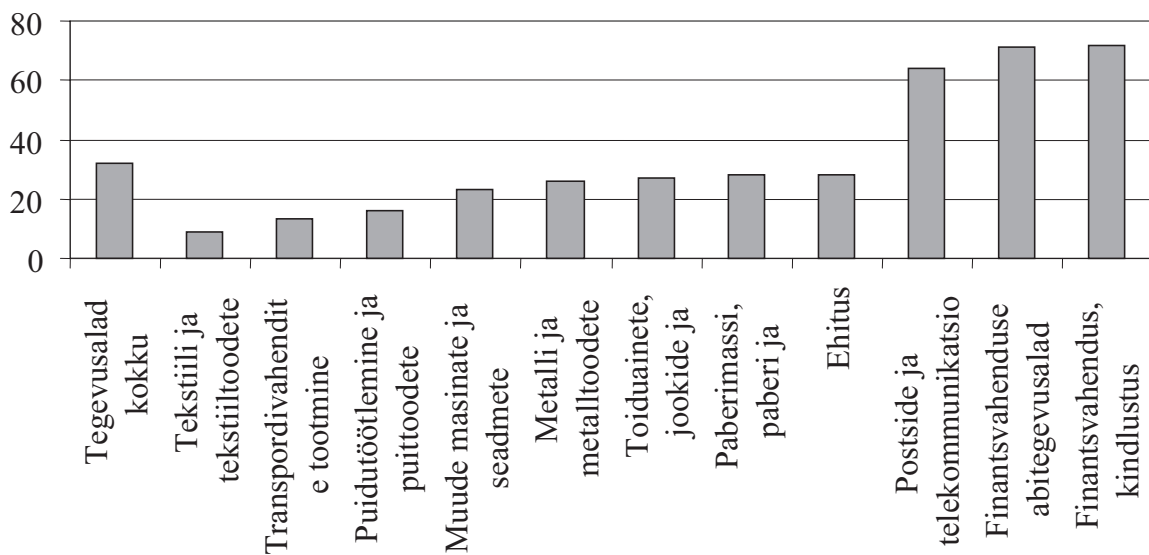

Eestit ei erista teistest riikidest sotsiaalteadlaste hordide kaupa koolitamine. Euroopas on iga kolmas inimene erialalt n.ö. „pehme“, umbes samamoodi nagu Eestiski. Mis selles halba on? Kui otsida Euroopast edu mudelit, on riike, mida me teame küll, mida me eeskujuks tahame tuua, näiteks Soome ja Iirimaa. Mõlemas riigis on sotsiaalteadlasi palju, kuid samal ajal on ühes tehnika, tootmine, ehitus ja teisel loodus- ja täppisteadused. Kui edu valemist otsida, peaks siit väga sisukas vihje tulema.

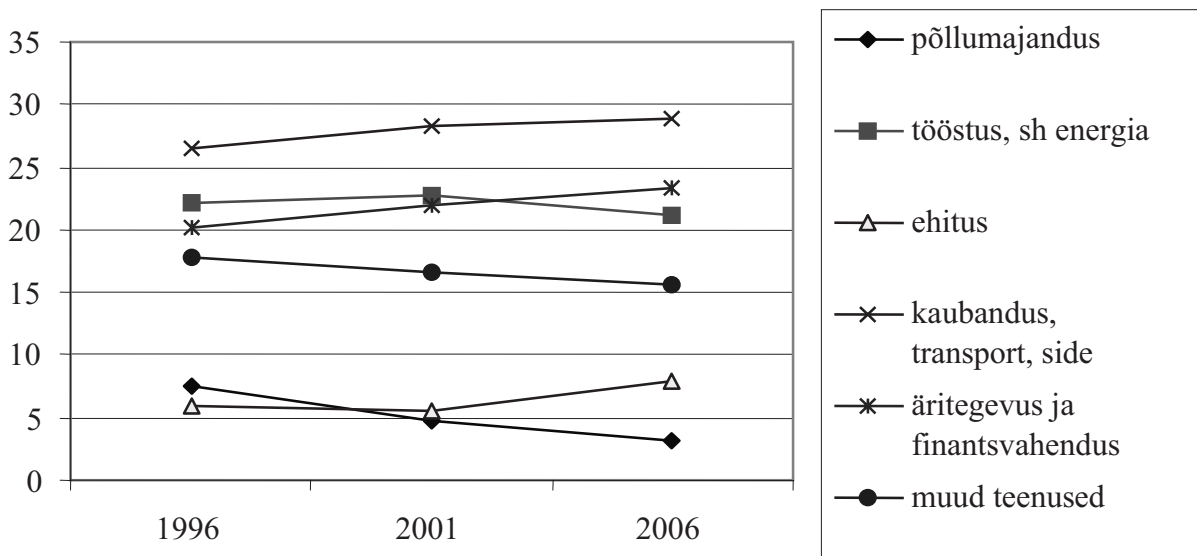
Täiskasvanuharidus on midagi enam, kui koolis toimunu. Kui ettevõtjate kriitikad kuulata, et haridussüsteem ei vasta ettevõtjate ootustele ja midagi tuleks oluliselt ette võtta noorte erialavalikute suhtes, siis justkui tahaks loota, et ettevõtetes toimuv parandab seda kalduspilti mingi suunas. Kui küsida, kas primaar- ja sekundaarsektori ettevõtted Eestis üldse koolitust korraldavad, siis jah, üldiselt kõik ettevõtted, olenemata tegevusalast, korraldavad täienduskoolitust oma töötajatele. Erinevus seisneb selles, kui paljusid töötajaid see täienduskoolitus puudutab.

Kõige suuremat lisandväärtust annab Eestis kaubandus, transport, side tegevusalad.

Joonis 4. Täienduskoolituskursustel osalenud töötajate osatähtsus kursusi korraldanud ettevõtetes, % (allikas Statistikaamet 2007)

Joonis 5. Lisandväärtuse osakaalud Eestis, (allikas Eurostat 2007)

Täpselt samamoodi on see kasvav suund. Äritegevus ja finantsvahendus – ka kasvav suund. See on see korv, kuhu oleme oma munad tuleviku mõttes pannud. Langeva trendiga on tööstus ja muud teenused, teenindus. Kas me peame selliseid arenguid jätkusuutlikuks?

Töötajate täiend- ja ümberõpe – elukestva õppe lahutamatu osa

Harri Taliga

Jätkaksin ja peatuksin oma jutus ka mõningatel teemadel, mida on varasemad esinejad juba käsitlenud. Kui otseselt võtta kinni Thor-Sten Vertmanni sõnasabast, siis mõni aasta tagasi tegi Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium väike- ja keskmise ettevõtluse uuringu, kus küsitleti väikeettevõtjaid ja üks teema oli loomulikult koolitus. Sealt tulid välja üsna omapärased ja huvitavad numbrid. Ma ei ole kõige viimaste näitajatega täpselt kursis. Tol hetkel oli pilt umbes selline, et 40% väikeettevõtjatest ei teavitanud isegi iseenda koolitamisevajadust, töötajate koolitamisest rääkimata. Kolm esimest kategooriat, keda koolitati, olid juhid, müügimehed ja infotehnoloogia. Tavaline liinitöoline eriti koolituse juurde ei pääsenud. Eesti tänane probleem on see, et kuidas me jõuame selleni, et need inimesed, kes täna tööl on, saaksid ka pidevalt täiendada oma teadmisi ja vajadusel ka ümberõpet. See on samm või kaks taga Euroopa Liidust, kus täna muretsetakse selle pärast, kuidas formaliseerida seda haridust, mida inimesed tööprotsessi käigus on saanud ja kuidas seda arvestada nende karjääris jne. Täna on tööalane täiendõpe kindlasti meie riigis vaeslapse rollis. Eesti kulutab tööhõive aktiivmeetmetele 11 korda vähem kui EL keskmiselt – 2006. a. 0,14% SKPst.

Kui räägime Eestis majanduse arengust ja tahame pürgida paindliku tööturu poole, siis on põhiküsimus selles, et meie inimesed areneksid, et me ei paneks raha betooni ja metalli, vaid et raha läheks inimestesse, sest ükski sisseseade ei maksa suurt midagi, kui ei ole inimest, kes sellega oskab väärtusi luua.

Eesti Ametiühingute Keskliit on selle teemaga tegelenud alates aastast 2000, kui jõustus uus tulumaksuseadus, mis ütles, et eraisiku kulutused haridusele on tulumaksusoodustusega ehk

vabastatud tulumaksust, kui inimene maksab oma koolituskulud kinni, saab ta hiljem 26% riigilt tagasi ja tolleaegne valitsus ütles, et sellega on kõik OK. Tolleaegsed ametiühingud ütlesid, et see ei ole nii, sest koolitus on kallid ja inimene ei ole ainuke kasusaaja sellest koolitusest. Elukestev õpe võib olla mis iganes ja on positiivne, kui riik seda toetab, aga kui inimene maksab 10 000 EEK ja käib mõnel õhtul nädalas ja õpib sushit valmistama, siis on see tema jaoks oluline, aga kui palju meie ühiskond sellest võidab? Kui meil on aga pädevad, oskajad töötajad, siis on see kahtlemata asi, millest võidab ka riik, sest see on meie majanduse ja maksutulude jaoks oluline.

Me peame suutma oma inimesi pidevalt koolitada, täiendada. Inimesed peavad olema valmis vastu võtma uue töökoha, mis võib olla nende endisest erinev. Valmisolek ei teki iseenesest, kui inimestel õpivõimalus on, siis kõik asjad lähevad paremini.

Ühe töötü koolitamiseks kulutati eelmisel aastal keskel läbi 10 000 EEK. Siin on suur väljakutse, mis Eesti majanduse ja tööturupoliitika ees on. Selge on see, et 100 miljoniga me rahvusvahelises konkurentsisis, mis muutub üha tugevamaks, ei püsi. Tahan tunnustada algatust, et täna või homme avaneb ka töötajal, keda tööandja ei taha koolitada, võimalus läbi kutseõppekeskuse ja läbi riigi poolt rahastatud koolitustellimuse saada ümber- ja täiendõpet, mida ta arvab, et tal võib vaja minna. Põhiväljakutse on koolitussuutlikkuse arendamine, meie koolitusasutused peavad olema suutlikud seda raha kasutada. Nende hulk, kes tahavad end täiendada, peaks samuti oluliselt kasvama.

Eesmärgid ja indikaatorid:

- Koolitustoetust saanud ettevõtete osakaal
 - 2,8% ⇒ 5% (2010)
- Oma töötajaid koolitanud ettevõtete osakaal (viimase 12 kuu jooksul)
 - 61% (2005) ⇒ 65% (2010)
- Oma töötajaid ulatuslikult koolitanud ettevõtete osakaal (viimase 12 kuu jooksul)
 - 39% (2005) ⇒ 45% (2010)

Kokkuvõtteks

Peeter Kreitzberg

Võibolla tänu teile, kohalolijad, realiseerub see idee, et kõik haridusastmed oleksid koos ning kuulaksid üksteist. Selle mõtte peale, et arutada hariduse kättesaadavust, tulime juba varakevadel ja tahtsime kiiresti konverentsi teha, sest meile tundus, et see probleem on Eestis üliterav ja tegelikult ta ongi terav. Need kaks päeva tekitasid ka optimismi, sest paljudes asjades mõtleme ühtemoodi, mis tähendab, seda, et võibolla tõesti tuleb midagi ära teha.

Mõned asjad, mis mulle väga meeldisid: varane märkamine – alushariduse paneelist. Ausalt öelda varasest mittemärkamisest tekivad paljud probleemid, mis löövad välja mitte ainult lasteaias, põhikoolis, gümnaasiumis, ülikoolis ja see on see hariduse vundament, millel meie edasine edu saab põhineda.

Kui räägime hariduse kättesaadavusest, siis kahtlemata räägime kvaliteetse hariduse kättesaadavusest kõigile. Väga palju oli siin juttu erivajadustega lastest, tugiõpetajast kui ühest võimalikust hariduse kättesaadavuse parandajast, aga kõik meetmed on omavahel seotud. Kui suudame läbimurde teha lastevanemate hulgas, kui nad rohkem tegeleksid oma lastega alushariduses, siis väheneb meil vajadus ka tugiõppe järele.

Gümnaasium ja kutsekool ei tohi konkureerida oma huvides õpilaste pärast ja ikka kordan, et kool on õppijate jaoks, mitte ei ole õppija selle jaoks, et kool saaks mõnusasti edasi eksisteerida või mitte mõnusasti edasi eksisteerida. Koolivõrguga tuleb radikaalseid abinõusid tarvitusele võtta, seda meelt on ka regionaal- ja haridusminister.

Üliõpilaste sotsiaalsed tagatised. Ikka ja jälle meenub mulle OECD raport, kus räägiti, et kui hakata rääkima koolijuhtidega üliõpilaste probleemidest, siis dialoogi kuidagimoodi tekkida ei taha. Aga mul on hea meel, et viimase paari aasta jooksul on üliõpilased oma arvamusi üsna arusaadavalt ja intensiivselt avaldanud ja olen väga optimistlik, et see probleem hakkab nihkuma. Ma ei pea õigeks, et 60% üliõpilasi töötab. Või kui töötab, siis peaks töö olema seotud õpitava erialaga, mitte nii, et ta on 8h öövaht ja 8h õpib.

Hariduses mustkunsti teha ei saa, et ei pane sinna raha ja varsti oleme viie kõige rikkama riigi hulgas. Varsti oleme viie kõige vaesema riigi hulgas, kui me nii jätkame. Arvan, et esimene ja viimane paneel on need, millest me kõige vähem oleme kuulnud, alusharidus ja täiskasvanute koolitus ka. Täiskasvanute koolitusest saime täna palju andmeid, mida ma siiani ei teadnud ning hindan seda olukorda suhteliselt viletsaks, samas optimismi sisendab see, et Haridus- ja Teadusministeerium näeb probleemi väga hästi ja on ette valmistamas lähenemisi, mis peaksid tootma ka praktilist kasu.

Mu arvates on meil läinud päris hästi. Kuulasin kõik paneelid ära ja omast arust sain palju targemaks, eks elu näitab, kui palju ma selle tarkusega oskan peale hakata.